

ВЕЛИКА СРБИЈА

НОВИНЕ СРПСКЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ
СПЕЦИЈАЛНО ИЗДАЊЕ • БЕСПЛАТАН ПРИМЕРАК

БЕОГРАД, МАЈ 1998. ГОДИНЕ
ГОДИНА IX, БРОЈ 527

ЗА ВЛАСТ ПОШТЕНИХ ЉУДИ

ПРОГРАМ

СРПСКЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ
ЗА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ

ВЕЛИКА СРБИЈА

Београд
Француска 31

НОВИНЕ СРПСКЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ

Оснивач и издавач:
др Војислав Шешел

Издање приредио:
Огњен Михајловић

Главни и одговорни уредник:
Синиша Аксентијевић

Заменик главног
и одговорног уредника:
Душан Весић

Редакција:
Момир Марковић,
Мирослав Васиљевић,
Наташа Јовановић, Јадранка Шешел,
Јасминка Олуић,
Александар Вучић,
Жана Живалјевић, Рајко Ђурђевић,
Весна Арсић, Коста Димитријевић,
Драгољуб Стаменковић,
Вељко Дукић,
Дмитриј Јанковић

Секретар редакције:
Љиљана Мијоковић

Технички уредник
и компјутерски прелом:
Северин Поповић

Дизајн корица:
Емил Бели

Лектор:
Зорица Илић

Карикатуре:
Синиша Аксентијевић

Председник Издавачког савета:
др Ђорђе Николић

Потпредседник Издавачког савета:
Петар Димовић

Издавачки савет:
Томислав Николић,
Маја Гојковић, Драган Годоровић,
Ратко Гонди, др Никола Поплашен,
Стево Драгишић, Зоран Красић,
Милован Радовановић,
Јоргованка Табаковић,
Ратко Марчетић, Владимир Башкот

Шеф дистрибуције:
Зоран Дражиловић

Штампа:
НИГП "АБЦ-ГРАФИКА" д. д.
Влајковићева 8, 11000 Београд

Редакција прима пошту на адресу:
"Велика Србија", Француска 31,
11000 Београд

Рукописи се не враћају

Новине "Велика Србија" уписане су у Регистар средстава јавног информисања Министарства за информације под бројем 1104. од 5. јуна 1991. године.

Министарство за информације Републике Србије 19. августа 1991. године дало је мишљење број 413-01-551/91-01 да се "Велика Србија" сматра производом из Тарифног броја 8. став 1. тачка 1. алинеје 10. за чији промет се плаћа основни порез по стопи од 3%.

МИ СЕ НИСМО ПРОМЕНИЛИ

Српска радикална странка је једина политичка партија која постоји у свим српским земљама. Настала у време тешких искушења за српски народ и сама је прошла тешка искушења. Те 1992. године, када је српски народ у Републици Српској пошао на своју Голготу, радикали су још једном јасно исказали свој патриотизам. Време данашње показало је, можда чак више него ратно, да радикали знају и могу много више од осталих странака које у својим предизборним наступима желе све најбоље Србима. Квалитет који их одваја из миљеа безбројних политичких опција исказује се у једној краткој реченици: они хоће да помогну, не да узму.

То су доказали у првој радикалској општини у којој су освојили власт у Србији. Земунски пример, са својим километрима новог асфалта, водоводних цеви и свим одржаним предизборним обећањима, јасно доказује патриотизам радикала. Све што је урађено, урађено је за народ, ниједан радикал за себе није узео ништа.

У том великом послу није било места за импровизацију, рађено је на основама Програма Српске радикалне странке, под будним оком руководства странке.

Тај пут, поплављен реком зноја, одвео их је у Владу Србије. Истина, то је велики политички успех, због којег странке и постоје, али то је само степен ка циљу који окупља све српске радикале. И њега је лако исказати у једној реченици:

СВЕ ЗА СРПСТВО А СРПСТВО НИЗАШТА!

ПРОГРАМ

СРПСКЕ РАДИКАЛНЕ СТРАНКЕ ЗА РЕПУБЛИКУ СРПСКУ

I. НАЦИОНАЛНИ ПРОГРАМ

1. Уједињење српских земаља

Крајем двадесетог века српски народ се нашао у катастрофалној историјској ситуацији. Распад југословенске државе, условљен сецесијом комунистичких федералних јединица, Срби су дочекали у неповољнијем спољнополитичком окружењу од онога с почетка века, када су лакоми-слено и исхитрено ушли у заједничку државу са Хрватима и Словенцима.

Данас је српски народ развијен на три међународно непризнате државе. Две од њих, Република Српска и Република Српска Крајина су додатно оптерећене несређеним питањем граница и територијалним претензијама суседа и страних сила, односно окупацијом великих делова територије коју су спровели Хрвати и муслимани под покровитељством традиционалних српских непријатеља Трећа, Савезна Република Југославија, у којој су лабаво међусобно повезане Србија и Црна Гора, оптерећена је тешким и опасним социјално-историјским болестима – југословенством и комунизмом.

Циљ Српске радикалне странке је уједињење целокупног српског народа и образовање државне заједнице на комплетној српској националној територији, која ће обухватити Србију, Црну Гору, Републику Српску и Републику Српску Крајину. Жеља српских радикала је да се та јединствена српска држава назове Велика Србија, да буде демократски уређена, с либералном тржишном привредом, модерним правним поретком и

развијеном социјалном заштитом.

Уколико Македонци својом слободном вољом одлуче да живе у заједничкој држави са својим најближим етничким сродницима Србима, прихватили бисмо да се наша заједничка држава уреди као модерна федерација.

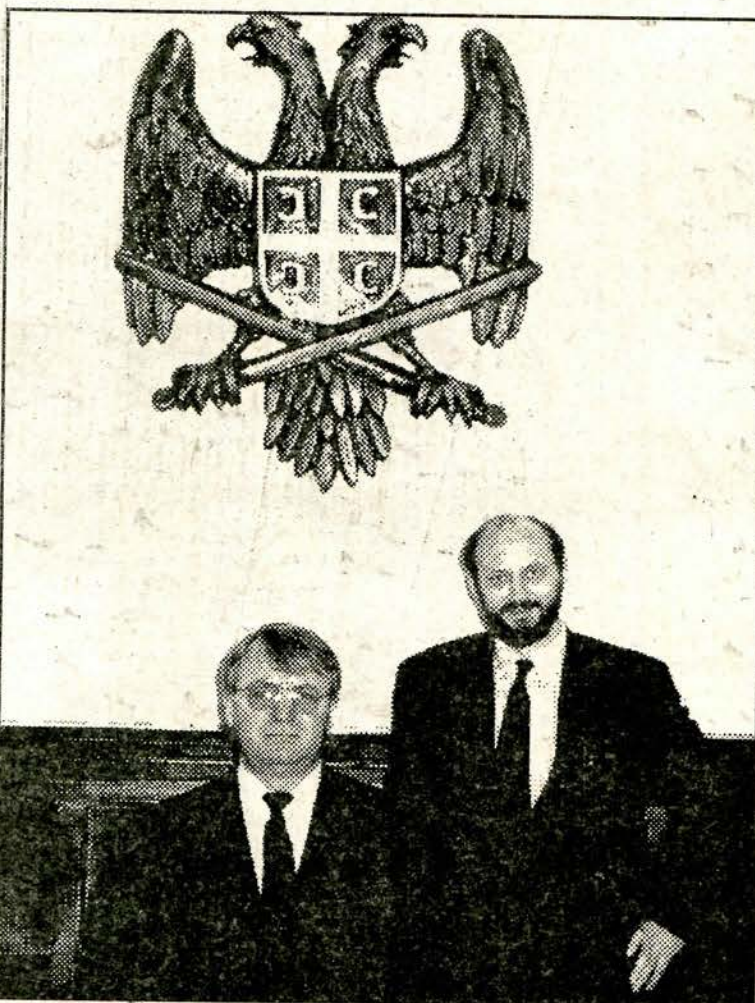
Да би до међународног признања српских земаља и до њиховог уједињења дошло, употребићемо сва легитимна демократска и политичка средства. Тако ћемо целом свету показати да смо европски народ старе културе, да нисмо традиционално склони комунизму и да смо од те болести излечени, да смо у овај рат ушли зато што нам је опетанак

био угрожен, јер не умемо да робујемо и да се предајемо без борбе. Срби су главна национална и политичка снага на Балкану и народ с којим се преговара, а који не може да се уцељује.

Уједињење српских земаља мора да се представи свету тако да га он разуме или толико логично да се свет не може правити да га не разумје. То треба учинити без идеолошке или провинцијалне снисходљивости према великим силама.

2. Јединство Српства

Јединство српског народа, у циљу што комплетније и квалитетније реализације националних циљева, најбоље се постиже дефинисањем јединственог српског националног програма на чему се морају ангажовати најумније снаге српског народа и под покровитељством државе. Што српска држава буде снажнија и са здравијом привредом, више ће се стварати могућности за повратак прогнаних и исељених Срба, а развој транспортних

Др Војислав Шешел и др Никола Пополашен:
За јединствену српску државу

и комуникационих средстава доводи нас у ситуацију да територијална удаљеност матичне земље и дијаспоре не мора представљати несавладиву баријеру у тежњи да Срби, у кључним питањима своје националне и државотворне егзистенције, имају јединствен наступ према читавом свету. Уз све то неопходно је дефинитивно национално помирење свих Срба, уз уклањање трагичних последица грађанског рата и идеолошких омраза које је форсирала полувековна комунистичка диктатура.

3. Развој националне свести и патриотизма

Српски радикали се залажу за свеобухватно развијање српске националне свести и патриотизма, које ће бити у функцији јачања демократског погледа на свет и неспојиво са било каквим притисцима, дезинформацијама или наивним глорификацијама. Српска радикална странка сматра да је истинито приказивање збивања из прошлости и садашњости морална обавеза и начин примерен циљевима, који чувају достојанство народа и понос личности.

диција мора бити превасходна брига државе, образовних и културних, научних и уметничких институција које се финансирају из државног буџета. Не угрожавајући и не вређајући никога, не потцењујући ниједан народ и његову историју, развијаћемо наше националне традиције на исконским темељима српског схватања правде, морала, духовности, јунаштва и слободе.

Приврженост српској националној традицији манифестоваћемо и кроз повратак старих државних симбола, тробојне српске заставе, химне "Боже правде", двоглавог белог орла са царском круном Немањића, крста са четири оцила и регионалних грбова појединих српских историјских држава.

5. Однос према Српској православној цркви

Из другог светског рата Српска православна црква је изашла скоро уништена, са преполовљеним свештеничким кадром, разореним храмовима, у дефанзиви пред комуниз-

Др Никола Поплашен на предизборном митингу у Брчком: за српску тробојку, за српску химну и двоглавог белог орла са царском круном Немањића

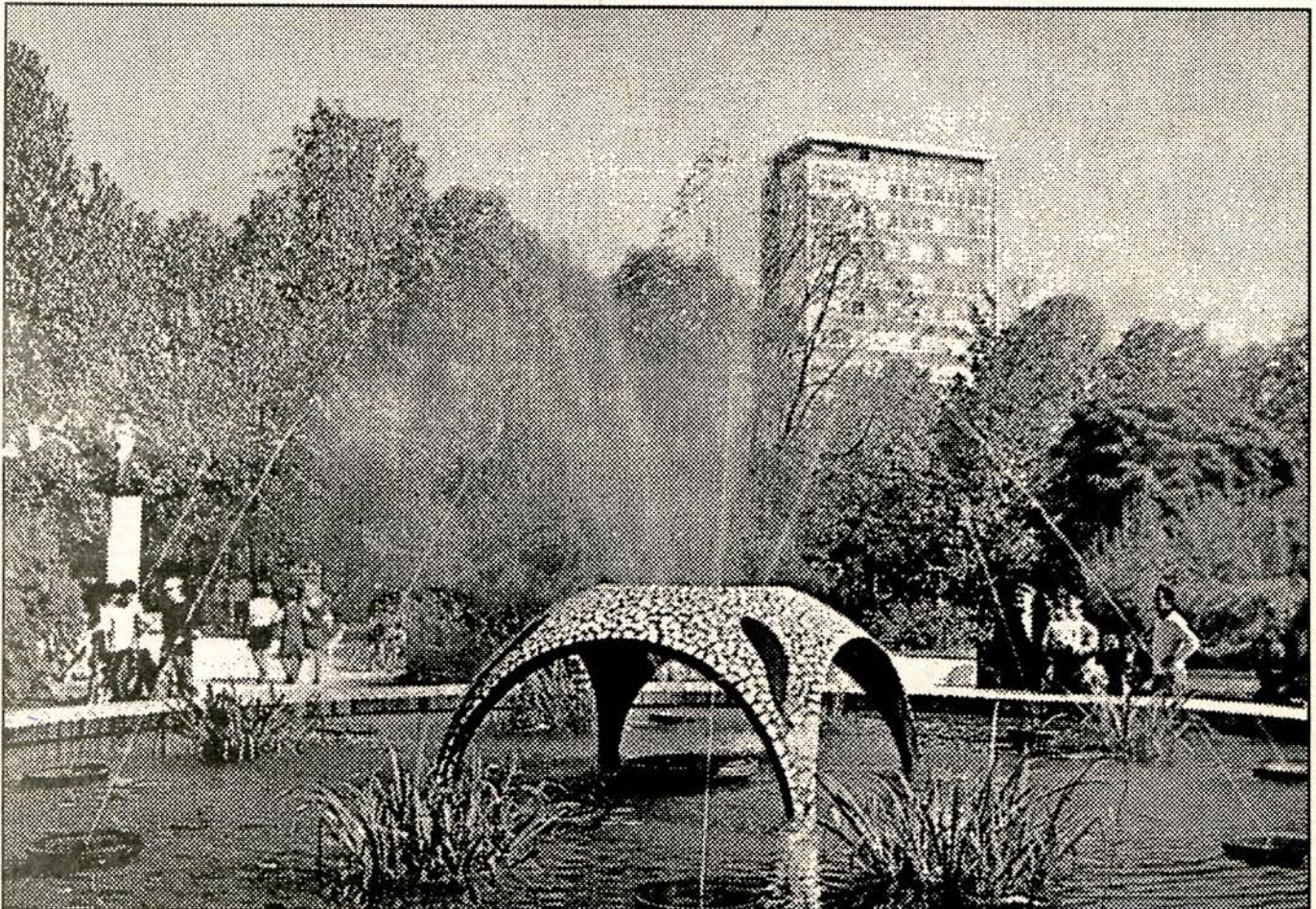
Личним примером припадници Српске радикалне странке доказиваће неопходност очувања и даљег развијања патриотског духа и љубави према отаџбини, а искрену, страсну и узвишену љубав према отаџбини идентификују са љубављу према слободи. Трудиће се да се однегују нове генерације које ће бити поносне на припадност српском народу и одане земљи свог рођења, односно постојбини предака.

4. Очување националних традиција

Српски народ има богату историју, препуну блиставих примера чојства и јунаштва, културних и духовних достигнућа, који нашу националну традицију сврставају у најкомплексније и најразвијеније. Очување националних тра-

мом и интернационализмом, свакодневно терорисана од надобудних режимских функционера, изложена монтажним судским процесима у којима су свештеници осуђивани на смрт или дуге затворске казне. Више је страдала под комунистима и више је свештеника изгубило живот од комунистичког режима него под целокупном турском окупацијом.

Ослабљена маргинализовањем, ниподаштавањем, прикривеном забраном рада, немогућношћу финансирања својих активности пошто је њена имовина национализована, расколима које је иницирала комунистичка власт и који су спровођени уз њену обилату и сваковрсну помоћ, Црква се мучно борила за голи опстанак. Затворена су јој врата, не само према политичким збивањима него и према јавном животу уопште. Тенденциозним удаљавањем од народа, уз забрану обележавања верских празника и свет-

Бања Лука, највећи и најлепши српски град у Републици Српској

ковина и уз омаловажавање и шиканирање верујућих људи, комунистички режим се трудио да свим силама истисне Српску православну цркву из живота Срба. Посебно ригорозан процес национализације спроведен је према српским светињама на Косову и Метохији, где су стотине хектара манастирске земље одузимане од Цркве и дељене албанским емигрантима.

Иако до крајњих граница опљачкана и осиромашена, Српска православна црква је задржала своје традиционално место и улогу, а и очувала православни хришћански дух у народу. Њени храмови су поново испуњени, углавном младим људима, што довољно јасно говори да режим који не поштује моралне и духовне вредности свог народа није дугог века.

После распада Југославије и сецесије појединих република, велики број српских цркава и манастира остао је изван граница триторије под српском контролом. Готово сви ти храмови су срушени, а трајно је уништено неколико целих епархија, док је свештенство, делећи судбину свог народа, побијено или је у избеглиштву широм српских земаља. У рушилачком налету острвљених верских фанатика, непријатеља православља, нестали су вековни трагови српске културе и вере, уништени су најупечатљивији докази постојања српског националног бића и самосвојности.

Српска радикална странка је политичка партија верујућих људи, који према Српској православној цркви гаје посебан однос поштовања и уважавања, али су, истовремено, изразито толерантни према свим другим религијама и верским заједницама.

Српски радикали се залажу за принцип одвојености цркве од државе и не желе да граде теократску државу. Баш због тога ћемо се залагати да се Црква потпуно врати у српски народ и да се српски народ, уз помоћ државе, врати у окриље своје цркве. Као политичка странка нећемо се

мешати у унутрашње црквене односе, а чинићемо све што је у нашој моћи да Цркви помогнемо у изградњи верских објеката, заштити и рестаурацији српских светиња, од којих су неке старе колико и укупна историја српског народа.

Српска држава, под вођством радикала сарађиваће са Српском православном црквом на заједничком послу неговања српских националних традиција и патриотизма, васпитавања омладине у српском православном духу. Државни празници наше земље биће и велики верски празници српског народа, пре свега Божић, Дан Светог Саве, Васкрс и Видовдан, а српска држава биће изграђивана у духу Светосавља на највишим етичким начелима. Ставови Српске православне цркве биће посебно уважавани као ставови пророкства из извора највеће реке мудрости васколиког српства.

II. ПОЛИТИЧКИ ПРОГРАМ

6. Уставно уређење

Српска радикална странка, залажући се за формирање јединствене српске државе, инсистираће на доношењу новог устава из кога ће произаћи сви остали законски акти и правне норме. Уставно конституисање и регулисање основних политичких односа у цивилизованом свету је све значајније, па је и у нашој земљи неопходно развити такву уставноправну регулативу која ће, у основи, бити логична, конзистентна и кохерентна, која неће трпети правне импровизације и самовољу власти, која ће ограничавати надлежности и поступке највиших државних органа и инаугурисати владавину правних норми које важе подједнако за све људе, без обзира на њихов политички, економски или социјални статус.

Ниједан правни или политички акт не сме бити у колизији са уставним нормама. У целој држави, без обзира да ли ће она бити централизована или децентрализована, унитарна или федерална, залагаћемо се да постоји само један устав. Тамо где постоје два или више устава, без обзира на њихове међусобне формалне или суштинске односе, губи се принцип јединства правног система и отвара пут разарању државе кроз сепаратистичке тенденције.

7. Организација државе

Пошто је основни циљ српских радикала обнављање слободне, независне и демократске српске државе која ће обухватати све српске земље, конституисање Савезне Републике Југославије смо подржали као прелазно решење у том правцу, које нам омогућава да избегнемо потребу тражења међународног признања суверености и независности српске државе, чије би последице биле свођење Србије на границе које јој је комунистички режим скрпо, уз ултимативно постављање захтева за одвајање Косова и Метохије, Рашке и Војводине, чему теже западне силе, како би Србију свеле на границе некадашњег Београдског пашалука.

Залажемо се за унитарну државу републиканског облика владавине и инсистирамо да се доврши уједињење Србије и Црне Горе, као и да се створе услови за прикључење Републике Српске и Републике Српске Крајине, а ако за то буде могућности и то пожели локално становништво, демократски изражавајући своју вољу, прихватићемо прикључење Македоније у статусу који буде договорен са Македонцима.

Унитарна држава је много рационалнија, ефикаснија и јевтинија од федералне. У њој се поједностављују политички процеси и остварује доследно изворни демократски принцип – један човек, један глас.

Српска радикална странка се залаже за укидање аутономије Војводине и Косова и Метохије и против смо било каквих специјалних територијалних статуса, осим у случају да Македонци одлуче да живе у заједничкој држави са Србима, ако процене да је то њихов егзистенцијални и витални интерес.

8. Организација државне власти

Нашу државу ћемо организovati као модерну демократску републику с доследно изведеним принципом поделе власти на законодавну, извршно-управну и судску. Власт не сме бити груба сила над народом која ће га застрашивати, него мора служити народу тако што ће, превасходно, инсистирати на поштовању уставности и законитости, као и доследно штитити елементарне људске слободе и грађанска права.

Државна власт мора бити организована као сервис грађана који ће монопол физичке принуде користити само са циљем заштите приватних и државних добара. Сви органи власти морају представљати јединствен систем, заснован на хијерархијској субординацији и демократским изборима, који ће гарантовати провођење воље народа кроз једнодомни парламент, јединствену владу, једног председника републике, јединствену територију, јединствен изборни пропорционални систем са једном изборном јединицом за целу земљу, јединствен систем судства оличен у редовним судовима.

Подела власти на њена три изворна конститутивна дела спречава појаву политичких монопола. Централизацијом власти јача се принцип доследне одговорности њених носилаца. Локална самоуправа мора бити јасно уставно конципирана и самостална у односу на управни апарат државе. Њене ингеренције не смеју се мешати са надлежностима централне власти.

Митинг Српске радикалне странке испред Савезне скупштине: радикали су највећи борци за уједињење свих српских земаља

Српски радикали се држе старог демократског и либералног начела да је најбоља она држава која најмање влада. Зато се залажемо за концепт цивилног друштва, грађанске самоиницијативе и минималне државне регулативе. Државна власт своју вољу треба да спроводи преко строго професионализованих служби и чиновничког апарата који ће бити лишен сваког страначког или идеолошког уплива.

9. Територијална организација државе

Српски радикали су мишљења да је питање територијалне организације државе једно од кључних, како са аспекта функционисања саме државе, тако и са аспекта демократичности одлучивања, заштите слобода и права, система привредног развоја, планирања, коришћења природних потенцијала, остваривања функције војне одбране и полицијске заштите, као и из угла непосредног одлучивања грађана о појединачним, локалним и општим интересима.

рије праткично ненасељене, а Србија и Црна Гора препуне српских избеглица. Истовремено, стране силе подстичу сепаратистичке покрете у Савезној Републици Југославији са намером да Србе сатерају на још мањи етнички простор. Да би се такве тенденције с правног аспекта учиниле неспроводивим, Српска радикална странка ће инсистирати на укидању аутономних покрајина и федералних јединица, а одбацићемо и сваки покушај регионализације наше земље.

Задржаћемо округе, као административно-управне целине, и општине, као организације локалне самоуправе. Неопходно је рационално уједначавање општина на основу броја становника како би се ефикасније стварала материјална основа за финансирање функција локалне самоуправе и како финансирање, у неким случајевима, не би ишло на рачун других.

Органи државне власти у окрузима и општинама биће строго одвојени од локалне самоуправе. Извршиоци ових послова само би у територијалном смислу били везани за одређене округе и општине, док би остали били

Митинг српских радикала у Лозници: против свих граница међу браћом

Територијално разграничење системом мајоризације и негације националних, историјских, географских и стварних демографских чињеница, прихватањем стања проузрокованог геноцидом над српским народом, расељењима као коначним решењем и омогућавањем одлучивања од стране некомпетентних, нестручних и неспособних, српски народ је на територији бивше Југославије доведен у ситуацију да нема никаквих националних права на подручјима где је био већински пре, а у многим случајевима и после другог светског рата. Те територије су, на волонтистички начин, повученим унутрашњим границама између вештачки створених федералних јединица, предаване другим народима под потпуну контролу.

Данашњи статус припадника српског народа на тим просторима, стравично сатирање, прогон и масовно избеглиштво Срба, довели су до тога да су западне српске терито-

под стварном надлежношћу ресорних министарстава. Тако ће се, у потпуности, избећи могућност локалних клановских и монополистичких утицаја на извршиоце власти, што гарантује непристрасност и објективност у доношењу и спровођењу њених одлука.

10. Народни суверенитет

Српски радикали су доследни заговорници принципа народног суверенитета као основног обележја модерне либералне државе. Пошто је непосредна демократија практично немогућа у условима вишемилионске друштвене заједнице, нужни су њени посредни облици одлучивања кроз које се реализују суверена права грађана. Грађани део свог изворног суверенитета преносе на народне посланике и преко њих обављају суверену власт у својој држави.

Ово добровољно уступање дела суверенитета на одређено време (у року трајања мандата, између два изборна надметања) у пракси наилази на разне облике узурпације и негирања. Најупечатљивији пример представља постизборно мењање народне воље отимањем посланичких мандата опозиционим странкама, уз директно кршење изборних закона, или пак потпуно протеривање парламентарних странака из народних скупштина. Сваки режим, степен своје демократичности, исказује пре свега, односом према својим противницима, према политичкој конкуренцији. Режимима који прогањају своје политичке противнике не могу се назвати демократским.

Власт српских радикала ће своју демократичност непрекидно доказивати толерантним односом према опозицији, гарантовањем неприкосновености опозиционих посланика и омогућавањем народу да путем директних телевизијских преноса увек има непосредан увид у рад највишег законодавног тела земље. То је најефикаснији облик контроле рада народних представника од стране њихових бирача.

11. Парламентарна демократија

Демократски облик политичког режима у свету се реализује у две основне варијанте – председнички и парламентарни систем. Српски радикали су присталице парламентарног, јер председнички систем садржи и многе потенцијалне изворе аутократског понашања шефа државе.

Залажемо се за једнодомни парламент као највише законодавно тело и смењиву владу, подложну сталној контроли народних посланика као директних представника народа. Настојаћемо да највиша власт и овлашћења буду концентрисани у парламенту, што значи да из парламента произлази и власт владе у целини, појединих ресорних министарстава, председника државе и свих других изборних и именованих функционера.

Уставне промене треба да буду искључиво право парламента по посебном поступку. Против смо референдума као облика одлучивања по том питању, јер референдум може бити опасно средство манипулисања услед недостатка ефикасне контроле спровођења и утврђивања резултата гласања, пошто у томе не учествују политичке партије као у току избора.

12. Једнодомни парламент

Пошто дводомни парламент углавном подразумева и известан облик федерализације државе, а како се ми, српски радикали, изричито залажемо за унитарну државу, природно је наше инсистирање на једнодомној народној скупштини.

Једнодомно парламентарно одлучивање подразумева изворно јединство власти, потекло из народне воље и њене концентрације у народној скупштини, а из тог јединства произлази и подела власти како би се три њена кључна облика међусобно ефикасно контролисала. То подразумева да извршиоци власти рачуне полагају у парламенту, што значи посредно преко народних посланика народу у целини. У вишестраначком једнодомном парламенту процедура избора носилаца извршне и судске власти је до краја поједностављена, као и контрола обављања поверене функције.

Парламент треба да бира комплетан састав владе, што значи да смо против тзв. канцеларског принципа који се сада у нашој земљи примењује на савезном нивоу. У парламенту је концентрисана целокупна законодавна власт и ту се води главна политичка расправа о свим важним државним и друштвеним питањима. Из те расправе, и односа снага појединих политичких партија, организованих у скупштинске фракције, произлазе политичке одлуке које имају обавезујући карактер за све сегменте власти. Парламенту за свој рад мора да одговара и председник републике, који може бити смењен на исти онај начин на који је изабран, квалификованом већином гласова народних посланика.

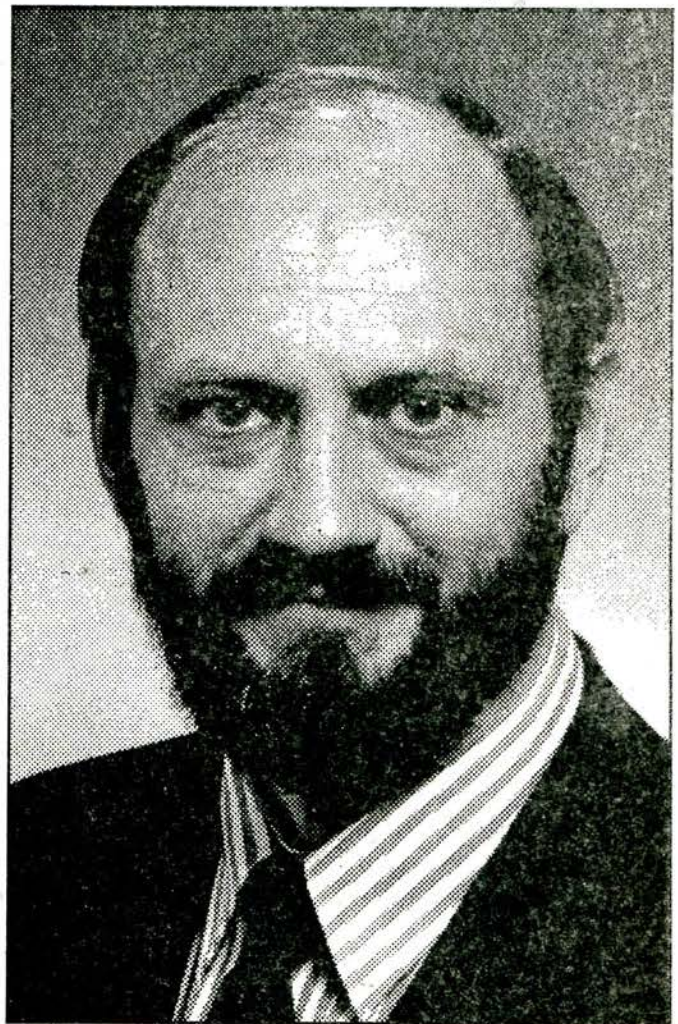
13. Председник републике

Српски радикали сматрају да председник републике треба да буде репрезент грађанског, националног и вишестраначког јединства и основног интересног консензуса, па се, у складу са тим, уставом и законима морају регулисати председникова права, обавезе и овлашћења, како би се ефикасно превазилазиле евентуалне напетости између појединих органа власти и избегли сукоби надлежности у обављању извршне власти. Председника републике треба да бира парламент апсолутном већином, а он ће обављати ту функцију у мандатном периоду од четири или пет година. Гласање мора бити тајно, а председник у време трајања мандата не би смео да обавља ни једну другу функцију, нити би могао бити биран на неки други политички положај. Битно је да за председника републике исто лице не може бити бирано више од два узастопна мандатна периода.

И смењивање председника републике мора се обављати по истој процедури као и његов избор, када се по том питању стекне сагласност двотрећинске већине народних посланика.

Председник републике треба да представља нашу државу у земљи и иностранству, формално, својим указом, проглашава законска и подзаконска акта која буду усвојена у скупштинској процедури, поставља и опозива амбасадоре на основу предлога владе, прима акредитивна и опозивна писма страних дипломатских представника, додељује одликовања домаћим и страним заслужним лицима и обавља функцију врховног команданта војске.

Уз претходну консултацију и усаглашавање ставова посланичких клубова, председник републике треба да пре-

Председник Српске радикалне странке за Републику Српску др Никола Поплашен: искључиво за парламентарну борбу

длаже скупштини кандидате за избор председника и судија уставног суда, судија врховног суда, државног тужиоца и гувернера народне банке. Поверавао би мандат за састав владе кандидатима које му понуде политичке странке по редоследу који одговара њиховој конкретној парламентарној снази. По истеку мандата расписивао би нове изборе за народну скупштину, а на образложен предлог владе могао би парламент распустити и пре времена, у складу са уставним и законским одредбама. Носиоци ове функције не смеју располагати превеликим прерогативима власти јер би се, у том случају, појављивале аутократске тенденције.

14. Влада

Влада треба да представља највиши орган извршне власти који у сваком тренутку мора располагати подршком апсолутне већине народних посланика, што се по једноставној процедури проверава гласањем о поверењу појединим министрима или влади у целини. То значи да је она увек изложена посредном или непосредном утицају воље народа, као носиоца суверенитета. Потенцијално лака променљивост чини владу одговорнијом за своје поступке и извршење уставних и законских надлежности.

У условима сталне смењивости владе и могућност изгласавања неповерења, подиже се ниво њене одговорности, а српски радикали сматрају да се тако ефикасније остварује принцип народног суверенитета, односно утицај народа преко посланика на извршење народне воље. Народ не мора чекати да прође мандат лошој влади, већ, одмах утиче на њено смењивање, ако она покаже неспособност или незаинтересованост за решавање народних и друштвених проблема.

Систем извршне власти у парламентарној демократији, за који се залажу и какав ће реализовати српски радикали одмах по стицању народног поверења, у потпуности

се разликује од онога што данас имамо у српским земљама. Српска радикална странка ће владу формирати од способних, квалитетних, квалификованих, поштених и угледних људи, а не од оних који су склони најгорим врстама махинација, марифетлуцима и криминалу, а уз то крајње неспособни за обављање министарских послова, као што је данас случај. Високи државни положаји данашњим моћницима служе само као покриће и заштита од одговорности за потпуно уништење, тоталну пљачку и апсолутно обезвређивање српске економије. Грамзивост и незајажљивост која се показује приликом одређивања увозно-извозних квота или издавања дозвола, пљачке и проневере, основне су карактеристике социјалистичке власти.

Ради постизања финансијских уштеда и вишег степена оперативности, намеравамо да смањимо број министарстава и сведемо их на петнаест ресора: за правду; за унутрашње послове; за финансије; за одбрану; за иностране послове; за рад, борацка и социјална питања; за урбанизам, стамбене и комуналне делатности; за саобраћај и везе; за индустрију; за енергетику и рударство; за просвету, науку и културу; за здравље и екологију; за пољопривреду; за информисање; за трговину и туризам.

15. Државна управа

Српски радикали се залажу за комплетну реорганизацију и рационализацију државне управе која ће се заснивати на уверењу да је реч о сервису грађана, а не о сили која ће према људима, а priori, заузимати одбојан или непријатељски став. Реорганизација је неопходна на свим нивоима и мора се спровести по принципу стручности кадрова и њихове елементарне оспособљености за рад у управним органима. Рад ће се модернизовати и компјутеризовати, а административна процедура до краја упростити уз значајно смањење броја запослених и појефтинјење

Марева Љут, Херцеговина: др Шешељ у посети месту из којег потиче његова породица

одржавања државног апарата. Тај апарат мора бити деполитизован и високо професионализован.

Неопходна је концентрација и централизација такозване банке података којима држава располаже, а тичу се грађана и правних лица, што подразумева модерније, стручније и прецизније вођење матичних књига и њихову јединствену компјутерску обраду.

16. Јавност рада државних органа

У визији српских радикала основни принцип демократизације друштва представља отвореност и јавност рада државних органа. Полувековном комунистичком диктатуром развијен је концепт затвореног конспиративног друштва и подстицана својеврсна магична верзија свести о улози власти и владајуће партије у животу људи и народа. Процес затварања и скривања истине од јавности, од средстава информисања и грађана, довео је до највећег степена корупције, злоупотребе овлашћења, субјективизма, волунтаризма, узурпације права грађана од стране носилаца власти и вршилаца функција у политичком систему.

У новије време, та тенденција повратка на конспиративни концепт власти огледа се, пре свега, у монополској контроли над средствима јавног информисања, медијској блокади политичких противника и забрани директних телевизијских преноса парламентарних седница. Систематски се од јавности скривају злоупотребе јавних овлашћења и пљачки народне и државне имовине од протежираних режимских моћника.

Српска радикална странка се залаже за највиши степен отворености и јавности рада државних органа, као и за редовне, директне телевизијске преносе свих скупштинских седница. Начелници управних служби и јавних институција били би обавезни да, на захтев грађана и медија, дају све податке којима располажу, а тичу се редовних државних и друштвених делатности, осим података који су законским нормама проглашени службеном или државном тајном.

17. Одговорност свих носилаца власти

Уверени смо да је једина шанса за доследну ревитализацију правног система наше земље садржана у тежњи за враћање поверења грађана у правни и политички систем и одговорну државу, а до тога је могуће доћи само сменом постојећег режима и доласком на власт Српске радикалне странке, односно, спровођењем радикалног, доследног, демократског и либералистичког програма. Тада би се правни систем превредновао увођењем строгих критеријума за утврђивање и контролу одговорности свих државних органа, као и реafirмисањем принципа њихове смењивости на исти начин на који су конституисани.

С обзиром да у обављању власти учествују две групе функционера, изабрани, у које спадају сви функционери који се бирају посредно или непосредно (председник републике, премијер, министри итд.) и професионални, у које спадају носиоци послова државне администрације, који се на своја места постављају указима, одлукама и пуномоћјима, потребно је посебно утврдити критеријуме одговорности за обе групе и санкционисати их. Изабрани функционери, поред политичке, за извршено и неизвршено, морају носити и кривичну одговорност за сваку злоупотребу функције и јавног овлашћења.

18. Уставност и законитост

Полазећи од елементарних постулата правне државе, од принципа уставности и стриктног нормативног уређења односа на релацији грађанин-грађанин, грађанин-институција, грађанин-држава, институција-институција и институција-држава, као и од законских решења друштвених односа који нису, или су само уопштено регулисани уставним начелима и полазећи од принципа супремације уста-

Др Шешелј и Мирко Благојевић на трибини у Требињу

ва над целокупном законском и подзаконском регулативом, Српска радикална странка ће се доследно залагати за што скорије доношење новог, целовитог и јединственог устава у нашој држави којим ће прецизно и детаљно бити регулисани сви основни политички односи.

Садашњи уставни акти су пуни недоречености, контрадикторности, непотребних стриктних ограничења и усмеравања, као и двосмислених одредби које се у пракси тумаче на крајње волунтаристички начин. Уз то, много је и законских решења која су у директној колизији са појединим уставним нормама, што ствара конфузију у сфери примене и тумачења устава и закона, а и резултује тоталном несигурношћу и незаштићеношћу грађана пред бирократском самовољом.

Устав наше државе мора бити целовит, јасан и неприкосновен. Толико целовит да после није потребно интервенисати уставним амандманима ни у једном делу регулативе, толико јасан да ни једном просечно интелигентном и образованом грађанину неће бити потребно посебно тумачење правних норми, јер ће он све разумети, толико неприкосновен да ће се у примени уставних норми и доношењу законских и подзаконских аката обезбедити стриктна усклађеност тих аката са уставним одредбама.

Побринућемо се да у нашој држави владавина права, уставности и законитости замени досадашњу владавину над правима, законима и уставима који су инструментализовани од политичке олигархије.

19. Сузбијање самовоље државне бирократије

Бирократски апарат је неопходан свакој држави, али, уколико није под стриктним законским ограничењима и парламентарном контролом, врло брзо показује тежњу да

Странци нека буду судије у својим земљама. Српски радикали залажу се за сопствено и независно судство /

узурпира одређене државне прерогативе и препусти се самовољном понашању у обављању административних дужности. Све то прати тенденција мултипликовања броја чиновника, која се, у екстремним случајевима, шири геометријском прогресијом, па државна бирократија постаје сама себи циљ и сврха.

Једини ефикасан начин зауздавања и спутавања самовоље бирократског апарата српски радикали виде у ригорозној контроли државне администрације од законодавне, извршне и судске власти, као и у њеном свођењу на најмању могућу меру, на неопходан број чиновника за обављање послова који су стварно важни за нормално функционисање државе. Увођењем контролних механизма може се, у великој мери, избећи бирократизација државног апарата и администрација натерати да стриктно служи држави и народу, без прекорачења законских овлашћења. Искуства цивилизованих држава сведоче да се функционалност рада и ефикасност обавеза повећавају рационалним смањивањем броја запослених у државној администрацији и њиховим свођењем на оптималну меру, поједностављењем управног поступка и инсистирањем на ажурности која се постиже кратким роковима за поступање чиновника по захтевима грађана и правних лица.

Селекција кадрова у условима слободне конкуренције, сузбијања протежирања, протекције, непотизма и корупције, као и постављање високих критеријума за запошљавање у државној администрацији, уз солидно награђивање кроз платне разреде, услови су рационалне реконструкције чиновничког апарата и напуштања концепта бирократске државе који је формирао марксистички поглед на свет.

Строгом контролом рада администрације на свим нивоима и увођењем савремених техничких средстава информисања могуће је сузбити самовољу и грађане растерити ноћне море коју данас изазива и сама помисао да

је потребно ићи на државни шалтер како би се неки проблем решио или право остварило.

20. Борба против корупције

Највеће зло које може снаћи државу је крајња и тотална корупција власти и државних органа. Управо то се десило нашој земљи. Корупција је захватила све поре друштва, почев од локалних органа власти па до највиших, укључујући ту министре свих досадашњих влада, њихове премијере и сам врх државе. Грађани још памте министарске и генералске афере у којима су отимани и пљачкани милиони марака, или организовање парадржавних банака и сличних институција у којима су нестале стотине милиона марака државних и народних пара. Режимско ћутање на појаву и деловање ових назови институција било је праћено високим провизијама корумпираним функционерима из врха власти. Велика криза у држави проузроковала је кризу морала носилаца функција власти, а степен корупције довела до неслућених размера. Данас се и буквално може урадити све подмићивањем лица која одлучују. Власт је постала средство брзог богаћења за све њене носиоце. Кодекс части, поштења и одговорности само су поштапалице носилаца функција које ничему не служе, осим за прикривање криминалних радњи.

Српска држава, за коју се залаже Српска радикална странка, мора, у борби против криминала, поступати ригорозно, строгим казнама и у корену сасецати сваки вид корупције. Да би се повратило поверење грађана у власт и носиоце њених функција, морају се досадашњи носиоци власти, за које се утврди да су корупцијом дошли до одређених материјалних добара, извести пред лице правде и одузимањем овако стечене имовине ригорозно казнити.

Једино строг однос према носиоцима јавних функција, уз перманентну контролу обавеза власти, може да зауста-

ви и у корену сасече корупцију, као једно од највећих зала у држави. Српска радикална странка ће се максимално заложити за раскринкавање корупционашких афера и примерно кажњавање корумпираних функционера у српској држави.

21. Кодификација и унификација права

Кодификација и унификација права је једна од основних карактеристика модерног правног поретка, па ће српски радикали, одмах по доласку на власт, систематски приступити том великом и значајном послу. Најважнија је кодификација кривичног и приватног права. Тренутно више од педесет разних закона садржи кривичноправне норме, чиме се нарушавају елементарна грађанска права. Наш став је да такве норме може садржати искључиво кривични законик који ће, уз то, обухватити и регулативу кривичног поступка и извршења кривичних санкција. Ни једна кривичноправна санкција се не би могла везивати за неки други законски акт или норму.

Кодификација приватног, посебно облигационог права, је веома тежак и компликован посао, али му се мора приступити са великим ентузијазмом јер без његовог квалитетног окончања није могуће избећи колизије правних норми и хаос у правном поретку до кога је довело комунистичко идеолошко експериментисање са правним институтима и начелима која су развијана и проверавана хиљадама година.

Такође, област управног права, спора и поступка, као и регулисање функционисања свих органа државне власти мора бити кодификовано свеобухватним законом који ће проузгласити директно из устава и разрађивати уставне норме.

Успешну кодификацију мора да прати и унификација, односно принцип да сви закони морају јединствено да се доносе и примењују на целој територији наше земље, без

икаквих изузетака у садржају или тумачењу. Јединствен правни поредак логички искључује посебне правне статусе делова територије или различите услове правног нормирања од појединих државних органа.

22. Правосуђе

По схватању српских радикала, правосуђе је један од најважнијих стубова државне власти у свакој земљи. Његовим функционисањем може се успешно сагледати комплетна природа државног уређења и политичког режима, а оно подразумева и захтева читав низ акција и политичких подухвата да би могло да функционише сходно захтевима и потребама модерне државе, превасходно у сфери заштите интереса грађана и њихове правне сигурности. Једино државе у којима је потпуно аутономно устоличен правосудни систем могу у потпуности да заштите сва грађанска права и људске слободе, и обезбеде демократске процесе и односе, односно политички систем и државни поредак у целини.

Ми још немамо судова у правом смислу те речи. Данашња организација судства, правобранилаштва, јавног тужилаштва и адвокатуре, због примењеног модела негативне селекције, утицаја и мешања режима у уставну и законску надлежност, а највише због злоупотреба свих института правосуђа и узурпације дела овлашћења носилаца појединих функција власти, своди судију на пуког извршиоца налога режима и функционера владајуће партије.

Данашње правосуђе не гони криминал него објављивање и обелодањивање криминалних афера људи из режимског врха или њихових приврженика. Ниским платама и отвореним режимским захтевима за злоупотребу положаја у политичке и криминалне сврхе, способни правници се растерују и из правосуђа, елиминишу све судије којима је стало до поштовања професионалног етичног кодекса и

Састанак српских радикала у Бјелјини: за потпуно аутономан и слободан рад политичких странака

личне части, а на њихова места се доводе нестручни и неспособни послушници, спремни да по налогу власти доносе незаконите пресуде.

Српска радикална странка ће се максимално залагати за стварање истински независног судства и стручно оспособљавање судова довођењем висококвалитетног професионалног судијског кадра, на чије одлуке нико неће моћи да утиче, и који ће једино следити уставне и законске норме поступајући савесно, часно и одговорно. Једино се на тај начин може подићи углед судија, јавних тужилаца и правобранилаца, имајући у виду да од тога зависи и углед земље у целини и степен њене демократичности и цивилизованости.

Српски радикали сматрају да треба под хитно укинути војне и привредне судове, па тако правосудни систем учинити јединственим, постојањем само редовних судова, заснованих на принципу двостепености у суђењу, а само изузетно тростепености када је реч о изрицању најтежих кривичних санкција.

Адвокатура мора бити независна и ослобођена свих др-

своје локалне проблеме које може и треба да финансира. На овај начин, локална самоуправа ће постати јефтинија и ефикаснија, док ће држава задржати само контролну функцију.

Српски радикали ће својим посебним манифестом разрадити сопствену концепцију локалне самоуправе и усвојити локални политички програм за сваку општину у нашој земљи.

24. Изборни систем

Постојећи изборни систем кроз могућност бирања, начин избора, начин кандидатуре, промене броја изборних јединица, могућност узурпације медија за режимске промоције уз истовремено спречавање адекватног и равноправног излагања програма опозиционих странака и на многе друге начине омогућава режиму да разним малверзацијама и злоупотребима, мимо воље бирача, задржи власт.

Читаве афере око крађе гласова, злоупотребе изборног закона, узурпације власти у општинама и окупацијама у ко-

Земунски пример: тамо где су радикали преузели власт спроведена је ефикасна општинска управа

жавних стега, и, уз обавезу поштовања моралних кодекса, препуштена слободној конкуренцији која се обезбеђује системом пријаве и коју не би смело угрожавати постојање било каквог професионалног удружења, заснованог на протежирању цеховских интереса и сужавању броја квалификованих лица која се професионално баве адвокатуром. На тржишту адвокатских услуга добри адвокати ће успевати а лоши пропадати.

23. Локална самоуправа

Српски радикали сматрају да је неопходно потпуно одвајање државних органа и надлежности од органа локалне самоуправе са циљем да грађани брже, лакше и јефтиније остварују своје локалне интересе кроз локалну самоуправу коју сами бирају, контролишу и финансирају. Прецизним дефинисањем оквира и врста делатности локалне самоуправе постићи ће се да она преузме само онај круг послова који су неопходни да би грађанин могао да решава

јима су победиле друге странке, спискови са непостојећим бирачима, нестанак читавих пакета изборног материјала и многи други примери злоупотреба, доказ су да се у овом врло важном сегменту друштвеног живота у нашој земљи мора, коначно, увести ред и демократска правила понашања. Појава многих малих, углавном практично непостојећих странака и странака које режим формира само за изборну сврху, има за циљ збуњивање гласачког тела и дисперзију опозиционих гласова, што, захваљујући садашњем изборном систему, значи преливање тих гласова у квоту партије на власти.

Српска радикална странка је принуђена да уложи огромне напоре на свим изборима да би сачувала и заштитила гласове које јој њени чланови и симпатизери дају и то, не само на гласачком месту, већ и у изборним комисијама. Уместо да троши енергију на промоције својих програма и активности, странка је принуђена да мукоотрпно брани освојено и заслужено.

Српска радикална странка ће, после освајања власти и реорганизације државе, приступити рационалној измени изборног система. Она се залаже за пропорционални изборни систем у коме ће свака политичка партија учествовати у законодавној власти са онолико процената колико поверења добије на изборима. Посебним законским актом биће регулисан начин заказивања избора и заштита изборних резултата, при чему ће злоупотребе бити оштро санкционисане.

Залажемо се за формирање само једне изборне јединице на целој територији наше земље, чиме ће се анулирати могућности прекрајања изборних јединица онако како режиму одговара, а затим, у прерасподели спречи режим у отимању мандата, методом изједначавања важности изборних јединица без обзира на број гласова и број гласача. Проглашењем целе територије земље за једну изборну јединицу изнивелисаће се утицај странака на бирачко тело, а тако ће и изборни резултати одговарати правом стању и стварном расположењу бирачког тела.

Српска радикална странка се залаже за потискивање малих ванпарламентарних странака са политичке сцене. У ту сврху ће захтевати уплату котизације при пријави кандидата, уместо подношења спискова предлагача који су се показали као пука формалност. Једино тако ће бити могуће елиминисати многе квази-странке, удружења и покрете и добити праве резултате избора, без отимачине и злоупотребе.

Заштити слободе избора, заштити права на тајно одлучивање и заштити изборних резултата посветићемо посебну пажњу.

25. Политичке партије

Српска радикална странка се залаже да се политичке партије, које на парламентарним изборима два пута узастопно не освоје цензус, аутоматски бришу из регистра политичких странака.

Српски радикали су за потпуно слободан и аутономан рад политичких партија у српској држави. Политичка утакмица на слободним вишестраначким изборима представља једино мерило народног поверења у одређену политичку партију, а њена снага се огледа искључиво у броју добијених гласова и освојених мандата у скупштини.

Рад политичких партија мора да буде апсолутно слободан, а утицај власти на њихову активност мора бити сведен на најмању могућу меру. Програми политичких партија и њихово деловање на политичком плану израз су политичке воље чланова и симпатизера странке који се у свакој демократској држави морају поштовати и уважавати. Наша држава мора поштовати права грађана који кроз деловање у политичким партијама артикулишу своје групне политичке интересе и своја демократска начела и вредности.

26. Удружења грађана

Српска радикална странка се залаже за максимално остваривање свих видова организовања грађана осим удруживањем са циљу угрожавања суверенитета и територијалног интереса српске државе, као и удруживањем са циљу ограничавања, сузбијања и смањења права грађана наше државе (одређене верске секте и др.). Удруживања грађана у удружења и организације чији је циљ неговање хобија, задовољавање парцијалних и групних потреба својих чланова, подразумевају обезбеђење евентуалних финансијских средстава потребних за живот и рад сваког удружења и организације, од грађана удружених у то удружење. Држава према тим удружењима не може имати финансијских обавеза.

Циљ оваквог односа Српске радикалне странке према слободном удруживању грађана је превасходно усмерен на одвајање оваквих удруживања парцијалних интереса од глобалних интереса грађана, јер држава мора да преки-

не финансирање разних удружења која су у основи политичког карактера и чији је једини разлог постојања да у одређеном политичком тренутку одиграју улогу помоћника режима. Финансирање удружења, попут СУБНОР-а и њему сличних, мора престати, а она ће бити упућена на самофинансирање.

27. Синдикално организовање

Очигледно је да данас, а и касније, када трансформација буде завршена и цела привреда буде приватизована, синдикалне организације морају да претрпе корените промене у свом организовању. Таквој привреди, односно запосленима у таквој привреди, биће потребни јаки, политички и финансијски независни синдикати који могу одговарати потребама заштите права запослених.

Неспособност традиционално организованих синдикала је евидентна и већ сада треба отклањати основне узроке немоћи синдикала и радити на повећању њихове акционе способности. Свим облицима синдикалног организовања треба поставити јасан захтев – да се трансформишу и хитно почну са ажурним ангажовањем и обављањем функција синдикалног карактера, првенствено основне заштитне функције, уз истовремено остваривање образовне и информативне.

Садашња ситуација у којој су синдикати, као уосталом и сви други сегменти јавног деловања, отуђени од медија и у подређеном положају према послодавцу и држави, не погодује јачању синдикала и њиховог утицаја, тим пре што ни радник нема поверења да ће синдикат одбранити његове интересе. Синдикати морају стећи углед у чланству, јер без тога нема успешног организовања и деловања.

Синдикати морају бити потпуно ослобођени страначког утицаја из разлога који подразумевају партнерство са свим странакама и покретима ради заштите интереса и права грађана, а никако поданички однос у који неке политичке странке већ увлаче поједине синдикате.

28. Држављанство српских избеглица

Српска радикална странка се енергично залаже да се свим лицима српске националности која су избегла из окупираних делова Републике Српске и Републике Српске Крајине, односно из Словеније, Хрватске или Муслиманско-хрватске федерације, одмах призна држављанство Србије, Црне Горе и Савезне Републике Југославије, без икаквих процедуралних заврзлама или административних отежања. То је и основни начин њиховог интегрисања у нову друштвену средину.

29. Брига о српским исељеницима

Постоји неколико разлога који су деценијама утицали да један део српског народа напусти српске просторе и оде у иностранство. Један део Срба одлази притиснут економским разлозима и расејање народа из овог мотива перманентно траје током целог XX века, са већим или мањим интензитетом у појединим временским интервалима, у зависности од прилика у земљи. Други велики разлог масовног исељења Срба је искључиво политичке природе и односи се на последњих педесет година овог века.

Комунистички режим, паралелно са успоставом власти, почео је страховит прогон свих слободномислећих и материјално добростојећих Срба, проглашавајући их непријатељима народа и државе и под плаштом национализације, отимајући им сва материјална добра. Често су се овакви прогони завршавали и ликвидацијама, а Србија је пуна необележених гробова и масовних гробница. Сви они, којима је успело да се извуку из канџи комунистичких целата, бежали су преко границе и уточиште и хлеб за породицу и себе налазили широм света, од Канаде до Аустралије. Највећи део официрског кора, који је рат провео у логорима Немачке, одбио је да се врати у земљу под кому-

Полиција мора бити деполитизована, не сме се узети за партију на власти

нистички јарам и остао је на Западу. Један део четничких формација такође је успео, пред крај рата, да изађе из земље и уточиште потражи далеко од родне грудне.

Однос власти према овим Србима је увек био непријатељски, а према њима су предузимане најригорозније мере забране повратка, одузимања држављанства, па чак прогона и убијања у иностранству.

Ипак, и поред страховитог притиска и експлоатације режима тих земаља и невиђене сатанизације и прогона одавде, ти Срби су опстали, а захваљујући снажљивости, радној способности и односу према раду, постигли запажене резултате и учврстили свој економски и политички статус. Данас су то уважени грађани развијених земаља, налазе се и у самом политичком, научном и пословном врху држава у које су отишли. Њихова имена се изговарају уз пуно уважавање и поштовање.

Настављајући негативан однос претходника и учитеља, и данашњи режим у нашој земљи се са истим степеном нетолеранције, па чак и мржње, односи према Србима из дијаспоре, првенствено због тога што је свестан да су га ови Срби прозрели много пре Срба у земљи и схватили да се под променом у отаџбини подразумевала само промена личности а не и политике, а да су ови, као и они претходни, комунисти. Јасно им је да се прави Срби и заштитници српских интереса налазе у другим странкама – у странкама националне опције, првенствено Српској радикалној странци. Српска радикална странка, с друге стране, од самог свог оснивања гаји изузетно добре и коректне односе са Србима из дијаспоре, перманентно их обавештавајући о својим акцијама, о својим актима и документима, о стању у земљи, о ситуацији на ратом захваћеним српским просторима и о развоју догађаја уопште.

Сарадња српских радикала са српским клубовима и удружењима широм света је перманентна и свеобухватна.

Поред огромне носталгије, која мучи све исељене Србе, и бриге за сународнике у подручјима захваћеним ратом, они су врло забринуте због националне катастрофе и антисрпске политике режима и очекују коначно освешћење српског народа и промену власти, а самим тим и долазак

на кормило српске државе оних који ће и државу и односе према свим српским тековинама поставити на прво место.

Држава треба да преузме све кораке да промени однос према овом делу српства. Мора се посветити пажња организовању српских националних клубова и помоћи Србима у расејању и омогућити повратак у земљу свим Србима који то желе. Онима који, због пословних или породичних веза, остају у страним земљама духовно ћемо приближити отаџбину кроз све врсте манифестација и комуникација које је могуће и нужно организовати. На међудржавном нивоу, у сарадњи са земљама у којима Срби живе, утицати на максимално побољшање статуса тих људи.

С обзиром да је велики део припадника српске популације стекао углед и име у привредном свету, треба им предложити да дођу и помогну развоју наше земље и националне привреде. Свим Србима из расејања који би у земљу унели и пласирали капитал у привреду, било куповином акција у системима, откупом читавих предузећа или финансирањем инвестиционих пројеката и изградњом фабрика, законима ћемо заштитити капитал од бирократске самовоље, а пореским и другим олакшицама омогућити инвестирање и стимулирати њихов повратак из света. Њихов досадашњи живот у земљама Запада, њихове везе и познанства са врхунским светским привредним моћницима и политичким естаблишментом, гаранција су изласка Србије у свет.

30. Полиција

Једна од најгорих варијанти организовања рада полиције је њено везивање за идеолошку и политичку основу режима. У вишестраначким системима у којима, поред партије на власти, делују и друге политичке партије, чији се политички и идеолошки програми у већој или мањој мери разликују од програма владајуће, такав однос према полицији је недозвољив из више разлога, а пре свега због могућности режима да злоупотреби полицију ради ограничавања, сузбијања или чак гушења политичких и других права и слобода човека и грађанина. Што су режим и

партија на власти склонили апсолутизму, то је и могућност злоупотребе већа.

Управо тај процес у нашој земљи поприма застрашујуће размере. Енормно повећање броја запослених у органима унутрашњих послова није превентивно деловало нити смањило број криминалних радњи и афера. Напротив. Уместо да штити слободе, права и имовину грађана, идеологизована и исполитизована полиција, какву сада имамо, све више се претвара у чувара режима и заштитника идеологије и водећих личности партије на власти.

Криминалитет, који се увукао у све поре власти, уместо да буде спречен у самом старту, бива заташкаван и сакриван, а криминалци из редова режимског врха се не гоне. Такав однос режима према полицији и полиције према режиму, властитим пословима и грађанима, више се не може толерисати.

Српска радикална странка максимално ће се залагати да искључива намена полиције буде заштита унутрашње безбедности српске државе, личних, правних, имовинских, политичких, верских и других права и слобода грађана, утврђених уставом и законима и заштита уставног поретка у свим условима на целом подручју државне територије.

Српска радикална странка ће се залагати да се делатност полиције заснива на високом професионализму, деидеологизацији и деполитизацији. Као интегрални део система државне власти, а у оквиру ње и интегрални део система безбедности државе, она мора да штити уставом и законима загарантована права и слободе грађана и уставом утврђени поредак од свих облика угрожавања, унутрашњих и спољних опасности, у свим кризним ситуацијама.

Употреба снага и органа полиције је осетљиво питање и свако њихово непромишљено и самоволно ангажовање може имати непожељне и штетне последице политичке и социјалне природе. Исто тако, неизвршавања прописаних обавеза из њихове надлежности и делокруга рада, као и злоупотреба надлежности и овлашћења, може довести до угрожавања уставности и законитости земље. Српска радикална странка инсистира да полиција не може ни једног тренутка да постане инструмент странке на власти, него своју улогу и задатке мора извршавати искључиво у оквиру законом утврђених надлежности, делокруга рада, права и овлашћења.

Својом савременом организацијом, оспособљеношћу и опремљеношћу, полиција треба првенствено да делује превентивно. Репресивно ангажовање полиције мора да буде примерено тежини ситуације и околностима угрожавања уставног поретка, живота и здравља људи и њихове имовине. Да би стручно и ефикасно обавила задатке који су јој прописани законом – полиција ће бити организована и оспособљена да целовито и систематски прати појаве из њене надлежности, да их процењује, предвиђа даљи развој и, с тим у вези, планира сопствене мере, средства, одговарајући систем рада, сврсисходну организацију послова, кадровску оспособљеност и међусобну хоризонталну и вертикалну повезаност свих делова полицијског система државе, полазећи од уставног начела недељивости безбедности и државних интереса нације.

Контролу и надзор над радом свих органа полиције треба да врше одговарајући одбори и посебне комисије народне скупштине. Све полицијске обавештајне и контраобавештајне државне институције интегрисаћемо у јединствен систем безбедности са основном улогом да обезбеди нормално функционисање система државне власти, привреде, и друштвених делатности у складу са законском регулативом.

Улога и задаци полиције морају да буду прописани законом, како би се обезбедила права и слободе грађана од свих облика самоволног полицијског угрожавања и постигло да, изван законом утврђених задатака, ниједна државна институција нема право да тражи и нареди употребу полицијских снага.

31. Војска

Српска радикална странка се залаже за установљење војске као строго професионалне службе, што онемогућава њену зависност од било које политичке партије и, уједно, спречава да активни официри и подофицири буду страначки организовани или ангажовани.

Камен темељац сваке државе представља њена војна моћ и способност да се одбрани од агресора. Управо због тога, у свим земљама света за наоружавање и опремање националних армија издвајају се огромна средства, а старешински кадар се, уз посебан третман и тренажу, припрема за будуће задатке и обавезе. Све државе које нису одбрани посвећивале довољно пажње бивале су, у тренуцима напада на њихову територију, неспособне да се одбране и врло лако бивале поражене и поробљаване. Једна од најбитнијих компоненти одбране, поред опремљености, јесте и неговање и развој патриотских осећања код припадника војске и народа у целини. Историја српског народа пуна је примера патриотске пожртвованости и личног жртвовања у одбрани српства. Распад Југославије и Југословенске народне армије до краја је разоткрио и разголитио неколико основних симптома и предуслова који су довели до распада као крајње последице.

То су, пре свега, негативна селекција старешинског кадра по фамозном националном кључу; негативна селекција по родбинском, пријатељском, поданичком и удворничком кључу; политизација официрског кадра (чланство у СК). Високи официри, који су до чинова дошли системом кључа и негативне селекције, показали су тоталну неспособност и ординарано незнање, како у одбрани земље, тако и у заштити становништва. Тек после распада ЈНА и формирања националних војски, до изражаја долази професионализам и морална свест дела српског официрског кадра, углавном пуковника, мајора и нижих чинова. Из овога произлазе следећи закључци: способан српски официрски кадар је намерно кочен у напредовању, слутаван и гуран на периферне дужности; на кључна места су постављани или официри других националности или српски официри ограничених стручних способности, па према томе, склоних полтронској послушности и удвориштву.

У овом рату је у одбрани српства и заштити српских националних интереса учествовао и огроман број добровољаца који су, у одређеним ситуацијама, чинили праве, витешке подвиге. Корени добровољства у српском народу досежу далеко у српску историју, а данашњи добровољци само су наставак хајдучко-ускочко-комитско-четничких формација, те се као такви морају узети као битна компонента у организовању нове српске војске.

Војска мора да буде оспособљена да успешно обавља све задатке који се пред њу поставе, као и за успешно вођење борбених дејстава и осталих пратећих активности у свим условима рата, оружане борбе, простора и времена. То подразумева јединствену концепцију и доктрину рата као својеврсне замисли програма делања српске државе; јединствену стратегију као општи план реализације доктринарног програма; формирање адекватне јединствене војне организације; формирање прикладног стратешког кадра оспособљеног за савремена борбена дејства и остале пратеће активности у рату са регуларном војском и у герилском ратовању; формирање одговарајуће српске добровољачке организације у саставу војске; опремање војске одговарајућим средствима; формирање адекватног војношколског и војностручног система образовања и усавршавања; успостављање и коришћење свих неопходних пратећих ресурса; развој војних наука и, посебно, израду и усвајање адекватне и победоносне војне доктрине.

Војска и све одговорне државне институције, ради одбране српства и заштите грађана, морају непрекидно превентивно деловати, укључујући ангажовање свих развијених система информисања, обавештавања, узбуњивања, заштите, збрињавања итд., те специјализованих снага за евакуацију људства, средстава и добара, уз обезбеђивање

снабдевања у градовима, насељима итд. То подразумева прецизно израђен и ваљано усвојен програм заштите и припреме становништва за делање у случају оружане агресије, оружане побуне, природних и технолошких несрећа.

Морају се предузимати успешније активности за сузбијање деловања страних обавештајних и осталих служби на српским територијама и за обуздавање негативног деловања разних мисија, комисија, делегација и појединаца из иностранства. Ова област се мора посебно уредити и системски пратити.

Ради заштите грађана мора се континуирано водити акција за елиминисање свих облика паравојних организација.

Уверени смо да имамо завидну стручност и професионалност већине (по годинама млађих) старешина у Војсци Југославије, који су натпросечне способности и мотива за борбу и високих патриотских опредељења у складу са историјским ратничким и ослободилачким традицијама српског народа, као и са захтевима садашњости. Сада нам је

смртне казне. Нико на ту казну више не би смео бити осуђен нити смакнут. Штавише, не сме се дозволити могућност смртне казне ни за дела извршена у току рата, у непосредној ратној опасности или другим ванредним околностима. Пре свега, смртна казна је супротна начелу правичности на коме треба да се заснива кривично право. Нико, па ни држава нема право да лиши живота људско биће.

Чак и када је изречена због извршења најтежих кривичних дела, смртна казна је неправична јер право претвара у своју супротност. Уместо да спречава злочин, смртна казна представља злочин државе према појединцу. Ова казна је непоправљива, а када је изречена и извршена не постоји никаква могућност да се она опозове. Да не помињемо могућност да изречена смртна казна може бити резултат судске заблуде. Постојањем смртне казне не постижу се циљеви специјалне и генералне превенције у оквиру мера криминалне политике, јер досадашње искуство показује да ова казна није превентивно деловала на учиниоце тешких кривичних дела и да, с друге стране,

За професионалну, добро обучену и мотивисану српску војску

потребна строга селекција старешинског кадра, односно, поштен, угледан, ауторитативан, некомпромитован, стручан, способан, храбар и првенствено патриотски опредељен официр.

32. Право на живот

Српска радикална странка је уверена да право на живот представља основно и најочигледније право човека. Живот човека је неприкосновен и нико не сме бити намерно лишен живота, а свачије право на живот биће заштићено законом. У вези са овим, последњих неколико година, воде се и оштре полемике о томе да ли држава има право да за нека кривична дела пропише смртну казну.

С обзиром да су одредбе којима се крши основно право човека, право на живот, модерним светским стандардима превазиђене, Српска радикална странка предвиђа укидање

укидање смртне казне у неким кривичним законодавствима није имало за последицу пораст оних кривичних дела за које је она била прописана. Смртна казна је, такође, неспојива са идејом поправљања учиниоца кривичних дела, а посебно је неспојива са ресоцијализацијом осуђених, коју савремено кривично право прихвата као један од основних циљева казне као врсте кривичне санкције. На крају, у једном цивилизованом и хуманистичком друштву, за чије се постојање залажу српски радикали, не би требало да има места за једну такву бруталну меру као што је смртна казна.

Међутим, прихватајући став да мора постојати праведна санкција за посебно опасне злочинце, а имајући у виду и разлоге генералне превенције, Српска радикална странка се залаже за повећање максимума прописане казне лишења слободе у нашем кривичном законодавству са петнаест, односно двадесет година затвора на доживотно ли-

шење слободе за учиниоце појединих најтежих кривичних дела, јер стање криминалитета објективно захтева постојање овако тешке казне.

Српска радикална странка сматра да обавезе државе у погледу заштите права на живот треба да буду одређеније и посебно наглашене. "Неприкосновеност" живота без прецизније одреднице којом би се држава обавезала да штити животе грађана, као и тачно предвиђених случајева "апсолутно неопходне" примене силе, под великим је знаком питања.

Суштинска неусклађеност савезног и републичких устава, изазива велике проблеме у прописивању најтеже казне. Може се, наиме, десити да се за најтежа кривична дела, рецимо ратне злочине, не може прописати смртна казна, јер су то кривична дела која се прописују савезним законом, а за тежи облик убиства, за које је надлежно републичко законодавство, може, што представља бесмислицу.

Имајући у виду претходно изнесене ставове, Српска радикална странка је и против било ког облика еутаназije, а тиме прокламовано "право на живот" добија право значење и апсолутни смисао.

33. Слобода и безбедност личности

За српске радикале слобода представља основну људску вредност и главно својство људске егзистенције, али и претпоставку и предмет сваког правног поретка. Слобода је претпоставка права утолико што су правна регулација и правни прописи, баш као и сви остали облици друштвене контроле, могући само према човеку као релативно аутономном бићу: да би се, наиме, од некога захтевало одређено понашање мора постојати могућност другачијег, па и супротног понашања. Са друге стране, слобода сваког појединца је истовремено и ограничена и заштићена у правном поретку. Политичка и правна историја прожете су борбом појединаца, свих врста друштвених група и читавих народа за признавање и правну заштиту њихових слобода.

Српска радикална странка сматра да је слобода човека неприкосновена. Уверени смо да слобода човека мора бити уставноправна категорија и заштићена највишим правним актом као основна и превасходна људска вредност. Право на слободу и безбедност личности било би заштићено следећим одредбама:

1. Свако има право на личну слободу и безбедност. Ником се неће одузети слобода, сем у следећим случајевима у складу са поступком предвиђеним законом: у случају законитог лишења слободе после осуде надлежног суда, у случају законитог хапшења или лишења слободе због неповиновања законском налогу суда, или ради обезбеђивања испуњења обавезе прописане законом, у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због основане сумње да је извршило кривично дело, у случају лишења слободе малолетног лица, на основу законите одлуке о васпитном надзору или ради привођења пред орган надлежан по закону, у случају превентивног изоловања у карантин ради спречавања заразних болести, спречавања друштвено поремећених лица да угрожавају околину или уживалаца дроге у тежим облицима асоцијалног понашања.
2. Свако ухапшено лице биће одмах, на језику који разуме, обавештено о разлозима за његово хапшење и могућности оптужби против њега.
3. Свако лице ухапшено или лишено слободе одмах ће бити изведено пред суд и имаће право да му се суди у разумном року, или да буде пуштено на слободу до суђења. Пуштање на слободу може се условити јемствима да ће се лице одазвати позиви на суђење.
4. Свако лице коме је хапшењем или притварањем одузета слобода има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и нало-

жити пуштање на слободу уколико је лишавање слободе било незаконито.

Ограничавање лишења слободе па таксативно набројаним случајевима спречава све злоупотребе и различита тумачења при хапшењу грађана. Најочигледнији пример кршења слободе човека представља позитивноправна одредба да притвор, поред надлежног судског органа, може одредити и орган унутрашњих послова. За службенике органа унутрашњих послова ни у ком случају се не може рећи да имају било какве судијске атрибуте, те су грешке у поступку притварања (лишавања слободе) знатно чешће него у системима где прерогативи органа унутрашњих послова не досежу тако далеко. Српски радикали сматрају да овакве нецивилизациске одредбе не могу постојати ни у једној демократској држави чији превасходни и врхунски циљ представља владавина права. Антицивилизациски однос социјалистичког режима према својим грађанима огледа се и у пропису којим истражни судија не доставља решење о притвору у часу притварања, што представља грубо нарушавање људске слободе. Уставни акти уопште не помињу било какве гаранције лицима лишеним слободе, а ми самтрамо да морају садржати одредбе које лицу лишеном слободе омогућавају правичан поступак, као и да има право да одмах узме браниоца кога изабере. По важећим правним нормама, бранилац је доступан лицу лишеном слободе тек током првог испитивања код истражног судије. У међувремену, овакво лице је остављено без икакве правне помоћи или упутства о могућности да ништа не изјави. Закон о кривичном поступку се мора што пре изменити, те ће могућности злоупотреба у вези са лишавањем слободе и гарантовања права на слободу личности бити сведене на најмању могућу меру.

Основни и минимални облик у коме се испољава неприкосновеност слободе човека састоји се у друштвеном признању и заштити телесног и моралног интегритета људске личности. Тиме ово право потврђује и превазилази, односно допуњује право на живот.

34. Право на поштовање приватног и породичног живота

Поштовање права на приватни и породични живот, неповредивост дома и преписке – основна су људска права која се најчешће називају право на приватност, а којима се човеку обезбеђује друштвени и морални интегритет личности. Сматрамо да би право на приватност требало да буде заштићено следећим уставним одредбама: Свако има право на поштовање свог личног и породичног живота, дома и преписке. Јавне власти неће се мешати у остваривање овог права, изузев у мери која је у складу са законом и која је потребна у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне сигурности и економске добробити земље, ради спречавања нереда и криминала, ради заштите здравља или морала, односно ради заштите права и слобода људи. Државни органи имају обавезу да обезбеде поштовање ових права.

Наметање ограничења права на приватност у највишим правним актима наше земље представља недопустиве рецидиве полувековне тоталитарне владавине комунистичког режима који, у интересу свих грађана наше земље, најхитније морају бити измењени. Посебно имамо у виду досадашњу жалосну праксу денунцијације политичких неистомишљеника, прислушкивање и праћење приватних разговора својих политичких противника, спровођене по налогу државно-политичке врхушке.

35. Слобода кретања и настањивања

Слобода кретања и настањивања представља право грађана да слободно путују у оквирима државног подручја и настањују се где желе, а српски радикали сматрају да та слобода мора бити гарантована највишим правним актима који би сваку повреду тога права строго санкционисали. Слобода кретања, ипак, није апсолутна и може се ограничити ради вођења кривичног поступка, са циљем спре-

чавања ширења заразних болести и у интересу одбране државе. Позитивноправни прописи и пракса у нашој земљи показују да се лична права и слободе у многоме не поштују, а посебно широким овлашћењима датим полицијским органима која се често прекорачују, права на слободу кретања и приватност фактички се деградирају, односно свде на обичне привилегије, које се увек могу укинути. Ово тим пре што се против одлуке министарства унутрашњих послова не може водити судски спор. Тако је овим нормама полиција фактички стављена ван било какве судске контроле.

Српска радикална странка, у складу са својим демократским опредељењима, учиниће све да лична права човека као што су слобода кретања и настањивања добију пуну афирмацију и прави смисао.

Слобода мисли и савести представљају право грађана да слободно мисле и изаберу свој поглед на свет. Суштина слободне савести представља слободно опредељење човека и она значи слободу човека да усвоји, прихвати и заступа филозофске, политичке, идејне и моралне и друге погледе и ставове без икаквог спољног и механичког намећања туђег и страног мишљења. Слобода мисли и савести се манифестују коришћењем осталих права и слобода грађана (слободе научног и уметничког стваралаштва итд.), али споменуте слободе представљају и претпоставку за уживање многих других слобода и права. Српска радикална странка сматра да слобода мисли и опредељења (савести) мора бити гарантована уставом као највишим правним актом наше земље и никакво угрожавање поменутих права и слобода не сме бити дозвољено.

Српски радикали су за верску толеранцију и слободу вероисповести

36. Слобода мисли и савести

Слобода мисли, савести и вероисповести су изведене из корпуса основних личних права и слобода сваког човека, а Српска радикална странка се залаже за њихово пуно поштовање и апсолутну правну и фактичку заштиту.

Слобода мисли је недодирљива и неприкосновена. Она представља негирање организованог и наметнутог идејног и моралног инквизиторстава, туторства и командовања у односу на мисао и личност човека, те нико за изражену мисао не би смео бити позван на одговорност, нити мисао као таква може бити основ за ма какву инкриминацију. Слобода мисли се, уз право на живот, забрану тортуре, право на законит и правичан поступак, право на слободу и личну безбедност или слободу вероисповести може сврстати у класична грађанска права, односно прву генерацију људских права за чије се поштовање залажу српски радикали, а та права и слободе ни у случају јавне опасности не могу и не смеју бити дерогирана. Код слободе мисли и савести ради се о унутрашњим духовним процесима који, без обзира на то какав им је садржај, не могу изазвати никакве спољне последице пре него што се не екстернализују.

37. Слобода вероисповести

Слобода вероисповести или слободно исповедање своје вере је једно од првих људских права за чије су поштовање готово сви народи и државе били заинтересовани. После вишевековних ратовања и погрома, дошло је до уверења да је одређени степен верске толеранције једина алтернатива бескрајним сукобима. Српска радикална странка сматра да право грађана да слободно исповедају своје религијско веровање, односно не исповедају никакво религијско убеђење, мора бити обезбеђено највишим правним нормама у нашој земљи. Такође, без обзира на вероисповест, сви грађани морају бити једнаки у правима и дужностима. Сваки грађанин може, и има право и могућност, да припада било којој верској заједници или не припада ни једној од њих. Нико не може и не сме бити принуђен да постане члан неке верске заједнице, да остане члан заједнице или да из ње иступи. Грађани су слободни у учествовању у верским обредима и другим испољавањима верских осећања. Припадност некој верској заједници, учествовање у верским обредима или испољавање верских осећања, не смеју имати за последицу ограничење права која грађанима припадају по уставу и закону. Са друге стране, припадност некој верској заједници или исповедање неке вере не

ослобађа никога од општих грађанских дужности, које грађани морају обављати на основу закона и других правних прописа.

Међутим, наведене слободе и права често остају празне декларације уколико друштвено-економски услови и цела друштвена клима, у којим се посредно или непосредно врши притисак на свест грађана, не пружају услове за њихово реално остваривање. Српска радикална странка ће учинити све да уживањем поменутих права и слобода постану стварна тековина свих грађана наше земље, а никако само празне гаранције и мртво слово на папиру.

38. Слобода штампе

Слобода штампе представља назив за слободу изражавања мишљења и информисања. Српска радикална странка, као партија изразито демократског карактера, залаже се за признавање права на слободу штампе, као једне од основних политичких слобода. Слобода штампе састоји се у праву да се било шта објављује без икаквог претходног прегледа и контроле. Разуме се, слобода штампе је тесно повезана са другим личним и политичким правима и слободама, као што су слобода савести и вероисповести, наставе, комуницирања, удруживања и окупљања.

Правно-политичке импликације слободе штампе искључују интервенцију власти у тој области јер не признају да само она изражава општи интерес, већ да је у општем интересу и контролисати и критиковати власт, па третирају штампу као аутономан друштвени чинилац.

Српска радикална странка сматра да су слобода мишљења и информисања неопходан услов брзог напретка људског друштва и предуслов функционисања демократије и развоја личности. Снага чија је превласт у друштву и држави заснована на тоталитаризму и грубој сили, систематски гуши слободу штампе, па тако наша земља представља класичан и очигледан пример гушења ове политичке слободе. Потпуна контрола над свим видовима информисања и цензура која се над њима спроводи на најбољи начин одсликавају антицивизацијску природу владајућег режима.

Српска радикална странка сматра да слобода штампе мора бити загарантована, осим у случајевима подстицања на вршење кривичних дела. Такође се залажемо за потпуно слободну размену информација и уношење иностраних штампаних ствари у нашу земљу.

Осим правног ограничавања слободе штампе, веома су значајни и други облици којима политички и економски монополи успостављају контролу над штампом, и којима се намеће аутоцензура уредника и новинара, или се сложеном и дугом процедуром добијања разних дозвола отежава или онемогућава појављивање неподобних публикација. Српска радикална странка ће учинити све да слобода штампе буде апсолутно загарантована, а да формално-правне одредбе добијају стварну заштиту у свакодневном животу.

39. Право на слободу мирног окупљања и удруживања

Право на слободу мирног окупљања у најразличитије законом дозвољене сврхе представља једно од основних политичких права, које грађанима омогућује да јавно, заједно са својим истомишљеницима, изражавају своја убеђења и ставове о разним политичким и другим друштвеним питањима. Слобода удруживања представља још једно од класичних права грађана. Коришћењем ове слободе грађани стичу могућност да са својим истомишљеницима остварују најразличитије заједничке интересе. При томе, посебан значај има удруживање у политичке сврхе, у виду политичких странака.

Оба ова права су начелно призната у већини земаља, али се она практично у многим од њих ограничавају на разне начине. Наша земља представља један од најбољих примера државе у којој су слободе и права човека и грађа-

нина формално проглашене, али у пракси их најчешће гуши режим који их је прокламовао. Не треба посебно говорити о полувековном једноумљу, забрани другачије мисли, а камо ли удруживања супротног сврси повећања угледа Комунистичке партије, а потом и Савеза комуниста. И данашњи социјалистички режим слободу удруживања и мирног окупљања тумачи на начин који служи само његовом одржању на власти.

Српска радикална странка се залаже не само за формално прокламовање права на слободу мирног окупљања и слободу удруживања, већ за њихово стварно поштовање и примену. У том смислу, а у складу са међународноправним стандардима и нормама, Српска радикална странка сматра да би право на слободу мирног окупљања и удруживања требало да буде регулисано тако да свако има право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања са другима, укључујући право на образовање политичких странака, синдиката и приступање синдикатима, ради заштите својих интереса. На уживање ових права не смеју се поставити никаква ограничења, осим оних која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности и јавне сигурности, ради спречавања нереди и криминала, ради заштите здравља, или ради заштите права и слободе других.

Насупрот томе, садашње правне норме предвиђају да се слобода збора и другог окупљања грађана може ограничити одлуком надлежног органа "ради спречавања ометања јавног саобраћаја". Између осталог, ова одредба допринела је и да се у нашој земљи донесу прописи којима се предвиђају чак и места на којима се може зборовати.

На овај начин фактички се злоупотребљава установа дозвољених ограничења ове слободе, јер се окупљање најчешће и одвија у градској средини, да би за њих неко и сазнао и тако се извршио одређени притисак на органе власти да предузму одговарајуће мере у некој области. Ако би се она могла забранити зато што се омета саобраћај, то би значило да се фактички ни једне демонстрације или протести не могу одржати у урбаним срединама него само на местима где се никакав саобраћај не одвија, што ће рећи далеко од очигледних јавности. Међутим, Српска радикална странка сматра да се стварна слобода мирног окупљања не може свести на пуку обавезу државе да се не меша, већ држава мора да обезбеди учесницима да демонстрирају без страха од физичког насиља својих противника. Слобода мирног окупљања и слобода удруживања морају бити гарантовани уставом као највишим правним актом једне земље, а српски радикали ће обезбедити пуно признање таквих одредаби.

40. Право својине

Српска радикална странка сматра да право својине и посебно приоритет права приватне својине, које се по класичним индивидуално-либералистичким концепцијама природног права сматра једним од најтемељнијих аутономних права, али и нужном претпоставком за остварење осталих права и слобода, мора бити загарантовано највишим правним актима у нашој земљи. Право на својину, нарочито приватну, не сме бити ограничавано никаквим правним прописима. Одредбе по којима неке ствари могу бити само у друштвеној својини и по којима није увек препуштено вољи лица колико ће примерака те ствари имати у својини (етажна својина, пољопривредно земљиште), на жалост не представљају само мрачну прошлост нашег правног поретка, већ је враћање на суштину тих и таквих рестрикција тенденција и данашњег социјалистичког режима.

Данашњи уставни акти садрже начелну прокламацију којом се јамчи право својине и наслеђивања у складу са уставом и законом. У овој одредби, која се очигледно односи на приватну својину, није садржан стандард да нико не може бити туђом вољом лишен имовине.

Српска радикална странка се залаже за потпуну и апсолутну заштиту имаоца права својине, посебно приватне. Приватна својина мора бити поштована као "свето право",

а уставом и законским прописима заштићена као темељни основ нашег система. Српски радикали би загарантовали право заштите и одбране приватног поседа и својине знатно ширим правним одредбама него што је то случај у позитивно-правном систему. Одбрана приватне својине била би дозвољена и применом самопомоћи.

41. Право наслеђивања

Право наслеђивања у нашем правном поретку није било посебну заштиту. Српска радикална странка се залаже да право наслеђивања имовинско-правних односа са изузетком личних службености, буде апсолутно и загарантовано уставом. Такође, нико не може бити државном самовољом лишен наслеђа. Сматрамо да садашња законска ограничења и забране права наслеђивања, због извршења појединих кривичних дела, представљају рецидив тоталитарног комунистичког система, па такве одредбе у буду-

којим другим подзаконским актом не смеју утврђивати различити услови за поједине категорије грађана.

Право на рад обухвата и право грађанина на услове рада који обезбеђују његов физички и морални интегритет и сигурност. Овим правом заштићује се интегритет човека, као људског бића, који обухвата јединство његових биолошких, психичких и социјалних компоненти, које омогућавају да се човек развије и испољи као личност у успостављању и остваривању веза и односа у обављању радне активности.

Српски радикали, такође, сматрају да би требало уставом загарантовати и право радника на здравствену и другу заштиту на раду. Законским и подзаконским прописима морају се прописати обавезе коришћења одређених заштитних средстава на раду, као и санкције за случај непридржавања норми о заштити. Устав би требало да зајмичи и право радника на ограничено радно време, право на дневни и недељни одмор, на плаћени годишњи одмор и

Решењима Српске радикалне странке у образовању, сва деца би била потстакнута на рад и мотивисана за успех у учењу

ћем демократском правном поретку не би могле да опстану. Свако арбитарно одлучивање о праву наслеђивања мора, у потпуности, бити искључено.

Право наслеђивања мора бити регулисано највишим државним нормама, а Српска радикална странка би на најбољи начин умела да заштити тако прокламоване правне принципе.

42. Право на рад

Српска радикална странка се залаже да право на рад, као једно од основних права човека и као битна гаранција економске и социјалне сигурности грађана наше земље, буде загарантовано највишим правним актима. По својој садржини, право на рад, пре свега, обухвата слободу рада, тј. право појединца, грађанина, да слободно, према својим умним и физичким способностима, бира своје занимање и запослење, односно да слободно одлучује о својој професији. Сваком грађанину, под истим условима који важе за све, морају бити доступни сви облици делатности и функције у друштву, што значи да се ни законом нити било

право на личну сигурност на раду. Инвалиди, старија малолетна и млађа пунолетна лица, као и жене, уживале би посебну заштиту.

43. Право на образовање

Право на образовање представља право грађана да стичу образовање, почев од основног до највишег, и на тај начин обезбеде пуни развој своје личности, али и допринесе подизању општег нивоа државне заједнице којој припадају. Српска радикална странка би право на образовање загарантовала уставним нормама, по којима би грађани имали право и могућност да, под једнаким условима утврђеним законом, стичу знање и стручну спрему на свим нивоима образовања, у свим врстама школа и другим установама за образовање. Основно и средње школовање било би бесплатно за све ученике, а само основно школовање у трајању од осам година било би обавезно. Државни универзитет би свима био доступан под једнаким условима, с тим што би, по извршеној позитивној селекцији, најбољи студенти (са просеком изнад 8,50) били ослобођени пла-

ћања трошкова свог школовања. На овај начин, поштујући равноправност грађана, подстичу се рад и квалитет појединаца који је и из материјалних разлога заинтересован за пружање најбољих резултата.

44. Право на законит судски поступак

Српска радикална странка сматра да једнакост свих грађана пред законом, која подразумева правну једнакост свих људи у коришћењу слобода и права, као и у регулисању обавеза у држави и према држави, једнакост свих грађана пред судовима, као и пред управним органима и властима, мора бити највиши принцип уставноправног поретка наше земље. У разним судским поступцима, сви законски и други прописи морају се на исти начин примењивати на све грађане, без изузетка. У складу с тим, право на законит и правичан судски поступак, а у тим оквирима и право на одбрану, право на тужбу и жалбу, презумпција невиности, биле би категорије заштићене највишим правним актом наше земље. Разуме се, поштовање принципа независности и непристрасности судства представља основни предуслов за постојање и примену поменутих права и слобода сваког грађанина.

Приступ садашњих уставних норми праву на законит и правичан поступак, који је предуслов за остваривање свих осталих права, различит је од стандарда демократског и цивилизованог света, где је ово право регулисано обимним, али јединственим и кохерентним одредбама, што је оправдано с обзиром на садржину овог права. У тим уставним текстовима право на законит и правичан поступак је, у извесном смислу, рапчлањено, разбијено у више одредби, које садрже поједине елементе овог права, али које, по нашем мишљењу, не одражавају довољно адекватно комплексан и свеобухватан концепт материјалноправних и процесноправних гаранција, као што је учињено у упоредној позитивноправној пракси демократских земаља. Ово се посебно односи на одредбе које говоре о праву на суд, једнакост пред судом, независном третману, прихватању и уважавању свих сведока и других доказних чињеница, како у корист туженог, тако и у корист тужиоца, у свим споровима кривичноправне или грађанскоправне природе. Уставни текстови не садрже довољно изричите и јасне одредбе у овом смислу, па отуда није реткост да се ово изузетно значајно право, односно његови поједини елементи, сужавају и ограничавају у различитим законским текстовима. У том контексту, Српска радикална странка указује на неопходност укидања и измене већине одредби из закона о кривичном поступку и закона о војним судовима.

Наиме, право на одбрану као суштински елемент права на законит и правичан судски поступак, може се у знатној мери угрозити, односно фактички ограничити, одредбом којом је предвиђено да се браниоцу може ускратити право да прегледа списе и предмете када то захтевају посебни разлози "одбране или безбедности земље". Као што је добро познато, ова последња формулација веома је еластична и погодна за све врсте злоупотреба. Исте последице може произвести и одредба по којој је окривљеном ограничено право да се дописује и комуницира са браниоцем у фази истраге, или му се то дозвољава уз одобрење и надзор истражног судије. Овакве антидемократске норме морају бити укинуте и право на одбрану, у пуном смислу речи, мора добити свој смисао и заштиту, став је српских радикала.

Доказни поступак знатно опредељује правичност и неправичност судског поступка. Код нас, поступак извођења доказа је у веома широкој дискреционој надлежности судских већа, што посебно потврђује формулације "...за које суд сматра...". То, без сумње, указује на широке могућности злоупотреба и утицаја на ток и резултате поступка у жељеном правцу, уз неравноправан третман парничних страна, јер не постоји изричита законска обавеза да суд мора извести све предложене доказе. Српска радикална странка сматра да се на овај начин крше фундаментална права човека, а одредбе које доносе злоупотребе и арбитрарност у судском поступку морају бити укинуте.

Одредбе о кривичном поступку које се односе на лишење слободе, такође су супротне демократским стандардима и њихова измена представља неопходност која у најхитнијем року мора бити прихваћена. Такође би се, посебно када је реч о хашењу и притварању осумњичених и окривљених, морали избећи бројни противуставни недемократски поступци надлежних органа.

Приликом привођења у полицију свако мора бити обавештен да има право на браниоца и то већ пре почетка саслушања. Адвокат мора бити присутан већ приликом информативних разговора у полицији, што до сада никако није био случај.

Српска радикална странка ће укинути могућност постојања полицијског притвора у трајању од три дана, који у садашњем Закону о кривичном поступку и даље постоји. Решење о притвору доносиће само суд, а то је поступак који се мора прописати законом. Лице лишено слободе изводиће се одмах истражном судији, и обавештење о његовом лишавању слободе члановима његове породице извршаваће се одмах и биће обавезно. Окривљеном се мора омогућити да без одлагања, и сам, телефоном обавести родбину о томе да је притворен.

Дакле, ово је веома важан системски закон који, генерално говорећи, регулише однос власти и појединца у кривичном судском поступку, садржи велики број неусклађености и супротности са међународноправним нормама и стандардима. Због тога се доводи у опасност остваривање не само овог већ и осталих права, јер право на законит и правичан судски поступак представља основни правни механизам за остварење осталих људских права и слобода.

У овом контексту, изузетно је значајно питање правног положаја и надлежности војних судова. Пред овим судовима је врло тешко, понекад немогуће остварити право на законит, правичан и непристрасан судски поступак, јер не постоје никакве мере контроле цивилних власти над радом ових судова. Непостојање такве контроле у знатној мери доводи у питање непристрасност и независност ових судова, а посебно равноправан третман странака. Српски радикали сматрају да специјализовани војни судови не би требало да постоје, па би, самим тим, и овако недемократске норме биле избегнуте.

По прописима о општем управном поступку, предвиђена је могућност доношења решења без саслушања странке, односно оцене чињеница и доказа по овлашћењу службеног лица. У неким случајевима искључује се право на жалбу, односно жалба се не допушта. И ова законска решења указују на могућност ограничења загарантованих људских права у поступку њиховог непосредног остваривања.

Српска радикална странка, такође, сматра да одредбе прописа о прекршајном поступку, по коме се, поред новчане, као главна казна појављује и казна затвора, морају бити укинуте, а казна затвора због извршеног прекршаја могла би бити изречена само као супститут новчане казни, тј. ако осуђени у преклузивном року од 90 дана не плати новчану казну, као замена, могла би му бити изречена и казна затвора. Овакво решење, најпре је оправдано разлозима целокупне казнене политике, а потом због мале друштвене опасности прекршаја као противзаконитог понашања. Предвиђеним решењем би се избегле и многобројне злоупотребе и арбитрарни судски поступци, који у нашем позитивноправном поретку представљају свакодневицу, која, убудуће, не сме и не може бити допуштена.

Српска радикална странка ће учинити све да право на законит и правичан судски поступак буде заштићено, не само формалноправним одредбама, већ и фактичким односом судова према свим грађанима.

45. Забрана дискриминације

Дискриминација данас представља појам који има специфично значење неједнаког поступања у односу на лица међу којима постоје расне, националне, верске, полне или класно-сталешке разлике. Тако постоји расна, верска или национална дискриминација. Дискриминација може бити

Др Шешељ у Селенчи, селу које претежно насељавају Словаци

правна, или чисто друштвена. Данас је правна дискриминација доста ретка, али је зато још увек честа фактичка друштвена дискриминација, и то не само у оној области која није правно регулисана, него и у оној која је регулисана, па често и противно правним прописима. Забрана сваке дискриминације постала је принцип међународног права и основно начело сваког савременог правног поретка. У складу с тим, Српска радикална странка ће уживање права и слобода омогућити без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, припадање некој националној мањини, имовно стање, права стечена рођењем чиме би била обезбеђена потпуна равноправност свих грађана наше земље.

46. Право странаца

Српска радикална странка, у складу са својим демократским опредељењима и либералистичком оријентацијом, залаже се за апсолутно поштовање тзв. општих права странаца, њихово проширење као и већу флексибилност по питању, доскора непроменљивих, апсолутно и релативно резервисаних права странаца. На тај начин би међународно-правни положај и статус наше земље био знатно ојачан, а улагање страног капитала и инвестирање значајних пројеката више неће бити шарена лажа већ реалност.

Општа права су она права која су подједнако доступна странцима као и домаћим држављанима. Од јавних права су нпр. право приступа странаца пред домаћим судовима, право похађања основне наставе, али и права грађанско-правног карактера као што су облигациона и право стицања покретности. Такође, у ову врсту општих права требало би уврстити и право на рад странаца под истим условима као и за домаће држављане. Право странца да буде наследник у нашој земљи спада у групу релативно развијених права, а с обзиром на интенцију српских радикала да право наслеђивања буде апсолутно загарантовано и без изузет-

ка, сматрамо неопходним да ово право буде признато и странцима, с тим што оно мора бити условљено применом принципа реципроцитета.

У групу релативно развијених права, тј. права која су доступна странцима под одређеним условима, спадају, извесна права јавноправног и грађанско-правног карактера, као што је то право на улазак странаца на територију домаће земље добијањем виза итд. Српска радикална странка сматра да и у оваквим случајевима треба поштовати принцип реципроцитета како бисмо задржали равноправан статус у односу према другим међународно признатим државама.

Апсолутно резервисана права су она која странци не могу уопште уживати. То су следећа права: активно и пасивно бирачко право, обављање јавних функција и функција јавног поверења. Међутим, за разлику од социјалистичког режима, српски радикали се залажу да извесне функције јавног поверења буду доступне и странцима. Најбољи примери би могли бити адвокатура, лекарска пракса и сл. Такође, позитивноправним прописима у нашој земљи, странци немају право на стицање својине и других стварних права на непокретностима, ако се стичу на основу послова интер вивос, што представља недемократску, али и са економског аспекта посматрано, потпуно неприхватљиву одредбу. Српска радикална странка сматра да и ово право мора бити доступно странцима под једнаким условима као и домаћим држављанима, са изузетком непокретности од посебног значаја (војно-стратешког) које морају остати ван промета.

47. Право националних мањина

Српска радикална странка сматра да питање националних мањина и заштита њихових права и слобода представља један од показатеља стварног поштовања принципа равноправности и једнакости грађана, али и значајан показатељ степена развијених демократских односа у једној држави. Мањине представљају групе становника једне државе које се од бројно преовлађујућих група разликују

извесним обележјима као што су верска, етничка, језичка и које та обележја желе да сачувају. Имајући у виду да права мањине, као колективитета, нису ништа друго него саставни део комплекса људских права, Српска радикална странка сматра да и она, као и индивидуална права сваког појединца, морају бити заштићена у складу са највишим демократским стандардима. Сматрамо да је и правно и правично и, на крају крајева, разумно да се лицима међусобно повезаним, а која се по неком показатељу (вера, нација, етничитет) разликују од већине становништва, обезбеди право на очување те своје посебности.

У нашој земљи питање заштите права националних мањина је посебно актуелно. Нажалост, захваљујући комунистичком систему и једнопартијској тоталитарној држави, у претходних 50 година представници већинског народа били су угрођени, а припадници националних мањина повлашћени и привилеговани, посебно они који су учествовали у власти или јој били блиски по рођачкој и клановској линији. Српска радикална странка, као странка изразите демократске оријентације, учиниће све да права националних мањина буду загарантована највишим правним актима као и да прокламовано право на посебност добије и реалну заштиту.

Најпре, припадници, мањина не могу и не смеју бити лишени права на сопствени културни живот, слободну употребу матерњег језика и писма, што обухвата и право на школовање и образовање, као и право на објективно и непристрасно информисање. У складу с тим, а поштујући принцип приватне иницијативе, дозволили бисмо потпуно слободну изградњу школа, универзитета и информативних кућа за припаднике националних мањина, али средства не би била обезбеђивана из државне касе, већ би сама, према могућностима, морали да приступе изградњи, оснивању и отварању поменутих институција.

Српска радикална странка признаје право представницима мањина да, уколико су изабрани, буду заступљени у државним органима и органима локалне самоуправе.

48. Принципи међународних односа

При конципирању спољне политике влада српских радикала ће се држати основних цивилизацијских принципа међународних односа, међу којима су најважнији принцип мирољубиве коегзистенције и активне сарадње равноправних држава и народа, поштовања националне суверености, немешање у унутрашње послове других држава осим у случају заштите индивидуалних људских слобода и грађанских права, решавања међународних спорова мирним путем, као и принцип одбацавања употребе силе или претње силом у међународним односима. Развијаћемо традиционалне пријатељске односе са народима и државама који су нам у најтежим историјским тренуцима помагали и са нама се у невољи солидарисали. Примењиваћемо принцип реципроцитета као стабилан и праведан начин уређивања односа са другим државама.

49. Дипломатија

Српска радикална странка сматра да се реорганизацијом министарства иностраних послова, као ресора надлежног и одговорног за дипломатске односе, послове и особље, може постићи значајан напредак у комуникацији са међународним организацијама и другим државама. Наиме, дипломатски представници, који имају генералну функцију заступања своје државе и преговарање са циљем регулисања појединих питања из области међународних односа, не смеју бити ислужени политички функционери који ће без мотива и реалне политичке одговорности обављати овако значајне послове мимо државних интереса. Српски радикали ће учинити све да се кадровска структура дипломатских представника наше земље у многоме промени та-

ко што ће места дипломатских и конзуларних представника добити млади, високообразовни стручни и одговорни људи који ће умети да штите интересе своје државе и својих грађана у земљи пријема. Њихов основни задатак би био да настоје да постигну што бољу позицију наше земље у преговорима у циљу регулисања појединих питања из области међународних односа, као и да пажљиво прате све што се догађа у држави у којој су акредитовани и да своју владу обавештавају о ономе што може бити од интереса за нашу земљу.

Однос према страним дипломатским представницима у нашој земљи био би установљен у складу са међународно-правно признатим нормама и стандардима, али по принципу реципроцитета, тј. у складу са третманом који стране земље или међународне институције одреде према дипломатским представницима наше земље.

50. Однос према међународним организацијама

Међународне организације представљају формално институционализоване облике међународних односа заснованих на добровољној основи. Чланови међународних организација су државе, као суверене политичке јединке, чија воља и интерес представљају једини релевантни чинилац при приступању и учествовању у раду неке од међународних организација. У складу с тим, Српска радикална странка ће настојати да наша земља буде члан оних међународних организација које ће поштовати њену суверену вољу, њене интересе као и принцип немешања у унутрашње ствари и послове сваке државе. Наша земља нема разлога за приступање појединим међународним организацијама које служе за спровођење политичке воље једне или групе држава, а на штету преосталих чланова такве организације. Ако тај вишеструки уговор, који представља конститутивни инструмент организације не утврди заједничке, већ партикуларне циљеве, и припреми акције са којима сви потписници неће бити сагласни, наша земља нема интереса да учествује у раду тих организација. Најбољи пример за то представљају многобројне организације чији је члан била наша земља, а које су, безмало, сву своју делатност усмериле на понижавања српског народа и државе, тако да је чланство у таквим организацијама и прихватање и спровођење њихових одлука постало потпуно бесмислено. Међутим, српски радикали се залажу да наша земља учествује и приступа оним међународним организацијама чији ће основ деловања бити сарадња, солидарност, а никако притисци, уцене и сила.

Међународне организације нису и не смеју бити супститут државе него тела преко којих се остварују заједнички и општеприхваћени циљеви више држава чланица.

Српска радикална странка сматра да би наша земља требало да приступи бројним међународним специјализованим агенцијама, које се установљавају међународним споразумом, а носе одговорност у оквиру привредних, културних, васпитних и других сродних питања. Такође, српским радикалима су пожељни сви видови регионалног организовања којима би превасходни циљ био унапређење политичких односа и развијање солидарности између сродних држава и народа и економски просперитет свих држава чланица.

Српски радикали би пристали да наша држава склапа и војно-политичке савезе са свим земљама које имају разумевања за српске националне интересе, као и наше државе тежње у целини, под условима којима би се гарантовала суверена воља свих држава чланица. Могућа сарадња и савези са другим државама биће усмерени искључиво на заштиту заједничких интереса, а никако против интереса других држава које не припадају таквом савезу.

III. ЕКОНОМСКИ ПРОГРАМ

51. Либерална тржишна привреда

Полазну претпоставку развоја друштва у програму Српске радикалне странке представља концепт либералне тржишне привреде. Социјализам, као историјски компромитован пројекат, заснован на друштвеном власништву, показао је све своје слабости које се могу укратко набројати: ниска стопа раста, висока незапосленост људи и капацитета, висока стопа инфлације, висока задуженост предузећа и државе, нето одлив капитала, платно-билансни дефицит, низак ниво дохотка и штедње, неразвијен економски и монетарни систем, непоштовање закона, слаба и неодговорна држава, слаб пословни морал, неразвијена тржишта – посебно новца и капитала, неефикасан укупан привредни систем и сл.

Друштвена својина – као монопол једне бирократске партије и тоталитарног начина управљања, остала је најјача полука политичке манипулације и доминације над предузећем и појединцем. Партијска и државна бирократија, у свим социјалистичким привредама, створила је склеротичан социјални и економски систем, чија је основна карактеристика општа неефикасност и неспремност за промене. Либерална тржишна привреда, заснована на механизму политичко-економске приватизације и економског предузетништва, треба да буде стратешки правац обликовања новог привредног система.

Основни принцип либералне тржишне привреде је слободна предузимљивост предузетника на економском подручју. Тако заснована друштвена подела рада на приватном власништву омогућује свим привредним субјектима, мотивисаним интересом максимирања добити и минимизирања губитака, слободан избор места производње, врсте и обима производних добара. То ће принудити предузетнике да обезбеде оптималну и најекономичнију производњу чиме ће се вршити и најрационалнији распоред свих

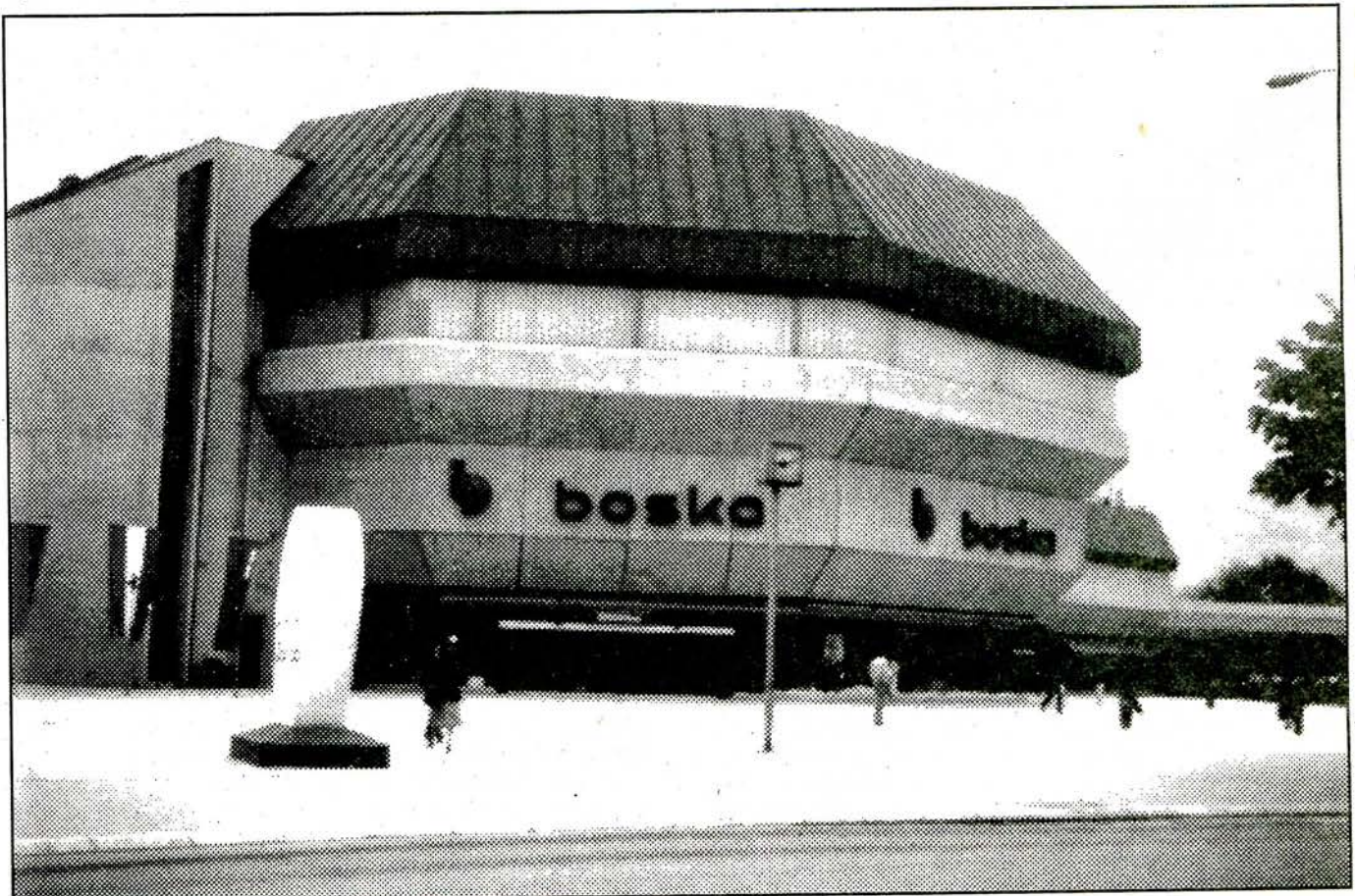
производних фактора на одређене гране привредне делатности.

У таквом економском поретку држава у највећој мери губи привредну функцију. Њена улога се ограничава на пружање заштите приватној својини и омогућавање слободне утакмице на тржишту, што значи на правну сигурност у унутрашњим односима и државну безбедност у односима према иностранству.

Сви производни фактори (рад, земља и капитал) као и њихови носиоци су слободни и међусобно равноправни. Слободним уговарањем услова размене постиже се на тржишту максималан положај свих учесника у размени, а цене добара и услуга формирају се по неспутаном деловању економских закона понуде и тражње. У том случају, било каква интервенција јавне власти у сфери образовања, цена је принудног карактера и нерегуларна. Интервенционизам државе и њен утицај своди се на дефинисање општег нивоа цена преко пореског механизма, система царинске заштите и стварања услова за улагања у областима дефинисаним економском политиком као приоритети.

Либерална тржишна привреда, са приватном својином као основним полазиштем, треба да оствари следеће циљеве: повећање економске ефикасности; ревитализацију тржишног механизма; смањивање улоге и расхода непрофитабилне и неефикасне државе; одређивање титулара својине; повећање индивидуалне слободе и демократије и сл.

Недефинисани власнички односи и изостанак приватног власништва и тржишно рационалне политике створили су неефикасну привреду и дугогодишњу кризу у развоју. Зато приватизација мора да реши бројне проблеме: недостатак правне државе, посебно непоштовање основних закона и пословних односа, неефикасну и нестабилну монетарну политику, слаб и неефикасан банкарски систем, нестимулативан и неконзистентан фискални систем, неподешен монетарно-кредитни систем, недостатак капитала и штедње за развој, високу кредитну и другу задуженост предузећа, недостатак пословног морала и свих

Концепт либералне тржишне привреде је једини могућ у данашње време

Мирко Благојевић и Пантелија Дамјановић народни посланици Српске радикалне странке: приватизација као услов за увођење тржишног система

облигационих односа, потпуно неразвијено тржиште капитала и хартија од вредности, привредни систем неприлагођен производно-предузетничком сектору и др.

52. Приватизација

Приватизација, по схватању српских радикала, има за основни циљ дефинисање власничких права и увођење тржишног система заснованог на конкуренцији која форсира општу ефикасност. Повећање економске ефикасности, бржи излазак из кризе или спречавање уласка у кризу подразумевају се сами по себи. У развијеним привредама данас се одвијају одређени процеси који доводе до великих структурних промена: 1) продаја државне имовине, децентрализација кроз продају државних акција, понуда акција приватном сектору уз смањење учешћа јавног сектора, 2) либерализација привреде, 3) државна подршка организовања и финансирања приватних активности, уз редукацију бројних функција државе, 4) смањење буџетског дефицита и државне интервенције у привреди повећањем буџетских прихода продајом јавне имовине, 5) подстицање приватног сектора као општеприхваћен став јер је ефикаснији, предузетнији, са мотивом профита, а тиме и конкурентнији.

Ради се, пре свега, о реafirмацији тржишног механизма, уз истовремено потискивање државног интервенционизма. Економски императив је измена власничке структуре у смислу потпуне приватизације привреде, осим природних монопола (телекомуникације, производња и пренос електричне енергије, путна привреда) и сектора од стратешког значаја. Поред приватне егзистирала би државна својина, с тим што би приватна представљала преовладавајући тип.

Приватна својина је дуго третирана као другоразредно право, и у дугом временском периоду је укидана национализацијом или другим правним инструментима који су

имали исти ефекат. Због тога је неопходна њена потпуна консолидација и заштита од државне арбитражности. С тим у вези, потребно је преиспитати постојећи правни режим грађевинског земљишта, сузити могућност одузимања својине експропријацијом и другим сличним мерама, као и укидати разна јавноправна и административна ограничења права својине.

Приватна својина успоставља ефикаснији систем управљања предузећем (заснован на максимизацији профита) од друштвене и државне својине. Друштвена својина, која и није својина у грађанскоправном смислу те речи, је, у ствари, механизам јавне власти. Држава се појављује као свеопшти, већински власник, а њен мотив није профит већ остваривање разних друштвених функција којима се остварује прикривен и сасвим лични, појединачни интерес.

Политика и пракса у земљама реалног социјализма проистајала је из темељних антигитржишних одредница: из несвојинског карактера највећег дела капитала, непрофитне мотивације привређивања, антиконкурентске тржишне структуре, запослености као социјалне функције. У таквим условима и социјално-економским приликама, друштвени циљеви и политичке намере увелико су биле "поправљане" емисионим новцем, национализацијом добити и социјализацијом губитака.

Неефикасност система заснованог на друштвеној својини потврђена је у пракси, због чега се са приватизацијом не сме оклевати. У противном, рачун за неприхватање приватизације као економског императива, у најмању руку, биће плаћен дефинитивним застојем у развоју.

Институционалне промене у приватизацији, оне које су у току, а још више оне које предстоје, траже стабилне цене и здрав новац. Поред тога, нужан предуслов за приватизацију је и правна сигурност, као и јавни надзор владе и парламента над институцијама које контролишу овај процес.

Главни секретар Српске радикалне странке за Републику Српску Огњен Тадић: Државни циљеви могу се остварити економским средствима

Јасно је да решење није у номиналној форми приватизације, јер наводни "власници" у деоничарским друштвима (банкарска форма приватизације) су заинтересовани за препродају, али не и за оплођење капитала. Оваквом формом трансформације добијена је додатна могућност утицаја над радом управних одбора састављених од представника "власника", пропорционално њиховом учешћу у капиталу предузећа у друштвеној својини. Својини без власника која је по дефиницији свачија и ничија, па отуда и не постоји ико ко би био природно подстакнут да своје власништво штити и повећава, што нужно води ерозији и неефикасности.

На тај начин створене су институционалне основе за калемљење најгорих ефеката капиталистичке економије, односно могућност манипулације кумулирањем фотеља у више управних одбора. У прилог овој тврдњи су и резултати контроле Народне банке Југославије који показују високу концентрацију кредита банака код малог броја корисника – предузећа чији су директори чланови управног одбора банке.

Досадашњи модел је преферирао докапитализацију у односу на друге могућности, тако да се постављало питање колико ће његова примена довести до суштинске власничке трансформације, нарочито ако се примењује варијанта без управљачких права. Може се рећи да је ово решење нудило неку модификовану варијанту трајања владајућег својинског облика, што је потврда страха од радикалних промена.

Треба остварити отвореност модела трансформације за праве власнике капитала, али не треба гајити илузије о улагању иностраног капитала који, као "редак" фактор, долази до нас руковођен једино профитом, што, у крајњој линији, подразумева одлив профитних ефеката у иностранство.

Приватизација се не сме обављати у предузећима која се данас налазе у монополском положају, што свакако може да оспори стварање тржишног амбијента пословања. У процес приватизације не ваља ући без створених услова конкуренције. Остајање на монополу подразумева понашање по свом нахођењу и диктирање таквих цена (на пример) којима се обезбеђује покриће свих нерационалности у пословању.

Огроман друштвени капитал треба учинити ефикасним, али то без улагања сопственог капитала руководећих структура и идентификације запослених са судбином предузећа, једноставно није могуће. Руководеће екипе својом имовином (па и остали део колектива) треба да одговарају за резултате управљања друштвеним–државним средствима.

Законодавство у овој области мора на новим критеријумима да обезбеди процену вредности имовине, која ће бити подложна контроли и оцени јавности, тако да се евентуално оспоравање заснива на економској аргументацији, а не на незадовољству сопственом позицијом, што је чест мотив "бранитеља" друштвене својине. Законодавство, такође, мора да изради одбрамбени механизам како се не би десило преузимање контролног пакета акција од стране амбициозних али неспособних, богатих али нестручних, случајних наследника незаинтересованих за привредну активност.

Досадашња лоша искуства морају послужити за приватизацију по моделу који ће поштовати логику капитала, напуштањем општости модела и уважавањем специфичности појединих грана и области. Тржиште капитала једино има легитимитет непристрасности, све остало може бити бесцење или прецењеност. Досадашњи обрачун капитала има слабост суштинске природе. Предност је дата статичној методи која покушава да утврди стање имовине у датом тренутку, уместо да се вредност имовине утврђује првенствено са становишта очекиваног профита.

Агенција за процену вредности друштвеног капитала, која преузима контролу над целином процеса приватизације, претворила се у бирократизовану и неефикасну државну институцију, због чега је нужно обезбедити јавност њеног рада и надзор владе и парламента над њом.

Како приватизација представља процес у коме су међусобно супротстављени интереси појединца (запослених и грађана) и државе, врло је важно питање отворености модела за праве власнике капитала. Као купци имовине појављују се запослени радници, грађани, домаћи и страни инвеститори, због чега је врло важно одредити могуће учешће сваког од њих у капиталу.

Светска искуства показују да је 20–30% учешћа запослених радника у капиталу сасвим довољно да се одржи мотивисаност за ефикасно пословање. Међутим, свако друго ограничење (па и страних улагања) може имати за последицу одуговлачење процеса приватизације и даље пропадање капитала. Држава, као битан и заинтересован чинилац у овом процесу, свој интерес ће сачувати тако што ће преко акција обезбедити део средстава државних фондова који је својевремено пренет бесповратно приликом оснивања тих предузећа. Међутим, недопустиво је да држава изузима из вредности активне и капитала имовину која је том предузећу, на пример, пренета национализацијом.

Држава ће свој интерес сачувати инсистирањем на реализацији приватизације и добијањем новца од продаје који би се усмеравао у пензионе, социјалне и фондове за развој. Процenат од 50 до 60% вредности, који се до сада преносио Фонду за развој, јесте разуман, јер подразумева улагање у будуће програме и развој, али начин рада овог фонда, критеријуми за доделу средстава и непрофитни принципи на којима фонд послује су промашаји који су у великој мери компромитовали идеју приватизације и оставили овај процес без конкретних учинака. Држава, у лику Фонда за развој, не сме бити само политички субјект. Она мора препознавати интересе привреде и повиновати се логици економских законитости, пре свега код улагања средстава.

Ефикасно спроведеним процесима приватизације производни сектор би се ослободио социјалне функције, елиминисала би се фиктивна запосленост, а технолошки вишак би се морао пребацити у домен социјалног старања. Посебним социјалним програмом држава би морала да реши проблем социјалних фондова, преквалификације радника и њихово усмеравање на дефицитарна радна места, као и стимулансе за оснивање нових предузетничких фирми чиме се решава питање запослености.

Успех приватизације подједнако зависи од расположивости и интереса за улагањем капитала, и од стабилности правног поретка. У том смислу, мора се одбацити баласт пререгулисани економског простора и елиминисати могућност доношења прописа с ретроактивним дејством којима се поништава правна сигурност.

53. Пореска политика

Код нас је још увек на сцени привредни систем успостављен после Другог светског рата којим је спроведено рутирање привреде трошењем националног богатства. То је систем заснован на растућим и општим порезима на промет.

Ниво јавних расхода креће се 30–50% од друштвеног производа. Имајући у виду овакве пропорције друштвеног производа који савремена држава одузима, троши и реди-стрибуира системом својих прихода и расхода, није тешко схватити какве могућности пружају ефекти који се постижу инструментима јавног финансирања и остваривања макроекономских циљева друштва. Данас имамо превише државе тамо где је не треба (тоталитарно администрирање у привреди), а премало државне подстицајне интервенције где је нужна.

Српска радикална странка је уверена да је неопходно сломити битну полу-г доминације политике и регионализма над економијом, не водити политику двојног буџета у коме највећи његов део остаје изван увида и ингерен-

ција јавности, и прекинути с политиком "пропуштања" мера које одговарају, а блокирањем мера које не иду у корист – што је већ дуже време пракса код нас.

Последња три века, привредна пракса није пронашла супериорнији нити ефикаснији механизам валоризације предузетничке активности од оног који се зове "механизам понуде и тражње", заснован на водећој улози индивидуалних мотива који се постижу посредством производње и услуга. Тржишна филозофија подразумева изоштрену склоност ефикасној употреби производа укључује рад и капитал, неизбежан је услов његове арбитрарне функције, односно, из цена фактора кристализују се цене производа и услуга. У таквим условима сва предузећа, а са њима и савремена држава, прихватају правила понашања садржана у логици приноса на ангажован капитал, прихватајући истовремено и економски ризик за финансијске ефекте.

Изворе јавних прихода за финансирање своје потрошње држава мора да обезбеди у оствареној добити у чијој расподели учествује по основу одговорности за реализацију друштвено верификованих циљева и по основу деоничарства у јавним предузећима. Није тржиште у толикој мери перфектан и слепи регулатор да би се у потпуности искључило свесно друштвено усмеравање привредне динамике. Предузећима је неопходна ангажованост државе на доношењу мера економске политике у оквиру које је значајна полу-га тржишне способности предузећа баш пореска политика. Тржиште јесте регуларни арбитар, али добар део алокативних и реди-стрибутивних функција обавља механизам фискалног система и пореске политике.

Државни циљеви треба да прекораче фискалне међе и уђу у сферу економског и социјалног развоја. Држава мора своје моћне инструменте, који јој стоје на располагању, да употреби на оптималан начин. Пре свих инструменте као што су јавни приходи, јавни расходи, буџетска равнотежа и друго. Битан предуслов спровођења тржишних принци-

Припрема за скупштинску седницу: Радикалски посланици се супротстављају политици регионалних моћника који заступају искључиво економске интересе крајева из којих долазе

па у привреди је синхронизација монетарне и фискалне политике.

У досадашњој пракси, у којој се Народна банка Југославије "бринула" за домаћи новац, без могућности контроле паралелне емисије и сурогата новца, а држава за потпуно одвојен систем пореза у коме функционишу и бројни парафискалитети, при чему функционишу три одвојене сфере новца, кредита и пореза – нема никаквих могућности за ефикасну стабилизациону и развојну политику.

Међутим, не може се под државном интервенцијом подразумевати присутна пракса производње под принудом, пуштање робе у промет претњом и снижавањем цена по наредби владе. Кључ ефикасне фискалне политике налази се у одговарајућој дискреционој активности тј. сврсносној промени државних расхода и стопа (или основница) опорезивања. Изузетну пажњу треба поклонити избору пореске основнице и стопа, јер се тиме битно утиче на понашање привредних субјеката, а самим тим и на њихову пословну активност.

У нашим условима и незавидним приликама понешто чак личи на поступну експропријацију путем опорезивања. Свефазни порез на промет уведен је сумњивом комбинацијом пореских закона који омогућавају да раст инфлације повећава државне приходе чији се лавовски део користи за интервенције у привреди ради очувања постојеће привредне структуре. Убирање неопходних државних прихода, на овај начин, не само да оптерећује резултате пословања, већ и успорава обрт и одузима имовину.

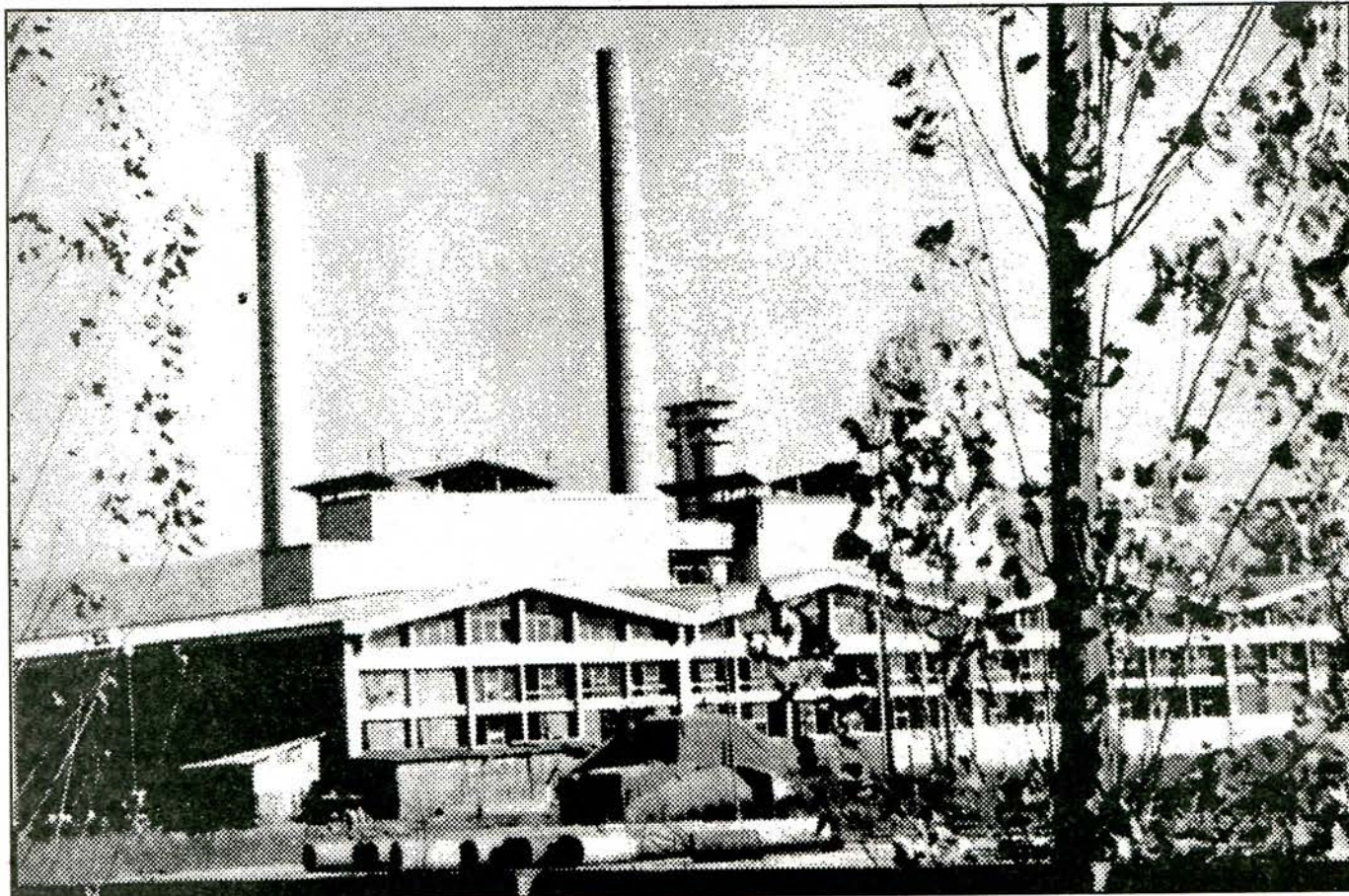
Не сме се превидети основно економско начело фискалне политике које захтева, пре свега, да порези не буду економски дестимулативни за интерес обвезника, да се могу плаћати из дела дохотка, а не смањњем имовине, као и да методе опорезивања не треба често и без велике потребе мењати. Треба избегавати порезе који имају оскудан ефекат и само оптерећују пореску администрацију и узнемирују обвезнике.

У ванредним околностима, какве су тренутно, задаци фискалне политике се умножавају, али то не значи да треба дозволити мултипликацију пореза, већ је основно обезбедити превођење сиве економије у легалне и опорезиве токове привређивања. То је могуће постићи успостављањем економичног, рационалног и кредибилног платног система. Финансијска дисциплина се заводи мерама монетарне политике.

Експанзивна фискална политика (велико и апсолутно нарастање буџетског дефицита и јавне потрошње) није у функцији јачања привредног сектора и његовог оспособљавања за развој, већ јавног сектора, односно сектора становништва – у којима доминира лична потрошња и чисти трансферни расходи.

Финансијске обавезе државе превазилазе капацитете постојећег фискалног система. Током непуних пола века, Југославија је пролазила кроз процес системског ширења једне богате лепеце разних права и повластица, а да се није водило рачуна о њиховим материјалним импликацијама. Огроман је терет који је држава створила и који из очигледно политичких разлога не може, за сада, да смањи. Политика нагле фискалне рестрикције погодила би широке слојеве становништва који добрим делом живе на хипертрофираном редистрибутивном механизму.

Материјалне могућности за издржавање силно нараслог непродуктивног становништва су врло ограничене. Нужна је ревизија представе о границама могућег, па према томе и радикално обарање нивоа аспирација заједно са прихватањем далеко нижег животног стандарда од онога какав је превладавао у прошлости. Обилно акумулиране привилегије, са материјалним импликацијама које исцрпљеној привреди све теже и теже падају, морају да буду предмет радикалне ревизије. Јавни расходи су нееластични, што значи да су неподесни за манипулацију (плате у државном сектору, трошкови државног апарата, трансферна плаћања у социјалне сврхе итд.). Ова нееластичност је нарочито изражена код војних расхода. Како и сама др-

Бањалучка "Целулоза": финансирање губитака као сигуран пут у инфлацију

Српски радикали су за чист рачун и у државној и у монетарној политици

жава представља једну врсту монопола, тако је могуће диктирање њене цене којом се обезбеђује покриће свих нерационалности државног апарата. Питање је колика је стварна вредност једног замашног државног апарата који његова друштвена база одбија да финансира све масовнијом појавом утаје пореза.

Како од 1993. до краја 1995. године јавни приходи у друштвеном производу учествују са 16–20%, а јавни расходи чак са 50–60%, евидентно је постојање дефицита, који се због нееластичне природе покрива емисијом новца, јавним дугом или буџетским дефицитом, а то све доводи до стварања синтетизоване монетарне и трошковне инфлације. Нужно је симултано применити низ мера за повећање јавних прихода на једној, и смањење јавних расхода, на другој страни, што значи: увести периодичну јавну парламентарну контролу државних (јавних) расхода и бруто и нето емисије примарног новца; продуктивно улагање капитала предузећа ослобађати пореза, уз олакшице за улагање у приоритете дефинисане економском политиком; изједначавати пореско оптерећење друштвеног, односно државног сектора и приватног, мешовитог и задружног сектора, као и њихов положај у увозу, извозу и систему кредитирања; пореском политиком и јавним издацима државе подстаћи процес приватизације, акционарства и реинвестирање добити уз стимулацију инвестирања; укинути порезе који имају оскудан учинак који није последица избегавања пореског захватања, већ лоше процене ефеката; избећи честе промене прописа који узрокују правну, економску и социјалну несигурност, максимално рационалисати и смањити расходе државног апарата; укинути плаћену незапосленост из емисије новца, која умањује радне и пословне рефлексе запослених, уз запошљавање на јавним радовима који за последицу морају имати непосредно деловање на већи обим, повољну структуру и квалитет понуде производа и свих производних фактора, и елиминисати грајску неуједначеност фискалног оптерећења, а при том водити рачуна да се његовом некритичком применом не створи

стање демотивисаности за производњу друштвеног богатства одређене групе.

Скуп свих пореза уведених у земљи мора представљати конзистентну целину, којом се могу спроводити циљеви фискалне политике, водећи рачуна у укупној финансијској пресији која је од посебног значаја за односе у привреди. Висина фискалног оптерећења пореских обвезника има своје економске, политичке и психолошке лимите, па претерано оптерећење доводи до своје противречности – негативних ефеката. Порески систем, у оквиру система јавних финансија, мора бити постављен тако да омогућује испуњавање основних задатака: обезбеђење реалних извора јавних прихода; дефинисање реалних и објективних јавних расхода; ликвидност и солвентност система јавних расхода; стабилну законску регулативу у систему јавних финансија.

Најважније претпоставке за спровођење новог пореског система су: регулисање питања својине – државне и приватне (као преовладавајуће), њихова потпуна правна заштита и једнакост у третману, функционисање слободног тржишта и слободна конкуренција, као и слободан проток капитала, робе и радне снаге; централна државна емисиона банка.

Наведене претпоставке значе да је нужно укинути друштвену својину и превести је – трансформисати у државну и приватну својину, упркос настраној политичкој свести која страхује да се смањивањем друштвене својине губи економска основа социјалистичког уређења, што рађа отпоре власти према приватизацији.

Српски радикали ће држави обезбедити јавне приходе од: пореза, такси, накнаде за коришћење добара од општег интереса; доприноса за социјално осигурање – обавезни део; локалних и осталих јавних прихода. Увешћемо порезе (на промет, имовину и порез на добит послодавца), таксе (административне, судске и регистрационе), и накнаде за коришћење добара од општег интереса, као на пример за

Српски радикали инсистирају да монетарна политика буде под строгим контролом

коришћење вода, шума, путева, рудног блага и лековитих фактора.

Селективни порези потрошње су погодни за примену, а уводе се за нарочите производе од којих су најважнији алкохолна пића, дувански производи, нафта и нафтни деривати и моторна возила. То још могу бити и клађење, коцка, крзна, накит и услуге као што су забава и луксузни хотели. Увођење пореза на ове производе, за разлику од општих пореза потрошње, је базирано на мерама а не на њиховој вредности (јачина алкохола, јачина мотора и сл.). У условима инфлације, у последњих 25 година, порески приходи базирани на мерама реално су опадали. Селективно опорезивање специфичних роба и услуга годинама је обезбеђивало лако наплативе пореске приходе, јер потрошње пића и дувана подразумевају широк обим трансакција где је тражња нееластична, имају прецизност у одређивању, а немају блиску замену.

Укидају се порези на доходак грађана, порез на промет непокретности и права, порез на наслеђе и поклон, порез на акције, порез на залихе и плате, а радикално се мења основица опорезивања производа. Укидање посредних пореза и сужавање основице опорезивања промета довешће до општег пада цена, при чему ће приходи становништва номинално остати исти, али ће њихова реална куповна моћ порасти. Овакав порески систем ће допринети циркулацији капитала и његовом слободном протоку.

1. Порез на промет производа увео би се на следеће производе: нафта и деривати нафте, све врсте цигарета и дуван, алкохолна пића, накит и крзна, путнички аутомобили. Порез на промет производа плаћао би се у фази производње, а не у сфери промета. Сваки произвођач наведених врста робе обрачунава и плаћа порез на промет производа, те је цена на тржишту произвођачка цена са обрачунатим и плаћеним порезом на промет. Основица пореза на промет је продајна цена произвођача.

Број пореских обвезника је у великој мери смањен, рачуноводство се води прегледније и једноставније у поређењу са порезима на промет који су дефинисани на широј основи, као што је то, на пример, код пореза у фази малопродаје или пореза на додатну вредност. У случају увоза производа који су предмет опорезивања, пореска обавеза се измирује моментом царинења робе.

Право увоза и право куповине робе, чију потрошњу ћемо рационалисати, треба продавати као државне хартије од вредности. На тај начин ће се део новца повлачити из оптицаја (ако је то потребно у датом тренутку), државни приходи учинити реалним, ликвидним. Поред тога, увоз је на овај начин могуће контролисати и он престаје да буде привилегија повлашћених. Пажљива емисија права увоза, уместо наплате царине, довешће до тога да се цена тог права утврђује на берзи, увоз једноставно ограничи (искључиво тамо где је то интерес привреде, а не одређеног монопола или лобија) и стави на располагање онима који га могу добро употребити.

Порез на промет услуга, као инструмент пореске политике, мора остати у примени, како због постојања слабијег пореског извора, тако и због контролисања заинтересованости за сељење капитала у ову сферу делатности, зато што би евентуално ослобађање ове делатности пореске обавезе довело до недопустивог сељења капитала из сфере производње.

2. Порез на добит послодавца треба да подстакне улагања у имовину и да ограничи просечну профитну стопу. Дефинисање стопе тог пореза треба да допринесе заинтересованости за приватизацију имовине (опreme, права и непокретности) уместо формалне приватизације. Основицу за плаћање пореза представља пословни приход умањен за износ амортизације и пореза на имовину.

3. Грађани – мушкарци који, из било којих разлога, не желе да служе војни рок, плаћали би порез држави сразмерно дужини трајања војног рока, утврђено за месец дана у

динарској противвредности у висини од 1000 марака. Из овог извора се може финансирати професионализација војске.

4. Порез на имовину је облик опорезивања код којег се, као порески објект, узима имовина пореског обвезника. Опорезивање имовине дефинисане по датом пореском критеријуму (вредност, површина, капацитет) може се јавити у више облика. Најприхватљивија је варијанта увођења пореза само на непокретности, што је примерено земљама тржишне привреде. Основни приступ опорезивању имовине почива на становишту да пореске стопе треба да буду што ниже, а основица свеобухватна. Стопа пореза на имовину треба да буде у висини од 1% од тржишне вредности некретности. На овај начин порески терет постављен је тако да у њему партиципирају сва правна и физичка лица.

Порез на имовину плаћа се на право својине на непокретностима (земљиште, стамбене и пословне зграде, станови, пословне просторије, гараже и зграде, просторије за одмор и рекреацију и други грађевински објекти). Од пореске основице изузето би било само 15 м² по члану домаћинства за куће и станове. Порез на имовину плаћа власник, а основицу представља тржишна вредност непокретности. Пореска обавеза, у односу на порез на имовину, настаје даном стицања права на непокретностима.

Овакво решење подразумева изузимање од опорезивања следећих права: право плодоуживања непокретности, право употребе непокретности и право становања, право дугорочног закупа стана и право дугорочног закупа пословне просторије и других непокретности. Оваквим решењем се основица за опорезивање не проширује на станаарско право и право закупа, а укидају се порези на промет непокретности и права на наслеђе и поклон, што ће допринети слободном протоку капитала.

5. Инструментаријум опорезивања средстава за област социјалног осигурања треба разграничити од пореског инструментаријума, а притом задржати све заједничке елементе и принципе којима се конституише укупан

систем јавних прихода. Стопе доприноса за социјално осигурање за сваког осигураника су пропорционалне, а прописују се посебно за пензијско и инвалидско осигурање, здравствено осигурање, и осигурање од незапослености. Доприносе за социјално осигурање плаћа послодавац за своје запослене на сопствени терет, а не на терет осигураника. Укупан износ наведених доприноса не сме прећи суму од 20% плате.

Категорија јавних расхода обухвата следеће намене: део расхода за одбрану и заштиту земље – војни расходи; расходи за делатност државних органа, организација и државних институција; расходи за социјално осигурање, инвестиције за социјална давања (социјалне помоћи, материјално обезбеђење и друго); расходи по основу дотација и субвенција.

Треба прекинути са праксом истицања права која се финансирају из буџета, јер се, пре свега, мора уважити економска моћ земље и границе социјалних давања. Друштво је обавезно да утврди минимум у вези са заштитом најугроженијих слојева становништва, без обзира што је реч о систему прерасподеле из датог, али све нижег друштвеног производа. Нужно је избегавати линеарно субвенционисање укупног становништва, већ помоћ треба давати најугроженијим, на основу утврђивања "економског статуса" домаћинства који ће на основу реалних показатеља омогућити увид у степен социјалне угрожености појединих домаћинстава. (Критеријуми морају бити, пре свега, обим и структура свих прихода, имовинско стање и сл.). Међутим, држава и систем у целини не треба да омогуће живот без рада, већ треба да спроводе основно начело тржишне економије да грађанину треба дати шансу да ради.

54. Буџетска политика

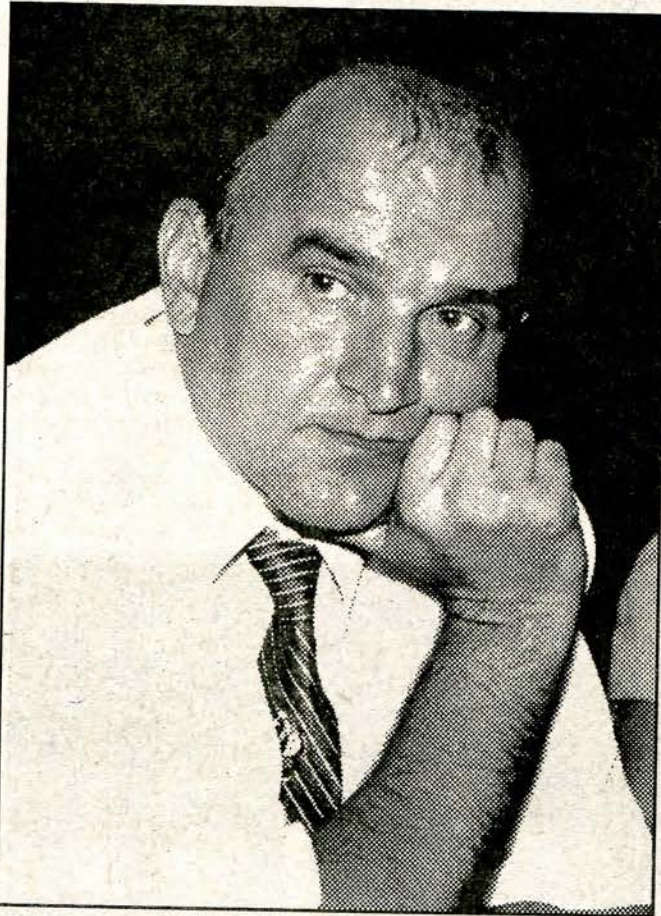
Границе јавне потрошње су еластичне и због таквог карактера друштво мора да је верификује и да добије статус "признате потребе" како би стекла право на буџетско покриће. Верификација се постиже у демократској проце-

Народ исцрпљен силним новчаним машинацијама очекује спас од српских радикала

дури законодавне и извршне власти, на којој инсистира Српска радикална странка. Ова верификација је нужна јер је држава једна врста монопола који подразумева понашање по свом нахођењу и диктирање такве цене свог коштања којом обезбеђује покриће свих својих нерационалности. Скупштинска верификација сваке буџетске ставке је неопходна и зато што један велики изум приватног предузетништва, стечај, не може да буде примењен на државу.

Досадашње искуство показује да се власт у доношењу буџета и укупног обима јавних расхода служила следећим средствима: нереалном проценом друштвеног производа, увек увећаном како би учешће обима јавних расхода у друштвеном производу изгледало што ниже, конфузним и непрегледним ставкама трошкова у којима се бујање државног апарата и бирократије може назвати рационализацијом, некритичким преузимањем разних буџетских потрошача, деценијама уназад навикнутих на буџетско фи-

Народни посланик Мирко Благојевић: илегални токови новца подривају Републику Српску

нансирање и сл., а половином 1995. године укинута је ревизија завршног рачуна буџета. Тиме је практично укинута скупштинска контрола законитости располагања средствима.

Последњих година, држава троши много више него што опорезивањем може да захвати од стварног дохотка, остварујући тако висок буџетски дефицит. Ради се о огромним прерасподелама дохотка, измени структуре потрошње али, пре свега, о губитку контроле над емисијом новца и новчане масе. Државно дефицитарно финансирање подстиче инфлаторне процесе и у фази успона, а посебно у фази привредне депресије. Зато се морају дати одговори на питања: докле се држава може задуживати, а да, при том, не настану трајне штете за привреду и друштво, нестабилност и инфлаторна напетост, да ли је бонитет државе као корисника кредита неограничен и где су границе задуживања државе.

Досадашња пракса у земљи показује да задуживање ради покрића буџетског дефицита има неизбежно инфлаторни карактер. Задужења државе према Народној банци се само трансформишу у дугорочне и одлажу, заједно са доспелим каматама. Инфлаторни карактер оваквог покрића био би избегнут једино у случају да држава обезбеди виши, додатни ниво јавних прихода, из којег би било могуће вратити кредите. Како се то у пракси оваквог привредног система и скупе државе, са високом јавном потрошњом, не може очекивати, то је начин за смањивање буџетског дефицита оштро смањивање издатака из буџета.

Нужна је ревизија закона којима би се установљена одређена законска права која, се алиментирају из буџета, свела на неопходан ниво. Такође, могуће је ослободити се највећег дела давања за војску, продајом нефункционалне и непотребне војне имовине (домови армије, библиотеке, објекти за рекреацију, ловишта и сл.), чиме би се значајно смањили трошкови у буџету за ову намену.

Због домаћинске пореске политике држава отима од грађана и привреде, ови једни од других, а заједно се труде да украду од државе утајом пореза, увећава се администрација за контролу, за шта су потребне нове паре у буџету, и тако у недоглед. Поједностављењем пореске политике, решењима о наплати пореза у сфери производње, поједностављује се и контрола наплате пореза, што резултира мањим улагањима у администрирање око наплате и контроле јавних прихода. Законски треба регулисати ревизију буџетске потрошње, као и контролу наменског трошења буџетских средстава, са дефинисаним санкцијама макар у висини и мерама које се примењују према неуредним пореским обвезницима. У спровођењу буџета не сме се дозволити садашњи волонтизам преношења средстава из једне у другу намену (раздели) што се сада чини и по одлуци секретара владе, нпр.

Посебан проблем представљају прикривени, такозвани квазифискални дефицити, створени: невраћањем кредита од стране неефикасних предузећа, који већ у првом кругу завршавају у порезима, каматама и платама, што је финална а не репродукциона потрошња – расподела и прерасподела, а не стварања друштвеног капитала; губицима јавних предузећа, саобраћаја и пензионих и социјалних фондова, (ниским ценама у инфраструктури топљен је капитал у делатностима каква је електропривреда, што је општа штета за укупну економију; врло брзо ће се јавити снажан притисак на буџете да би се санирали огромни губици); губици у пензионим фондovima немају прецизирани цифру, тешкоће су очигледне, а недостатак средстава власт попуњава из "реалних" извора увођењем пореза на финансијске трансакције. У време покушаја враћања сиве економије у легалне и опорезоване токове, циркулација депозитног новца кошта, јер при свакој трансакцији депозитни новац губи 0,3% вредности, а трговина готовим новцем не кошта ништа. Ради елиминације или макар смањења буџетског дефицита, неопходно је искључити могућност задуживања државе код пословних банака, што је данас стварност у нашем друштву.

Држава се преко својих фондова задужује код пословних банака конкуршићи за оскудни капитал привреди која кубури са мањком новца. То су стварни дефицити јавног сектора, где се фондови задужују код банака, а онда код централне банке на име побољшања ликвидности – што је само камуфлирани облик коришћења примарне емисије за финансирање јавног сектора, чији је крајњи учинак инфлација. Исти учинак су имали и кредити које је Служба за платни промет, ван контроле централне банке, емитовала. Недопустиви су и кредити који су одобрани од стране трезора федерације и из буџета.

Сви ти кредити заједно, због извора из којег потичу, цене по којој су узимани и корисника који су их добијали, представљају на специфичан начин прикривене дефиците јавног сектора и, у исто време, значе губитак контроле над емисијом новца и новчаном масом. Елиминисање ових не-

гативних појава могуће је остварити, пре свега, стабилном и прецизном законском регулативом, контролом монетарних агрегата од деполитизоване, јединствене, централне емисионе банке која под својом контролом има све токове и стокове новца.

55. Народна банка и политика стабилног динара

Народна банка је у нашој земљи добила овлашћења која, у модерним привредама заснованим на тржишним принципима и са дугом традицијом, имају централне банке, и одговорна је за стабилност и здравље националне валуте. Упркос законским овлашћењима, монетарна сфера је традиционално под упливом политике. Да парадокс буде већи, од средине 1993. године, када је донет Закон о Народној банци, долази до продубљивања монетарног хаоса и драматичног обезвређивања националне валуте. Ово говори у прилог чињеници да је политичка снага и воља у вођењу монетарне политике и политике стабилног новца од изузетне важности.

До успостављања и јачања улоге тржишних механизма и јачег деловања економских критеријума, који ће се нужно десити приватизацијом друштвеног сектора, мере економске политике за спровођење политике стабилног динара, по мишљењу српских радикала, морају обухватити усаглашене мере: за стабилизацију цена и услуга; за усаглашено вредновање на финансијском тржишту (каматне стопе); у области девизног пословања (девизни курс динара) и у области вредновања рада (плате).

За стабилизацију цена треба примењивати мере које ће утицати на такав степен домаће тражње која је прилагођена расту друштвеног производа (раст друштвеног производа за око 6% дозвољава пораст домаће тражње изнад 5%). Међутим, треба избегавати примену директних мера регулисања цена, попут "замрзавања" које су, по својој концепцији, увек краткорочне, изазивају крупне поремећаје, "сива" тржишта и диспаритет. За остваривање ових мера треба користити монетарну али и фискалну полити-

ку. У том смислу, нужно је преиспитивање привреде и дефицита јавног сектора који би требало покривати јавним зајмовима. Оваква политика би могла допринети покривању потрошње јавног сектора, као најефикаснијем путу за значајније смањење државних издатака (јер је теже добити средства задуживањем на тржишту капитала него опорезивањем привреде и грађана) и, истовремено, допринети оживљавању финансијског тржишта.

Политика девизног курса у постојећим околностима морала би се водити прилагођавањем курса динара кретању стопе раста цена и услуга, режимом "пузајућег везивања", чија је суштина у малим, али честим променама курса. Ниво кретања инфлације, као и промене у односима понуде и тражње девиза, утицали би на корекцију прилагођавања курса, чиме би се спречила појава "црног" тржишта и плаћања по "штицованом" курсу. Међутим, решење за повећање понуде девиза треба тражити у повећању размене са иностранством, али и одлучном и ефикасном отклањању елемената затворености према иностраним тржиштима, као једној од главних препрека за трајније одржавање стабилности девизног курса динара.

Неопходно би било поштовати принцип реално-позитивних каматних стопа. Ограничења у погледу формирања каматних стопа, административним мерама и "препоручама", не доносе резултат, али ни либерализација каматних стопа у условима неадекватног функционисања финансијског тржишта и постојећег типа власништва (друштвена својина) где ниједна камата није висока ако се кредит не врати, такође није решење. Високе каматне стопе могле би допринети повећању раста, а њихова уградња у цене производа и услуга могла би знатно утицати на инфлацију. Привремено решење је у регулаторној улози Народне банке применом индиректних тржишних инструмената монетарне политике.

Право решење у области каматне политике налази се у успостављању тржишних односа, са својиним позитивног индивидуалног власника, где функционише принцип ек-

Свим грађанима се мора омогућити да под равноправним условима учествују у приватизацији

Посланици Српске радикалне странке: против злоупотребе монетарне политике као средства финансирања режима

вивалентности давања – узајмљивање капитала и новца има своју цену одређену односима понуде и тражње.

У финансијској области, рестриктиван курс монетарне политике мора се одржати без обзира на проблеме неликвидности привреде и банака. Банкама се могу одобрвати кредити за ликвидност само на основу девизног покрића и то, пре свега, као подршка извозним пословима и на основу дефинитивне продаје девиза. Ти кредити за ликвидност (на бази девизне залогe) морају имати највећу каматну стопу.

Новац може бити штампан само на бази девизног покрића. Штапање на бази робних фондова је могуће, али уз разрађене механизме којима ће се елиминисати финансирање фиктивних робних фондова. Потпуно се мора укинути буџетско "субвенционисање" и покривање губитака.

Међутим, задаци монетарне, па и фискалне политике сигурно би били мање компликовани у условима другачијег привредног система. У условима функционисања државно-друштвеног својинског монопола, системски уграђена неекономија тражи своју сатисфакцију у мерама пореске и монетарно-кредитне политике, условљава општу макроекономску неравнотежу. Инфлација је производ и симптом тог односа са свим негативним последицама на све остале секторе (курс, плате и камате). Стабилан новац претпоставља стабилну и јаку привреду, а она сигурно није могућа без приватизације, приватне иницијативе, предузетништва, елиминације "меког буџетског ограничења" и успостављања равнотеже у јавним финансијама.

56. Монетарна политика

Истраживања су показала да у структури инфлације, у принципу, преовлађују два генератора: монетарна политика (38%) и инфлациона очекивања – инерција (50%). Али, како инфлациона очекивања представљају прави ризик привређивања у смислу губитака капитала, она су, у ствари, реална рачуноводствена величина, а не психоло-

шка компонента инфлације и као таква само су последица основног генератора – монетарне политике.

Инфлација је у нашој земљи проистекла из злоупотребе монетарне политике као посебног средства финансирања режима. Велики расходи државе, који премашују њене приходе, узрокују негативну разлику за коју се она задужује код централне банке емисионим кредитима – новим штампањем новца. Неумерено велики расходи, који су довели до бесомучног штампања новца, разарања монетарног ткива, и онемогућавања функционисања привреде, последице су политике која се водила без свести да су последице сваке, па и најгоре политике одложене. Неразумевање ове универзалне карактеристике економског система одлаже и замагљује погубност оваквог финансирања из емисије. Одустајање од великих државних издатака и њихово свођење на здраве фискалне приходе, није било предузето због страха од социјалних ломова и политичких потреса, што је узроковало и увођење инфлационог пореза, који је ноторно нелегитиман и ограничених могућности.

Неизбежан дефицит у државном буџету додатно је компликован дефицитима који се формирају у привреди и банкарству, а оба ова сектора, због ослонца на друштвену својину, имају полујавни карактер. Ти дефицити се, у крајњој линији, покривају топљењем друштвеног капитала, али се због потребе за ликвидношћу врло често морају, бар делимично, попуњавати готовином. Тако банке санирају бројна посрнула предузећа и, прелазећи границе свог кредитног потенцијала, креирају новац далеко преко границе одређење уобичајеним процесима мултипликације.

Новчане супституте креирају и сама предузећа одлажући испуњење својих обавеза, акумулирајући доспеле дугове у својој пасиви. Реч је о синдрому неликвидности и ендемично уграђене финансијске недисциплине која је својствена свим облицима колективне својине, укључујући и друштвену.

Основни недостаци досада вођене монетарно-кредитне политике су: пораст селективног кредитирања уз повољ-

није услове, више регионалних и садржајних изузетака у коришћењу примарне емисије, употреба илегалних и полуплегалних канала примарне емисије, неизмиривање доспелих обавеза према систему Народне банке, одлагање динарских плаћања увезене робе са клириншког подручја из ранијих периода (два последња наведена примера, мада се не воде као примарна емисија, фактички утичу на њено повећање). Ово говори да, поред нормативно приписаног емисионог механизма, паралелно живи и јача стварни неескономски механизам изузетака.

Текућа кретања – динамика кредита централне банке не даје ни изблиза слику стварних збивања. Због различитих изузетака, посебних третмана, ређе конверзије, финансијске недисциплине, понашања пословних банака према којима се не предузимају мере, свесно и несвесно допушта се емисија ван званичних канала. Тако остаје неиспуњен основни задатак монетарне политике – контрола раста монетарне масе и увид у количину новца у оптицају.

Српски радикали инсистирају да монетарна политика, а посебно примена емисије новца и сви токови емисије и повлачења новца, морају бити под контролом Народне банке, а она, опет, под јавном периодичном контролом Народне скупштине. Остваривање овог задатка могуће је уз снажну правну државу, одговорну владу и деполитизацију економске политике уопште. Најскупљи начин спровођења и одржавања неодговорне власти је упрво злоупотреба монетарне политике.

Основно опредељење мора бити рестриктивна монетарна политика у комбинацији са значајним структурним променама и приватизацијом највећег дела друштвеног капитала, тако да приватна имовина преовладава у националном капиталу. Ради остварења тог основног опредељења, најважније је не допустити поновну монетарну стимулацију "оживљавања производње" и досадашњи начин кредитирања. Нужно је повући линију испод које нема ни санација банака ни предузећа, односно тамо где је нужно спроводити поступак стечаја по закону.

57. Платни промет

Тржишна економија либералног типа, заснована на новим власничким односима (пуној приватизацији), поставља пред платни промет сложене задатке као што су: брз трансфер емитованог и готовог новца до његовог корисника; апсолутно спречавање свих појавних облика илегалне емисије у каналима платног промета; праћење и дневно информисање о висини, структури и дисперзији новчане масе; праћење обима и структуре коришћења новчаних сурогата у процесу плаћања; праћење и дневно информисање о ликвидности укупног финансијског система и његових појединачних учесника; брз и поуздан виšekратни дневни трансфер средстава између учесника у платном промету, ради смањења потребе за новом емисијом новца (повећањем коефицијента циркулације средстава) и друго.

Економска и финансијска трансформација захтева и даље прилагођавање платног промета са уважавањем чињеница да је Завод за обрачун плаћања једини дневно-ажурни систем који функционише у земљи. Иницијатива да се обављање платног промета пренесе у банке, присутна је већ неколико година. Повод је увек био лоше стање у банкарском систему, што не би смело да опредељује судбину развоја монетарног и финансијског система земље, да би се решавали текући проблеми појединих банака, а још мање за упошљавање вишка радне снаге и отклањање нерационалности у њима.

Могућност да банке преузму обављање платног промета може да се оцени према следећем: 1. Банке немају изграђен јединствен систем рачуна на којима данас евидентирају средства физичких лица која код њих држе депозите. Евидентирање стања и промена на рачунима правних лица нужно захтева јединствени систем пословних рачуна, какав данас има ЗОП. Због различитости својих информативних аутоматизованих система, банке немају ни минималан степен јединства у нумеричком означавању (шифрирање) својих комитената, организационих делова, рачу-

Економска трансформација захтева прилагођавање платног промета

на у контном плану, сврхе плаћања, система контролних бројева и сл.; 2. Банке, на мање разуђеним пословима платног промета, који обављају за становништво, немају јединствене инструменте платног промета, већ их свака од њих креира за себе. Платни промет за правна лица нужно захтева изграђен, развијен и угодан јединствени инструментариј платног промета, са прецизно утврђеним обликом, садржином и начином употребе, које у плаћању сви користе; 3. Методологија рада у банкама је за ту врсту посла врло различита; 4. Банке располажу врло хетерогеним техничким средствима за обраду и пренос података, што би било веома тешко повезати у јединствену рачунарско-комуникациону мрежу, без које је немогуће замислити електронска плаћања, која су данас већ развијена у платном промету ЗОП-а, због различите организације рада у

зит по виђењу, код једне или више банака депозитара, сагласно закљученим уговорима. ЗОП обавештава банке о стању и промету на рачунима њихових депонената. Банке које су код ЗОП-а укључене у електронски пренос новца имају тренутне информације, после сваке трансакције, о стању рачуна депонента, не могу да обезбеде, јер немају изграђену рачунарско-комуникациону мрежу, односно немају своје организационе јединице у свим местима где су лоцирани њихови депоненти; 3. Плаћање привредних субјеката преко пословних рачуна често се истиче као предност коју банке могу да понуде, ако се рачуни воде код њих. При томе се, намерно, скрива чињеница да је и сада плаћање преко пословних рачуна правних лица, који се воде код ЗОП, законски регулисано, тако да је немогуће

Српска радикална странка има разрађен концепт ликвидације спољних дугова

свакој од банака, не би било могуће унапређивати систем плаћања и обављати платни промет на јединственим принципима масовне обраде података.

Платни промет у банкама сигурно би изгубио на својој ажурности, ефикасности, поузданости и неутралности, а потреба да се платни промет пренесе у банке није до сада ничим доказана. Разлози који се сада најчешће помињу могу се свести на следеће: 1. Преношење рачуна учесника у платном промету из ЗОП-а у банке, би, наводно, позитивно утицало на ликвидност и економски положај тих учесника, што је потпуно неосновано, јер се ликвидност и економски положај не креира у банкарској и кредитној сфери, већ у репродукционом процесу; 2. Развијеност депонената и депозитара која, наводно, постоји је у нашем систему плаћања. Ова тврдња не стоји, јер вођење рачуна и депонената и депозитара у истој неутралној институцији је управо снажан интегративни фактор слободних новчаних средстава и њиховог исказивања на рачунима банака – депозитара. Наиме, сва слободна новчана средства на рачунима учесника у платном промету у току и на крају дана, укључују се у кредитни потенцијал банке, као депо-

трансформисање жиро-рачуна у текући рачун, увек када је банка са својим депонентом закључила уговор о текућем рачуну преко којег се обавља плаћање по систему оквирних кредита; 4. Светска пракса да се рачуни у неким земљама воде код банака често се експлоатише као разлог за преношење рачуна учесника у платном промету у банке. Међутим, кључно место у функционисању платног промета у земљама тржишне економије немају банке, већ централне банке, односно посебне неутралне институције, организоване као клириншке куће, жиро-службе и слично.

Последице преношења платног промета у банке биле би негативне, због следећих чињеница: 1. Ликвидност и економска активност привредних субјеката довела би се у апсолутну зависност од солвентности банкарског система, па би, због познатог стања у банкама, здравији део економије земље био оптерећен банкарским дубиозама и економски онеспособљен; 2. Новчани токови у земљи били би веома успорени, па и заустављени, када су у питању плаћања према депонентима других банака. Банка би, као економски заинтересовани носилац платног промета, водећи рачуна, пре свега о својој ликвидности, спроводила

само она плаћања која се обављају између депонената исте банке, док би плаћања ван круга својих депонената задржавала, односно учинила зависним од своје ликвидности (бројни примери за ово: вишедневна задржавања динарске противвредности откупљених девиза, пренос уплата грађана на рачуне примаоца средстава с одлагањем од више дана, неажурна плаћања по чековима текућих рачуна грађана и сл.); 3. Територијализација и парцелисање новчаних токова, због селективног понашања банака у плаћањима, утицало је негативно и на робне токове, јединственост тржишта и на укупну ефикасност привреде у земљи; 4. Привредни субјекти у земљи не би имали равноправан положај и не би обезбеђивали своје интересе под једнаким условима посебно у делу финансирања и сервисирања (одобравања и дозначавање кредита, давање гаранција, авалирање и есконтовање хартија од вредности и инструмената плаћања и сл.); 5. Преношење платног промета са јединственог на већи број стручно-технички и методолошки различитих носилаца, као што су банке, апсолутно би довело у питање могућност спровођења економске политике која би се водила преко система плаћања (редослед плаћања, ликвидност субјеката, блокада рачуна, пријаве за стечај и сл.); 6. Депозитни платни промет на већи број носилаца престао би да буде значајна информационо основа у земљи и извор многих података о финансијским токовима; 7. Разбило би се јединство финансијског информативног система на више неповезаних и за то неспремних субјеката и настали би велики трошкови организовања новог система; 8. Платни промет би се у целини учинио нерационалним, због паралелизма у његовом обављању, јер би, поред банака које би водиле рачуне учесника, морао да се формира и посебан обрачунски центар, са широким мрежом организационих јединица, који би водио рачуне банака и обављао међусобни обрачун и трансфер оних средстава којима се врше плаћања између субјеката чији се рачуни воде код различитих банака; 9. Платни промет би у целини изгубио на ефикасности, ажурности и поузданости, јер би свака подела овог посла, због свега наведеног, умањила његове ефекте.

Могућност обављања платног промета у ЗОП-у при Народној банци је опција за коју се залаже Српска радикална странка. У највећем броју развијених земаља, у системским законима којима се уређује монетарни систем и систем плаћања у земљи, централна улога у емисионој, монетарној, контролној и регулативној сфери дата је централној банци. Слична ситуација је и код нас, тако да Народна банка (засад у неким областима тек регулативно) утврђује обим и обавља емисију готовог и жиралног новца; даје налоге за трансферисање емитованог новца његовим корисницима, преко рачуна који се воде код ЗОП-а; прима у депозит средства са рачуна банака, укључивањем ових средстава преко обрачунских рачуна који се воде код ЗОП-а; доноси одлуке о условима и начину плаћања готовим новцем; снабдева готовим новцем све учеснике и носиоце платног промета преко Службе за платни промет; утврђује мере монетарног регулисања које се спроводе преко Службе (обрачун, контрола и издвајање обавезне резерве); регулише начин утврђивања ликвидности банака и других финансијских организација који се дневно прати преко ЗОП-а; прописује критеријуме под којима носиоци платног промета стичу право да учествују у обављању платног промета; контролише обављање платног промета код свих носилаца платног промета, па самим тим и код ЗОП-а.

Из наведеног произлази да су послови платног промета, које обавља Народна банка (регулативни и контролни) и послови платног промета које обавља ЗОП (извршни) у тесној корелацији, поготово у функционалном смислу.

Поред функционалне повезаности нужно је ЗОП повезати и организационо са Народном банком, где би она представљала јединствену специјализовану организацију за обављање платног промета. При оваквом начину организовања, Народна банка, као јединствена независна монетарна установа, која има увид у све токове новца, било да се ради

о депозитном или готовом новцу, може да одговори својој основној функцији – да преко мера монетарног регулисања обезбеди стабилне услове привређивања.

58. Банкарски систем

Банке су код нас продужена рука, државе и установе за социјалну помоћ угроженим фирмама. Банкама се и даље разрезује колико морају уложити у пољопривредну производњу, за откуп, за санације, за покретање производње или за смиривање незадовољства у великим колективима. Ако се тако настави неће бити ни банака, ни производње. Нема тржишне привреде уз административно управљање у банкама.

Креатори економске политике, па и монетарне, забрањују да су и банке предузећа, чија пословна политика треба да обезбеди три основна циља: остварити што већу дивиденду за своје акционаре; већу камату за штедише; повољне услове рада и солидне плате за запослене. Ова три циља подразумевају законом прописан услов да банка самостално обавља делатност ради остваривања добити. Улога банака атрофира и на финансијском тржишту и у привреди уопште. То је делом условљено њиховом ниском ликвидношћу (пре свега уништеном штедно-депозитном функцијом) односно општом неликвидношћу привреде, што је само последица репродуковања принципа "меког буџетског ограничења".

У постојећим условима доминира ванинституционално тржиште новца, краткорочни пласмани, јер бројни привредно-системски деформитети у реалној привредној сфери, обесхрабрују дугорочне пласмане, а изостанак приватизације реално онемогућава ширење промета имовинских хартија од вредности. Алиментирање буџетских расхода из реалних извора намеће праксу задуживања државе на финансијском тржишту. То је начин за прекидање монетизације дефицита, али има и своје негативне ефекте,

Исцрпљена земља може привући страни капитал само ако нема никаквих ограничења

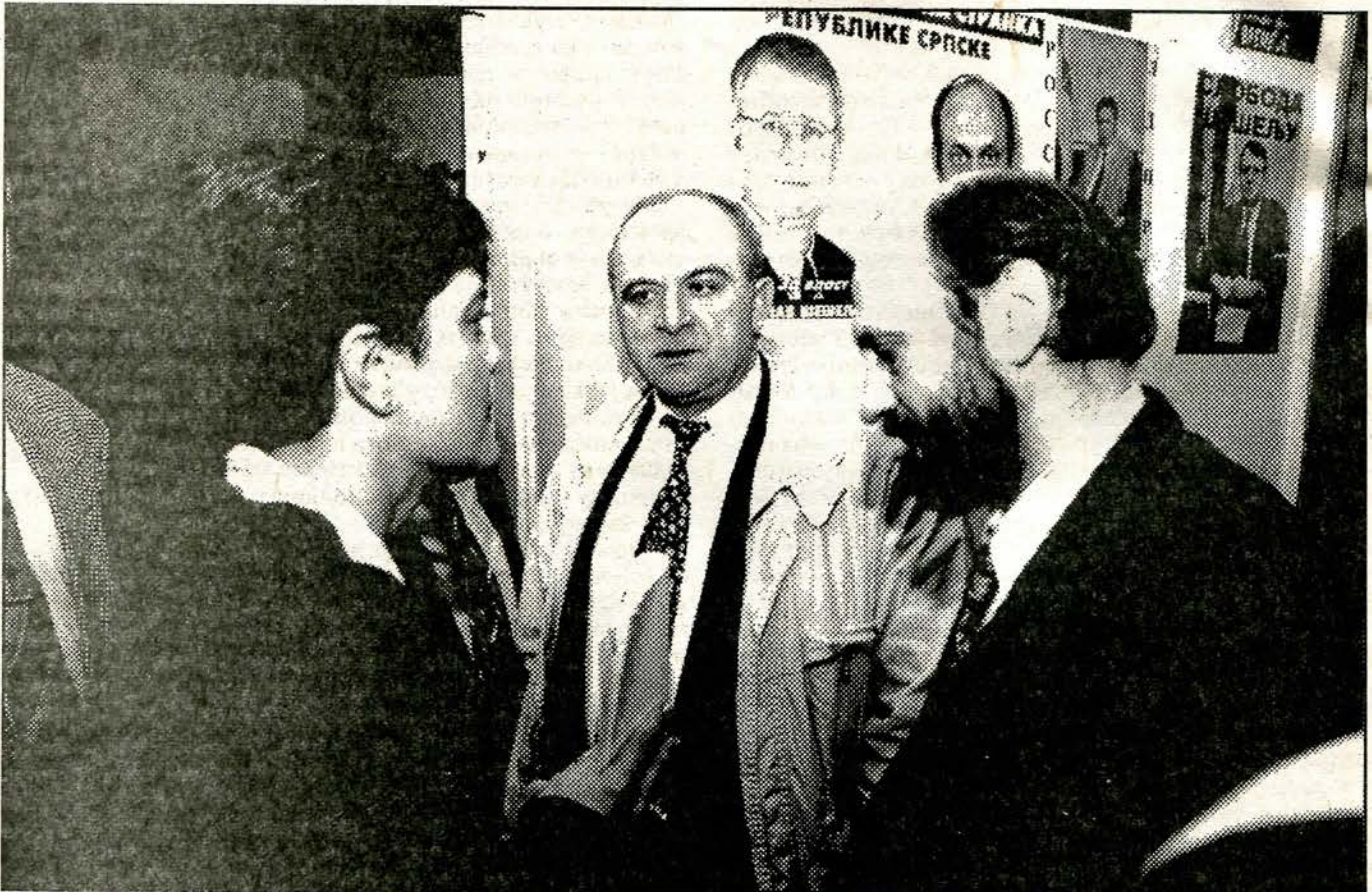
јер ангажује и онако оскудну акумулацију која се може продуктивно пласирати, а монополом истискује са тржишта друге, предузетничке "зајмотражиоце".

Скривени инфлациони притисци и очекивања, политика реално негативних каматних стопа, атрофирана депозитна функција банака и висок ниво готовог новца у оптицају условљавају сељење токова новца у нелегалне канале и конверзију у девизе, кредитне конструкције са активном каматном стопом и друго. Уз то, нема неопходне правне сигурности, а у ширем смислу ни изгледног концепта структурних промена. Без измене власничких односа, не може бити ни сигурности да ће стечена права бити заштићена, односно да ретроактивном применом права неће бити сужена, поништена и слично.

Познато је да је друштвени сектор перманентно у пози-

ња упада се у следећи парадокс: и кредитори имају интерес за одвртањем монетарне славине, иако су свесни да то значи и инфлацију, јер сматрају да само тако могу повратити бар део узајмљеног новца.

Претходно описани односи указују на нужне правце и карактер промена: прво, приватизација је неопходан услов пробоја тржишне логике, јер се само на таквој својинској основи може изграђивати систем тржишних односа. Друго, без стечајне санкције не постоји један од основних предуслова конкурентске утакмице и селекције, јер је стечај израз и последица непредузетничког понашања и економске одговорности. Треће, проблем финансијске недисциплине произлази из претходног, а правна држава треба том проблему, својим функционисањем, да да специфичну тежину.

Радикали захтевају хитно решавање проблема старе девизне штедње

цији дефицитног субјекта, да се узајмљена средства у том сектору не користе економски, што ствара све већи јаз између нивоа штедње, односно акумулације, с једне, и новчане тражње, с друге стране. У условима рестриктивне монетарне политике, јавља се следећа ситуација: тржишна каматна стопа енормно расте, прогресивно расте број неликвидних и инсолвентних субјеката, еродира штедно-депозитна функција банака, новац се пласира искључиво краткорочно, токови новца се селе из канала платног промета и расте удео готовог новца у оптицају. Дешава се, само наизглед, парадоксална ситуација: снажан је притисак на ликвидна средства, а њих је реално све мање, а питање цене узајмљеног новца се ставља у други план, јер примарни проблем је како уопште доћи до новца.

У складу са логиком друштвене својине, проблем враћања узајмљених средстава није само проблем њиховог непосредног корисника. Из различитих, а најчешће социјално-политичких разлога толерише се узурпација туђе имовине, тако да кредитори не могу своја потраживања да реализују. Ризик узајмљивања постаје изузетно висок, а средства обезбеђења плаћања неделотворна. Из таквог ста-

С обзиром на природу промена, лако је закључити да је реч о стању сасвим супротном од онога које је наша тренутна стварност. Имајући то у виду, не изненађује зашто и данас не можемо говорити о тржишном карактеру система. У основи свега је својински основ (индивидуализовано власништво), док се други системски и економско-политички аспекти могу изводити из либералистичке премисе "што је добро за појединца, добро је и за друштво".

Данашња пракса показује да тамо где имамо власника имамо и јасне економске одговорности и заштиту економских интереса. Ма колико сфере таквих односа биле ограничене, оне показују економску супериорност и то са неколико аспеката: познат је носилац (извршавање обавеза), познат је и предузетник на страни права, њихови односи се мотивишу на економским резонима, што значи да се акумулација сели ка профитноносним пласманима, односно тржишна кретања и критеријуми су од опредељујућег значаја за дефинисање односа. У оквиру оваквих односа постоје објективне претпоставке за либерализацију, смањење административних препрека и поједностављење нормативне регулативе и остављање слободе учесницима да

дефинишу своје односе. Са либерализацијом се смањује и такозвани трансакциони трошак.

Са друге стране, квалитет оваких односа огледа се у чињеници да они претпостављају макроекономску стабилност. Логика оваких односа претпоставља и дезинфлациона кретања. Овако успостављени односи значе и раскид са праксом социјализације губитака и јавном потрошњом као средству национализације добитака.

Данашњу ситуацију у банкарству представљају два типа банака: "старе" банке са заједничким слабостима: прецизионисаном инфраструктуром, наслеђеним комитетима, лошом алокацијом средстава, девизним обавезама и чисто формалном трансформацијом, и "нове" банке које карактерише конкурентност, финансирање малих профитабилних послова, флексибилност и рентабилност, али и мали потенцијал, фрагментарност – проблем цензуса и трансакције са повезаним странама, као и неразвијена билансна структура.

Губици банака у ситуацији монетарног хаоса, створеног под покровитељством економско-политичких чинилаца, практично су настали креирањем дужничке добити корисника кредита који су, по правилу, добијени новац претварали у девизе, набављали репроматеријал и исплаћивали плате. Билансе банака су признали одабрани, а онда држава предлаже да санира банке из буџета у чијем пуњењу учествују сви – очигледан пример социјализације губитака.

Одобравајући кредите које нису у могућности да наплате, банке су саме постале језгро губитака. Уместо да губици остану лоцирани у сфери реалне економије, где би се и покривали, или да се спроведе поступак стечаја, банке су својим пласманима покривале те губитке. У постојећој институционалној структури у банкарству друштвена предузећа, као акционари банака, показују већу заинтересованост за дужничку добит него за профит банке. Међутим, неопходан услов за афирмацију тржишне економије је стварање таквих власничких и институционалних структура које би покретале банке на принципима економских интереса.

Стечај, као последица економске одговорности за лоше пословање, у области банкарства још практично није примењен, делом због специфичности банкарства и његове органске везе по депозитној основи са привредом, а делом и због избегавања јавног признања државе и власти у оснивању тзв. приватних банака и њиховом довођењу у стање стечаја.

Међутим, ревитализација банкарства и постављање ове области економског живота на реалне основе, у условима тржишне економије, није могуће без решавања питања старе девизне штедње, решавања питања иностраних дугова и без структурне примене сасвим прихватљивог, и за нове услове, Закона о банкама и другим финансијским институцијама.

Како је највећи део активе банака пласиран у велике социјалистичке гиганте (десет највећих предузећа креирају половину губитака у банкама и половину иностране задужености) то се реструктурирање тих великих предузећа намеће као једино решење проблема и неефикасне привреде и банкарства. Предузећа која немају тржишну перспективу разбијала би се на мање целине гашењем оних делова који немају тржишну оправданост и који би били продати системом јавне лицитације. Одређена предузећа, ако се то покаже као једино решење, морају у целини бити угашена.

Исти поступак, у складу са оваквим програмским одређењима српских радикала, мора бити примењен и на банке које не одржава предузетнички мотив са јасно дефинисаним економским одговорностима и заштитом економских интереса. Народна банка и правна држава, својим функционисањем, морају потпомагати процес обнове банкарског система на новим својинским основама. С правом се може поставити питање: да ли треба пустити многа велика предузећа да пропадну, да пољопривреда остане

без средстава за сетву, жетву и сл. И у таквим областима банка може улагати очекујући дугорочно добит, али то мора бити одлучено на бази стручне економске анализе, а не на бази било чијег налога. Питање је шта са онима који, по оцени банака, нису кредитно способни, а друштву су потребни, или друштво жели да их сачува од пропадања? – О таквим фирмама и делатностима треба да брине држава и њени органи. Наравно, не под условом буџетских покрића и нових пореских извора, већ рационалном употребом буџетских депозита.

59. Финансијско тржиште

Развој финансијског тржишта у нашој земљи је у најделикатнијој фази: на средишту путева његовог даљег развоја или таворења у оквирима најелементарнијих форми. Пракса показује да се обавља тржишни трансфер новца и кредита, да се на тржишту котирају дуговне хартије од вредности и привреде, али да тржиште не функционише у сегменту власничких хартија од вредности, односно средњорочних и дугорочних финансијских инструмената. Једном речју, финансијско тржиште је неразвијено, а у делу власничких хартија од вредности га готово и нема.

Будућност тржишта капитала (власничких хартија од вредности) одређена је карактером и динамиком својинских трансформација. Пошто у условима постојања и опстајања друштвене /државне својине доминира однос невластничког присвајања, односно раубовање капитала које нема ко да штити, то се са том својином може тако и поступати. Међутим, овакви односи важе и у доминирајућем државном сектору јавних предузећа. У том сектору се, исто тако, очигледно испољавају све економске аномалије социјализованог облика власништва. То, пре свега, у оном делу односа који непосредно потенцира социјалну функцију – циљеве социјално-политичког, а не економског карактера.

Управо је доминантност државног сектора данас једна од основних препрека за пробој тржишне логике и то са више аспеката: широко схватање јавног интереса који искључује приватну иницијативу, искључује конкуренцију и приватизацију због државне доминације, принцип "мекког буџетског ограничења" и буџетског покривања губитака, државна јавна предузећа за своје обавезе не гарантују само својом имовином, него је држава у позицији "авалисте", "јемца-платиоца" и сл. и неекономија државног сектора (јавних предузећа) нивелише се растом пореског оптерећења. Са аспекта тржишта капитала, системска позиција и друштвеног и државног сектора резултира једном далекосежном последицом: њих нема на акцијском тржишту, што је логична последица тога да друштвени сектор није приватизован, а да јавна предузећа нису организована као друштвена, нити држава свој власнички портфељ излаже промету. Предузећа оба сектора су тако "затворене компаније".

Неефикасна држава, са исто таквим јавним и друштвеним предузећима, своје нерационалности покрива мерама пореске и монетарно-кредитне политике, социјализујући своје губитке и узрокујући инфлацију. Стварањем инфлације, уништава се основни предуслов за функционисање тржишта, јер се инфлацијом замагљују економски параметри, номиналне вредности о бонитету партнера су искривљене, а економски мотив профита је крајње релативизован немогућношћу да се трансферисани капитал оплоди. С друге стране, постоји уска веза између стопе привредног раста и развоја тржишта капитала. До значајнијег трансферисања имовинских хартија од вредности долази на узлазној линији привредног раста, што се доводи у везу са рационалним очекивањима о општој способности привреде да одбацује профит, односно власника капитала да може дисконтовати приходе (профит, дивиденду).

Код нас није испуњен ни један од два услова за функционисање тржишта капитала, трансфер се карактерише уским асортиманом и ниским обимом промета. Српска ра-

дикална странка је уверена да ће, у светлу нужних системских промена, тржиште капитала налазити своје место и остваривати своје функције у складу са пробојем приватизационе логике. Што је приватизација динамичнија и свеобухватнија, а економски индикатори бољи, то јача предузетнички дух манифестован у развијеном тржишту капитала. С друге стране, што се приватизацији прилази са више сумње, оклевања и ишчекивања, односно административирањем се амортизују неминовни падови у привредној активности, то се и елементарни пробој тржишности ванинституционално каналише и тече стихично.

Овај други случај је врло карактеристичан за нашу ситуацију, а са приватизационог аспекта делује контрапродуктивно, зато што може и саму приватизацију – која тече нерегулисано, стихично, коришћењем повлашћеног положаја, каналима сиве економије – социјално и политички дискредитовати, приватизацији претпоставити национализацију; тржишност сместити у етатизацију. Лош је један битан фактор ограничења у исказивању позитивних ефеката приватизације – онемогућена тржишност производних фактора. Једно без другог не иде, индивидуализована својина тражи и подразумева тржишност производних фактора. Само под тим условима могуће је остварити функцију тржишта капитала: сељење акумулације ка најрентабилнијим пласманима.

Тржиште капитала, као део финансијског тржишта, подразумева три основна услова: 1. Приватизацију, јер се само на тој основи могу развијати прави односи, 2. Стечај, без кога нема конкурентске утакмице и селекције, јер је он израз и последица предузетничког понашања и економске одговорности и 3. Финансијску дисциплину, која проилази из претходна два услова, а која треба да буде обезбеђена функционисањем правне државе.

60. Решавање проблема старе девизне штедње

Из биланса банака треба искључити, пре свега, депоновану девизну штедњу код Народне банке Југославије, која се сада води као пласман банака у њиховој активи и из пасиве издвојити обавезе према штедишима. Овим поступком би се из биланса банака елиминисали фиктивни приходи и расходи по основу курсних разлика, и, што је још важније, утврдио би се дужник по депонованој девизној штедњи – Савезна Република Југославија.

Искључивање депоноване девизне штедње код Народне банке из активе банака износило би 3.962 милиона долара (стање на дан 31. 12. 1992.) и укупних обавеза по девизној штедњи у пасиви банака у износу од 4.089 милиона долара (укупна штедња свих банака; "стара" и "нова"). Пословне банке нису у стању да испуне обавезе по депонованој девизној штедњи, ни материјално ни формално. У постојећим условима ни једна банка не обезбеђује дивиденду, а највећи број оних које имају обавезе по штедњи, ни реално очување капитала. Пословне банке немају сопствени девизни прилив, а не зна се ни на ком би то девизном тржишту и са којим дохотком куповале одређене девизе. Уосталом, како је реч о штедњи депонованој код Народне банке то је и логично да се као дужник утврди Савезна Република Југославија.

Српски радикали ће се залагати да Савезна Република Југославија овласти Народну банку да у њено име изда обезвнице у износу укупних обавеза по девизној штедњи, у доларима или маркама, зависно од структуре штедње, и каматом по домицилној стопи за одговарајућу валуту у моменту емисије. Обезвнице би гласиле на доносиоца. Номиналну вредност, број ануитетских купона, структуру по валутама и услове дистрибуције и наплате, утврдила би Народна банка.

Обезвнице по старој девизној штедњи би представљале право на куповину државне имовине (земљиште, зграде које нису неопходне за функционисање државе и њених органа, имовина која је бесправно наслеђена или узурпирана – имовина Савеза комуниста коју су узурпирали со-

цијалисти и СК-покрет за Југославију, ЈУЛ, Нова демократија и сл.). Обезвницама ће се трговати на отвореном финансијском тржишту. Потребно је омогућити удруживање штедиша са ситнијом апоенском структуром обезвница ради бржег и лакшег трансферисања обезвница. Било који други механизам исплате девизне штедње имао би инфлаторни карактер. У случају коришћења обезвница као средства плаћања пореских обавеза, царинских дажбина, залога за узимање кредита, плаћања обавеза по кредитима или наплате од Народне банке, неминовно би долазило до монетаризације јавног дуга са инфлаторним карактером.

Такође, било би нереално очекивати коришћење обезвница за куповину деоница банака у ситуацији уништеног поверења и у банкарски систем и у креаторе економске политике. Зато је неопходно да држава, пре свих, покаже одговорност за преузете и створене обавезе, измирујући својом имовином обавезе по девизној штедњи, али уз пуну финансијску дисциплину и без угрожавања монетарног, а тиме и економског система.

61. Државни дугови

Српска радикална странка је разрадила комплексан концепт ликвидације спољних дугова. Конверзије спољног дуга земље су један од начина за смањење дела дуга. Тим пословима продаје се дуг на секундарном тржишту уз попуст, значи испод номиналне вредности, чиме треба да се реше два проблема: смањење кредита и долажење до нових инвестиција. Основни начини конверзије који се помињу су: откуп девиза, извоз са наплатом динара из конверзије, извоз ради откупа сопственог дуга, наплата извоза на кредит, продаја дуга ради улога у неку домаћу фирму.

У оквиру садашње међународне дужничке стратегије, у светској пракси постоји неколико начина редукције дугова и то: трампа или конверзија дуга у акцијски капитал, замена потраживања, откупи дугова и смањење сервисирања дугова. Конверзија дуга у акције је једна од техника смањења спољних дугова који се употребљавају у међународној пракси дужничко-поверилачких односа. Заостравањем светске кризе дугова, финансијска тржишта су се развила за продају дела дугова земаља у развоју, које ове имају према међународним комерцијалним банкама. У последње време расте број трансакција ове врсте које су корисне за све учеснике: комерцијалне банке, инвестиционе компаније и земље дужнике. Финансијска трансакција "улог уместо дуга" састоји се у следећем: – комерцијалне банке продају са попустом одобрени а неизмирени дуг, који је начинила нека јавна агенција или приватно предузеће у земљи дужника. Страни инвеститор, најчешће мултинационална производна компанија, купује га са попустом и подноси централној банци земље дужника, која га откупљује по пуној или нешто нижој вредности у домаћој валути по текућем девизном курсу. На тај начин инвеститор је дошао до акцијског капитала у домаћој валути који улаже у неко профитабилно предузеће у тој земљи.

Практично, финансијска операција би изгледала овако: Земља дужник има спољни дуг према комерцијалној банци 100 милиона долара. Пошто је свесна да га тешко може наплатити због неликвидности свог клијента, банка одлучује да ово своје потраживање прода некој другој финансијској институцији или компанији по нижој тржишној цени од рецимо 60 милиона долара. Тако банка добије одмах бар 60 милиона долара, али пристаје и на губитак од 40 милиона долара, јер постоји опасност да због тежине проблема не добије ништа. Купљени дуг од 60 милиона долара компанија замењује за рецимо 80 милиона долара код банке земље дужника, у националној валути, и куповином акција улаже их у њену привреду. Тако се банка поверилац ослобађа несигурног кредитног потраживања, међународна компанија која је откупила дуг такође има корист, а земља дужник олакшава терет свог задужења.

Присуство страног инвеститора може да побољша раст националног производа дужника, управљање у привреди

Концесије, као специфичан вид страног улагања су једини могући пут за оживљење привреде

и банкама, увоз технологије и знања и да ојача секундарно тржиште хартија од вредности и акционарство. Интерес могу да нађу банке повериоци, улагачи, као и фирма и банка које су раније узимале кредите и тако се задуживале. На тај начин иностране банке се ослобађају проблематичних дугова, могу прилив поново да инвестирају у неки посао (који би покрио дисконт и створио нови профит). Што се инвеститора тиче, они под повољним условима, добијају локалну валуту уласком на тржиште земље дужника, доносе нову технологију, менаџмент и додатни капитал. Сама земља дужник тиме смањује спољни дуг, може да очува девизне резерве, репатрира одбегли капитал и да се врати на међународно тржиште капитала.

За овакве послове битна је и одговарајућа општа политичка клима, спровођење системских промена и спремност да се иде у приватизацију, правна сигурност и сл. Неосноване су примедбе да земље дужници губе суверенитет контроле над банкама и предузећима чије су деонице предмет конверзије (ако се добије контролни пакет акција) и да се тако "распродаје" национална привреда и доводи у потчињени положај према иностраним повериоцима. Неосноване, баш из разлога да су велике светске банке више заинтересоване за деонице које не дају својинска и управљачка права у домаћој привреди, већ право у наплати приноса.

Инострани повериоци могу да претворе своје потраживање у власништво над домаћом фирмом (делимично или у целини). Промена дуга за власничка права не значи и ново улагање, сем ако страни акционар није посебно стимулисан за то како би остварио профит. Држава би у овом делу могла да интервенише дефинисањем сектора где акционарски капитал (инострани) не би могао да се ангажује због стратешких интереса земље.

Евидентно је да велики број земаља у развоју, дужника, због проблема солвентности и ликвидности није у стању да врати спољни дуг, па настоји да заинтересује иностране кредиторе за сопствени привредни развој. Пошто пове-

риоци у многим случајевима не могу да наплате своја потраживања, они се често одлучују на санацију самих дужничких фирми, како би повратили уложена средства и евентуално остварили добит. Све у свему, не постоји универзални приступ за проблематику међународних дуговања.

Наша земља би понудила страним зајмодавцима, уместо отплате кредита, адекватне фабрике у друштвеној својини попут "Заставе", Електронске индустрије и сличних великих, непродуктивних система. Приликом одлучивања о овом питању не треба се заваравати да су такви системи, у једном временском периоду, представљали ефикасну привреду и значили просперитет друштва. Такав привид није стваран на економској ефикасности, већ на бази велике кредитне подршке Запада, чије рачуне данас морамо намиривати. Најбоље је са измиривањем тих рачуна почети што пре и на предложени начин и не акумулирати дугове будућим генерацијама у наслеђе.

62. Улагања страног капитала

Инострана средства не играју значајну улогу у финансирању развоја привреде са структуром и власничким односима попут наше економске и привредне стварности. Права, директна улагања деле судбину домаће привреде. У околностима где држава може, употребом експропријативних пореза, да одузме део имовине неопходно је да се однос државе и иностраног власника посебно регулише. У оваквим околностима страни партнери посежу за механизмом трансферних цена да би брзо изнели своју имовину и одговарајући власник имовине до кога се коришћењем несавршености домаћих тржишта може доћи, пошто држава омогућује тај процес она кроз посредне порезе учествује у расподели. Због тога је потребно посебним законом регулисати односе државе и улагача.

Апсорпциона моћ за инострана улагања у једној привреди са примењеним посредним порезима је ограничена.

Без испуњења економских услова, од којих је први коренита измена економског система – приватизација, немогуће је очекивати прилив страног капитала. Уколико се не покаже спремност за овакву врсту промена повезивање наше земље са светом свешће се на трговину. Готово је искључена могућност рачунања на значајнију страну помоћ, што је, на неки начин, и добро за земљу, јер би та средства при садашњем стању ствари само повећала ионако огроман дуг. Српски радикали су убеђени да је једина могућност дотока страних средстава у концесијама.

Концесије, као специфичан вид међународне економске сарадње су за земљу попут наше, једини могући пут мобилизације свих расположивих средстава за убрзавање привредног развоја (почев од природних богатстава до радне снаге). Само прихватање концесионарских односа сведочи о немогућности наше земље, која располаже природним ресурсима и осталим факторима, да обезбеди њихову експлоатацију сопственим средствима. Позитивне последице и разлог за остварење оваквих односа састоје се у томе што држава не улази у инвестициони ризик и што нема издатке око пласмана производа.

Како концесиони односи подразумевају накнаду за коришћење права експлоатације природних богатстава, таксу која се плаћа власнику земљишта (држави), али и одређени проценат прихода од продаје природних богатстава, то је сасвим разумљива битка која се води око концепције југословенске привредне политике и економских односа са иностранством. Ником није свеједно ко ће странцима продавати друштвену својину, концесије и монополе, и ко ће за то добијати провизију, "перценте и дискреције". У систему корумпиране државе и владе, концепција југословенске привредне политике своди се на "гурање пред страним новчаницима". Како су, углавном, одбачене све југословенске понуде за улазак у послове са странцима на темељу заједничких улагања јасно је да су концесије искључиви пут за страна улагања.

Приликом доношења закона о концесијама и склапању уговора, потребно је настојати да се ти уговори закључују

са роком трајања довољно стимулативним за страна улагања али и да тај рок може да обезбеди ревизију уговора због пораста цена и повећане тражње за производима који се на овој основи производе. Оно најбоље што наша земља може да понуди странцима јесу инфраструктурни пројекти: телекомуникације, енергетика, друмски и железнички саобраћај. Будућност такође имају и нафтна индустрија, фармација, пољопривреда, прехранбена индустрија, машинogradња, производња бакра, текстила и туризам. Једино ангажовањем страног капитала, по принципу чистих рачуна и обостране користи, могуће је запослити презадужене индустријске капацитете, технолошки застареле са стопом искоришћености нешто преко 40%.

Ангажовањем страног капитала решава се питање увођења модерних технологија, јер власник, као улагач без ограничења, неће имати интереса да уноси застареле технологије. Овим ће се прекинути и пракса државног увоза технологије, која са собом носи и корупцију, а, са друге стране, постижу се европски стандарди у примени и експлоатацији технологије. Ако као земља по законској регулативи и општем економском амбијенту (измена власничких односа-приватизација) постанемо атрактивни за страна улагања, можемо да понудимо још и тржиште од око 12 милиона људи, јединствен географски положај у средишту Балкана и јефтину, квалификовану радну снагу. Капитал који буде стизао у земљу не сме имати никаква ограничења, ни у погледу порекла новца, али ни у погледу стицања профита и његовог изношења. Због тога је нужно и у овој области изградити поједностављену законску регулативу која би важила на дужи рок и тако обезбеђивала правну сигурност.

63. Привредни развој и његово финансирање

Српским радикалима је јасно да су развојни проблеми тако велики и тако сложени да финансирање привредног развоја више не може бити једнострано. Привредни развој подразумева бољи квалитет живота за већину становни-

Излазак из кризе: Либерална тржишна привреда

ка, као и очекивање да им квалитет живота и даље расте. Најважнија последица досадашњег привредног развоја је чињеница да он више није могућ без развијених и сложених финансијских тржишта.

Број становника чији квалитет живота треба побољшати је већи него икада. Досадашње побољшање квалитета живота довело је до тога да је данас просечна старост становника већа него икада. Исто тако, еколошки проблеми, које може изазвати и изазива примена нових технологија, данас су већи него раније. Мали поремећаји у променама националних производа које у прошлости нико не би приметио данас утичу на живот великог броја људи. Модерна средства комуникације су довела до тога да су животни захтеви већине људи знатно другачији и већи него икада раније. Наш доживљај квалитета живота постао је веома сложена имагинација. Економски систем мора да одговори на многе, разноврсне, комплексне, старе и нове захтеве. Једини начин да се то постигне је развој сложених финансијских тржишта. Робно-новчана привреда је, до сада, најбољи начин привређивања, јер у таквој привреди постоје и робна и новчана тржишта.

Основна обележја привредног развоја су: раст укупног националног производа, раст нето националног производа, раст нето националног производа по становнику, раст продуктивности економског система и раст ефикасности економског система. Раст ефикасности и продуктивности су темељ увећања развојних способности. Процес привредног развоја је, у ствари, процес организационих промена.

У досад виђеној социјалистичкој привреди, финансирање привредног развоја се одвијало релативно једноставно, управљање овим развојем скупо, а везе националног богатства и привредног развоја се губе. С обзиром да је држава једини власник имовине она се не оптерећује проблемима власничке структуре и њен једини проблем постаје посредно пореско захватање што већег дела националног производа, организовање формалних и неформалних инвестиционих фондова и креирање нове структуре средстава.

Међутим, временом се показало да је систем посредних пореза релативно лош финансијски механизам. Тако данас имамо привреду која је дуго била изложена посредним порезима са следећим основним карактеристикама: мали обим националног богатства, стационарирано, релативно старо становништво са малом радном покретљивошћу, мали коефицијент обрта, велика задуженост према становништву, иностранству и природном окружењу, неадекватни управљачки механизми и неразвијена финансијска тржишта. Очигледно да оваква структура привредних карактеристика, у великој мери, ограничава привредни развој, као и ограничен избор метода његовог финансирања и мале шансе за улагање спољних актера.

Међутим, домаћи ресурси се могу боље организовати. Производна, управљачка и власничка структура расположивих средстава се могу и морају мењати. Прелаз имовине у вештије руке могао би бити и дефиниција привредног развоја. Уколико се директним порезима стимулише развој тржишта и фактор производње, и ваљано економски вреднују средства, могло би се остварити преузимање средстава од стране оних који ће их ефикасније употребити. Тржишна привреда има велику способност саморегулације.

Основна полуга развоја тржишних привреда су предузетништво и дозирања улога државе у стварању услова привређивања. Улога државе се, пре свега, мора огледати у стварању стратегије која обезбеђује привредни раст и структурне промене у привреди, уз стабилност домаћих цена, контролу инфлације и уравнотежен платни биланс земље.

Доминантна улога у привредном развоју мора припадати развоју тржишта капитала. Деонице и обвезнице предузећа и пословних подухвата се купују и продају на финансијском тржишту. Велики коефицијенти обрта на финансијском тржишту траже и налазе себи одговарајуће

коефицијенте обрта капитала у реалном сектору. На тај начин се радикално увећава стопа раста продуктивности привреде и ефикасности система. Предузетништво и брза примена организационих иновација помажу да се са што мањом имовином, енергијом и другим расположивим средствима оствари велики укупни производ. Захваљујући великој флексибилности и погодној расподели ризика, ово је најуспешнији модел финансирања привредног развоја, чијом применом долази до крупних технолошких и организационих промена.

Тржиште капитала и друга финансијска тржишта могу да омогуће да се побољша употреба расположиве имовине и да се заиста користе расположиви извори развоја. Кад се од мале имовине жели начинити велики производ, то се постиже само увећањем коефицијента обрта имовине. Финансијска тржишта то омогућавају. Увећање продуктивности и ефикасности ће произићи из тога. Основни предуслов за овакав модел привредног развоја и постојања тржишта капитала и других финансијских тржишта јесте измена власничке структуре – приватна својина и тржишност, као полазна основа економски рационалног система.

Улога савремене државе у домену привредног развоја се састоји у мерама посредног регулисања привредних токова и то: политиком прерасподеле националног дохотка кроз буџет, порезе, царине и таксе, спољнотрговинску размену и друге економске односе са иностранством, научна истраживања и технолошки развој, рационално коришћење простора и привредних ресурса, заштиту и унапређење животне средине. Како постоје сектори привреде у којима тржишни механизам не обезбеђује стабилност понуде, државни сектор заснован на власништву и сувласништву државе, где се она јавља као инвеститор или суинвеститор и носилац пословне политике, јесте нужан али мора бити сведен на најмању могућу меру због чињенице да је држава лош предузетник.

64. Регионални развој

Регионална политика у визији српских радикала чини важну компоненту развојне политике, при чему се њен циљ своди на постизање прихватљиве толеранције регионалних разлика. Активна регионална политика мора бити у функцији: потпунијег коришћења укупних привредних потенцијала; смањења притисака на "градску" запосленост; смањења укупних друштвених трошкова (због екстремне концентрације економских и других активности); смањења разлика у нивоу, односно квалитету животног стандарда и равномернијег економског оптерећења животног простора.

Отежано задовољавање егзистенцијалних потреба и нижа социјална сигурност у животном амбијенту мање развијених, не може бити надокнађена никаквим акцијама на кратак рок и мерама субвенционизма. Минимални инфраструктурни стандард је предуслов заснивања ма које економске активности и минималне социјалне сигурности. Инвестиције (јавне) у инфраструктуру неразвијеним подручјима треба да обезбеде такве животне стандарде и радне услове који, бар у скромној мери, прате достигнућа епохе. Територијална равномерност економских активности биће условљена територијалном дистрибуцијом нових инвестиција.

У тржишној привреди би спонтани процеси довели до фаворизовања развијених делова концентрацијом развоја, а на штету мање развијених. Међутим, постоје мере којима се може утицати на равномерност активности у територијалном смислу: услови инвестиционог кредитирања, обезбеђење допунских инвестиционих средстава из јавних финансијских извора, фискална политика и јавне инвестиције.

Поред економских критеријума интензивирања економских активности у мање развијеним подручјима, који морају обухватити и секторски и територијални аспект, мора се водити рачуна о ванекономским мотивима регио-

Бољим третманом пољопривреде од стране државе створиће се услови за бољи живот на селу

налног развоја: задржавање становништва на стратешки важним подручјима, промена демографске односно етничке структуре и стишавање социјалних напетости, солидарност и слично.

Интензивирањем развоја одређених подручја морају се реално сагледавати основни локациони чиниоци конкретне производње, а нарочито расположивост потребне радне снаге, њена производна знања и искуства, као и близина, обим и квалитет потребних сировина. Инвестиције ће имати подстицајно дејство на укупну економску активност одређеног подручја ако, пре свега, ангажују локалну радну снагу и омогућују локалну дистрибуцију доходака, односно, повећања дохотка становништва у непосредном окружењу.

Веома је битно стимулисање приватних инвеститора са подручја локације инвестиционих објеката или одговарајућег завичајног порекла. Ова категорија инвеститора може бити најистрајнија у инвестиционом подухвату на подручју са којим постоје њихове емоционалне везе. Оживљавање економске активности има значајних могућности и у повратку економских емиграната. Значајан допринос равномернијем регионалном развоју може дати и децентрализација престонице са стварањем неколико метропола у земљи.

65. Спољна трговина

Тешкоће које се манифестују у спољној трговини делом су последица досадашњег модела привредног развоја, који је, због предимензионаности различитих облика непроизводне потрошње, учинио југословенске производе и услуге мање конкурентним у иностранству, а делом због санкција међународне заједнице.

Српским радикалима је јасно да се излаз из постојећих тешкоћа у спољној трговини не може наћи ограничавањем увоза, нити политиком извоза по сваку цену, већ, пре свега, предузимањем потребних мера за стварање ефикаснијег система, повећање продуктивности рада и смањење трошкова производње. Либерализација спољне трговине је нужност која се мора спроводити врло брзо, али не и моментално. Одређене мере заштите домаћег тржишта морају се спровести ради оспособљавања земље за равнoprавно учешће у конкуренцији на светском тржишту.

Међутим, пракса је показала да једном уведене протекционистичке мере имају тенденцију да се на отворен или мање видљив начин задржавају што је могуће дуже. Таква тенденција настаје због тога што се у условима протекционистичке спољнотрговинске политике формирају од-

ређени интереси, како послодаваца и радника, тако и региона у којима су лоциране заштићене гране индустрије. Протекционизам временом постаје део нормалне атмосфере за производњу, запошљавање, стицање профита и надница, односно дохотка свих врста, те сви друштвени слојеви имају заједничку склоност да, без обзира на друге интересе, задржавају протекционизам што је могуће дуже. Врло често тај протекционизам води монополистичком протекционизму и на ту замку се озбиљно мора рачунати.

Нецаринске баријере и њихова све већа улога у спољнотрговинској политици, све ређа примена клаузуле највећег повлашћења, трговински уговори на све краће рокове – све су то одреднице спољнотрговинске политике у светским размерама. Међутим, нашу специфичност представљају и непотиснуте царине, као врло важан инструмент спољнотрговинске политике а и увођење широке лепезе тзв. нецаринских баријера, почев од робних континента до увођења девизних ограничења. Системом увозно-извозних дозвола и континента створен је систем монопола у спољнотрговинском пословању где престају сви објективни критеријуми за бављење овим послом и где власт нескривено, системски, уводи корупцију, без много оправдања за платно-билансне тешкоће и заштиту домаћег тржишта.

Листе робе која ће бити ограничена, морају бити предмет темељне анализе и процене и ослобођене свих ванекономских и спекулативних разлога за ограничен спољнотрговински промет. Царине, квоте и друге врсте регулације увоза треба заменити пажљиво уређеним системом хартија од вредности права увоза. Ове хартије би имале различите апоене и различите кратке рокове доспећа. Хартија права увоза би имаоцу гарантовала право да увезе робу у вредности која је назначена на хартији у оквиру рока доспећа хартије. Укупан збир вредности емитованих хартија у једном периоду мора бити мањи од оствареног девизног прилива, али само до постизања што већег нивоа либерализације спољне трговине која представља нормално стање, које би наступило после периода структурних промена у земљи и нужног прелазног периода делимичне протекционистичке заштите одређених делова привреде.

Спољна трговина и економска сарадња са иностранством уопште, треба да се базира на вишим облицима економске сарадње: страна улагања, прибављање и уступање материјалног права на технологију, сервисирање односно пружање услуга за одржавање увезене опреме и трајних потрошних добара за личну потрошњу, извођење инвестиционих радова у иностранству, уступање изградње инвестиционих објеката страном извођачу, сарадња на бази лизинг послова, заједнички наступ партнера из више земаља на трећим тржиштима и сл.

Неспорне су предности оваквог вида сарадње, а то су, углавном: позитивни утицај на платни биланс земље уколико су извозно оријентисани или су се засновали на супституцији увоза; допринос стабилности укупних економских односа; омогућавање наступа и пласмана производа на иностраним тржиштима која су у принципу максимално заштићена; омогућавање активирања слободних, односно недовољно упослених капацитета, а тиме и снижење трошкова и повећање конкурентности; набавка савремене производне технологије; директно и индиректно се стичу савремена знања из области организације производње, маркетинга, стручне обуке кадрова и сл; повећање квалитета производње, јер се обавља у условима примене много строжих норматива и стандарда на међународном нивоу; повећање степена продуктивности рада, специјализација у производњи и ефикасније изражавање позитивних ефеката економије.

66. Трговина

Област трговине показује у правом светлу државну пререгулисаност зато што се системски не решавају битни предуслови за успешно праћење ове делатности. Погрешним дефинисањем места наплате пореза на промет (у

малопродаји уместо у производњи) држава оптерећује предузетнике из ове области, а и читаву област, законском материјом о наплати и контроли наплате пореза, коју врло често мења стварајући конфузију око примене. Фискална решења и висина пореских обавеза системски присиљавају предузетнике да на масовну утају пореза, држава опет увећава свој апарат за контролу за шта су јој потребна нова средства која се могу обезбедити увођењем нових фискалних обавеза и тако у круг.

Карактеристику садашњег стања представља: солидна законска регулатива основним Законом о трговини који је потпуно дерогиран масом других закона и подзаконских аката, тако да основна одређења из закона и не функционишу; добрим делом приватизован сектор трговине који показује изузетну виталност у односу на трговину у друштвеној својини; сељење промета ван институционалних канала, са плаћањем у наванци и продају мимо пословних рачуна и малопродајне евиденције, а због високог пореског оптерећења и монопола у трговини на велико које држава директно и индиректно ствара; подржавањем својинских односа код великих произвођача који производе виталне или атрактивне производе; свесном заштитом домаћих неконкурентних произвођача – онемогућавањем увоза или нефункционисањем и злоупотребом система робних резерви.

Либерална тржишна привреда представља најбољу основу за развој и ове области са слободном иницијативом без претераног државног уплива у директно регулисање. Мере државе се морају сводити на једноставну и ефикасну пореску политику која ће онемогућити утају пореза, што је могуће постићи изменом места наплата пореских дажбина и прописивањем услова који се морају испунити у овој области, а тичу се обезбеђења одређеног квалитета и узанси код пружања услуга и квалитета производа (санитарни и слични услови).

Држава мора својом пореском политиком да онемогући претерано сељење капитала из производне сфере у област трговине и ту се исцрпљује њен утицај на ову област. Никаква друга ограничења (броја посредника, трговинске мреже, замрзавање цена и сл.) не могу, у условима слободног тржишта, да дају резултате. Напротив, држава мора омогућити да се трговци баве трговином слободно и под једнаким условима, у складу са пословним обичајима и пословним моралом. Државни органи не могу својим актима ограничавати слободу трговине и стављати у неравноправан положај на тржишту поједине трговце и куће.

Не сме се прибегавати ограничењу слободне трговине и верификацији монополског положаја под изговором привремености мера које се уводе због поремећаја на тржишту, јер озбиљна држава, готово по правилу, има механизме економске политике којима те поремећаје мора и треба да решава. Таквим ограничењима се увек ускраћује шанса на рад и стварају услови за појаву монопола и корупције.

67. Робне резерве

Из друштвеног производа привреде неопходно је издвојити један део као резерву која служи за отклањање непривредних поремећаја који могу наступити у кретању производње и потрошње у привреди, као и за отклањање тежих последица већих штета које могу наступити (земљотреси, поплаве, епидемије и сл.) и за потребе одбране земље. Употреба резерви треба да омогући отклањање неповољних дејстава појединих поремећаја.

Код нас је, до сада, политика резерви вођена на два нивоа, преко савезних и републичких влада и одговарајућих дирекција за робне резерве. Питање образовања резерви и начин њиховог коришћења регулисани су посебним законом којим су дирекције за робне резерве претворене у шпекулантска предузећа владе и њених министара, при чему су изгубиле свој основни смисао и претвориле се у институције за дестабилизацију тржишта.

Користећи специфичну природу података, дирекције за робне резерве, у постојећим околностима, манипулишу нивоом залиха позајмљујући их предузећима чији су власници воде личности политичко-привредне олигархије. Чак је и законом регулисана камата (2% месечно) на позајмицу робе, која је иначе купљена средствима обезбеђеним у буџету. Позајмице се иначе дешавају у време створених несташница робе најатрактивније за трговину (витални производи – брашно, уље, шећер и сл.), што комбиновано са ограничењима за увоз тих производа, о којима одлучују опет исте привредно-политичке олигархије, ствара услове за екстра-профите предузећа која од дирекција добијају ту робу. Држава и њен буџет остају без прихода, без резерви робе, али државни експоненти и њихови најужи кругови имају екстра зараде. Законом установљена камата на позајмице из дирекције за робне резерве у буџету се не приказује као приход, иако је јасно да се ради о изузетним износима.

Српски радикали су уверени да је неопходно постојање јединствене дирекције за робне резерве да би остваривала своју основну функцију отклањања поремећаја на тржишту, као непрофитне државне организације која би била под контролом владе, али и периодичном скупштинском контролом, са прецизно разрађеним механизмима контроле пословања и залиха робе.

Са друге стране, измена привредне структуре, приватизација, либерална тржишна привреда и побољшање политичког положаја земље у међународним односима морају утицати на већу способност привреде да из текуће производње издваја за резерве.

68. Пољопривреда

Аграрна политика, која се води у континуитету преко 50 година, довела је до поражавајућих резултата у овој области: уништена је материјална основа и економски мотиви за бављење овом производњом су потпуно нестали. То је довело до њене крајње екстензивне структуре, пада физичког обима и приноса, као и до пада квалитета производа. Низак ниво агротехничких мера условљен је недостатком обртних средстава, неадекватном политиком цена као и погрешним мерама кредитно-монетарне политике. Све је више необрађеног (напуштеног и запуштеног) земљишта које је у процесу деградације производних особина и плодности. Сточари су смањили производњу испод критичног нивоа. Несташница производа пољопривредног порекла је све израженија, поскупљења све видљивија, а оријентација на увоз неминовна, уз непотребно трошење девизних резерви.

Актуелном режиму не пада на памет да стимулише пољопривредну производњу и да је препусти условима слободног тржишта. Он ће и даље настављати контролу увоза репроматеријала уз изречене намете произвођачима (царине, таксе, акцизе). Извоз атрактивних производа обављају људи из врха привредно-политичке олигархије, при чему се из ове области око 300-400 милиона динара годишње прелива у приватне цепове, уз испражњење капацитета дирекција за робне резерве.

Неопходно је приступити радикалним реформама у свим сегментима мера економске политике према аграру. Што се политике тржишта и цена тиче, неопходно је уклонити све баријере за слободан проток робе, рада и капитала. Српски радикали инсистирају да политика цена мора уважавати вредности које владају на међународном тржишту. Између социјале и економије предност треба дати економији. Искључив мотив за производњу мора бити профит.

Стратегију развоја пољопривреде и аграрног комплекса треба поставити тако да се задовоље основни циљеви: задовољавање домаће тражње, обезбеђивање одговарајућих резерви основних пољопривредних производа, како би се обезбедила стабилност на домаћем тржишту и омогућавање раста извоза, нарочито воћа и поврћа, јер наша земља

има природне погодности да постане значајни извозник хране и пољопривредних производа. Да би се ови стратешки циљеви могли остварити нужно је дефинисање разлога за стратегију пољопривреде код нас. Један од значајних разлога је сигурно производ постојања пољопривредних комбината у друштвеном власништву, који остварују високе приносе, али уз високе укупне и јединичне трошкове.

Прерађивачка индустрија са друштвеном својином као основном је неефикасна, лоцирана између приватног произвођача и грађанина, и са финалним ценама прехранбених производа које су изузетно високе, и узрок је лошег стања у аграру уопште. Цену такве неефикасне прерађивачке индустрије у једном случају плаћају приватни произвођачи, а у другом грађани-потрошачи. У том случају произвођачи нису стимулисани да повећају производњу, а високе цене финалних производа смањују домаћу тражњу. И у једном и у другом случају резултат је исти, пошто цео сектор губи развојне перспективе.

Аграрна политика се мора заснивати на мерама које, пре свега, подразумевају стабилне услове привређивања, а у домену су економске политике (тржишна привреда, стабилан курс и новац). Те мере подразумевају неколико основних постулата који се морају реализовати што пре: приватизација агроиндустријског комплекса; остављање пуне слободе за развој задругарства, на бази приватног својинских односа; увођење стимулативних мера које ће подстицати укрупњавање приватних посела и развој приватних пољопривредних газдинстава; обезбеђење заштитних цена за основне пољопривредне производе, којим би држава практично одређивала услове производње у појединим секторима пољопривреде; увођење других облика развојних подстицаја (премије, регреси, извозни стимуланси) са циљем да се услови пословања у пољопривреди изједначе са оним у непољопривредним делатностима и тако стимулише запошљавање у овом сектору; фомирање робних резерви пољопривредних производа; опорезивање реалних прихода, а не претпостављене добити.

69. Шумарство, лов и риболов

За газдовање шумама као добрима од општег интереса, неопходно је прописати стручан надзор квалификованог кадра, а неопходно је спречити и неоправдано крчење шума које је вршено просторним плановима. Бесправна сеча се мора, мерама правне државе, спречавати и строжије санкционисати. Из накнада за коришћење шумског добра, неопходно је финансирати изградњу шумских и прилазних сеоских путева. У природно добра која се обнављају нужно је улагати макар онолико колико се из њих добија. Зато је неопходно да јавна предузећа, која стичу приход по основу статуса корисника шума, много више улажу у њихову репродукцију, јер се на шумарству, као сировинској основи, развија индустрија дрвета, целулозе, хартије, синтетичких влакана и др. и јер шуме имају изузетну заштитну улогу.

Ловство, потпомогнуто подстицајним средствима друштва, мора прерасти из спортско-рекреативне активности – у привредну грану. Зато је неопходно мерама законске регулативе, створити претпоставке за његово брже унапређење. То подразумева јединствено уређење свих питања из ове области како би се створиле претпоставке за ефикасније газдовање ловиштима, бољу заштиту, рационалније коришћење и брже унапређивање фонда дивљачи. Потпуније треба регулисати и начин установљења и доделе ловишта, при чему треба елиминисати тенденцију уситњавања ловних површина, уз настојање да се природна целина која се простире на одређеној територији сачува као таква. Ради спречавања да се ловом или на други начин уништи или угрози опстанак било које врсте дивљачи у природи, дивљач треба да се заштићује трајном забраном лова, забраном лова у одређеном периоду (ловостај) и сличним мерама. Ради тога се и установљавају ло-

вишта, а газдовање њима мора бити под надзором државе како би се обезбедило рационално коришћење овог природног богатства.

Рибарска подручја, која чине хидролошку, биолошку и економску целину подесну за рационално обављање рибарства, морају дефинисати државни органи који и прописују ова подручја, као и услове за њихово коришћење уз накнаду. Делом и одређивањем граница риболовног подручја морају се спречити уочене појаве стварања монопола појединих корисника, као и заштита и повећање квалитета и квантитета рибљег фонда. Мора се успоставити ефикасан систем надзора и контроле коришћења риболовног подручја и порибљавања, с обзиром на исцрпљивост овог природног богатства.

70. Индустрија

Радикалне промене за побољшање стања у индустрији и њен развој подразумевају три основна облика реструктурирања: својинско, техничко-технолошко и производно, и организационо-пословно. Најцелисходнији начин власничке трансформације подразумева продају правим власницима капитала, уз пуно право учешћа и страног капитала, као и акционарство запослених чиме се постиже боља мотивација за развој због идентификације запослених са предузећем (са ограничењем расподеле деоница без улагања – расподела акција над мртвим капиталом предузећа).

Што се тиче техничко-технолошког и производног модалитета, решење треба тражити у преоријентацији производње на бази програма чију садржину чине потенцијални, сопствени ресурси. За неке активности техничко-технолошких процеса треба постављати програме за краће периоде, а за неке дуже, најмање три до пет година. Први се састоје у постављању мера и акција у циљу краткорочног прилагођавања текуће производње датим условима, а ови други у постављању таквих решења која ће довести до веће производње и пласмана на домаћем и иностраном тржишту, до веће ликвидности предузећа, коначно до добити која може да се расподељује за развојне циљеве и сврхе.

Чињеница је да је велики део уграђене опреме у постојеће капацитете наших предузећа пореклом из иностранства. Оваква структура условљена је бројним разлозима, а пре свега: недостатком домаће производње, могућношћу набавке комплетне опреме у иностранству, повољним условима кредитирања, краћим роковима испоруке, као и недовољном сарадњом индустрије са другим привредним гранама. Зато је неопходно постојеће индустријске капацитете максимално укључити у модернизацију, реконструкцију и проширење постојећих капацитета, као и обезбеђивање резервним деловима за њихово текуће и инвестиционо одржавање.

Најзад, трећи модалитет подразумева унутрашњу организацију пословања са аспекта свих пословних функција: набавке, производње и пласмана, финансија, рекламе и пропаганде и администрације. Будући да савремено тржишно пословање захтева креативност у послу, стручност, покретљивост и пуно слободу у предузимању и реализацији акција и мера, то се нужно намеће потреба за јачањем менаџмента и маркетинга.

У склопу изнетих облика реструктурирања, кооперација, као посебан облик сарадње између пословних субјеката, треба да нађе одговарајуће место. У нашој индустрији она још увек не наилази на ширу и сталну примену, изузев код неких већих предузећа која производе сложене производе. Зато код нас у већини предузећа, како у друштвеном тако и у приватном власништву, имамо нерискорисаности капацитета, чак и код неких предузећа која су по природи ствари и структури производа упућена на међусобну сарадњу.

Ако нам досадашње искуство постојећих својинских односа и државне пререгулационости у овој области показује да се држава бавила дефинисањем производно-финансиј-

ских планова у индустријским предузећима, обезбеђивањем пласмана производа, наплатом потраживања, смањењем залиха, обезбеђењем средстава за измирење доспелих обавеза према кооперантима и исплатом зарада – и да се показало да је држава лош предузетник, јасно је да су промене нужне и хитне. Једина алтернатива у решавању проблема предимензионираности неефикасне индустрије, је свакако приватизација.

Пракса социјализације губитака, који се великим делом стварају баш у области индустрије, а потреба да држава и привреда троше само онолико колико тржишна утакмица дозвољава, кредитирање залиха производа који немају тржиште и платежно способне купце, куповина социјалног мира финансирањем производње која се дуго година не може појавити на међународном тржишту, због ниске конкурентности или високе увозне зависности, административно регулисање цена и маржи, затвореност тржишта системом увозно-извозних дозвола – све су то проблеми неадекватне економске политике, који имају негативне директне последице на све области индустријске производње: од прехранбене, преко хемијске–металопрерађивачке, електро, производње грађевинског материјала, аутомобилске и др.

71. Електропривреда

Стање у коме се електропривреда налази захтева комплексан програм мера, како би се систем ослободио свих нерационалности управљања и производње. Специфичност гране условљава нужност промена неадекватне структуре и регулације електропривреде што треба да доведе до пораста конкуренције у грани. Поред тог постоје и мере које се морају, у својству краткорочних, спроводити одмах.

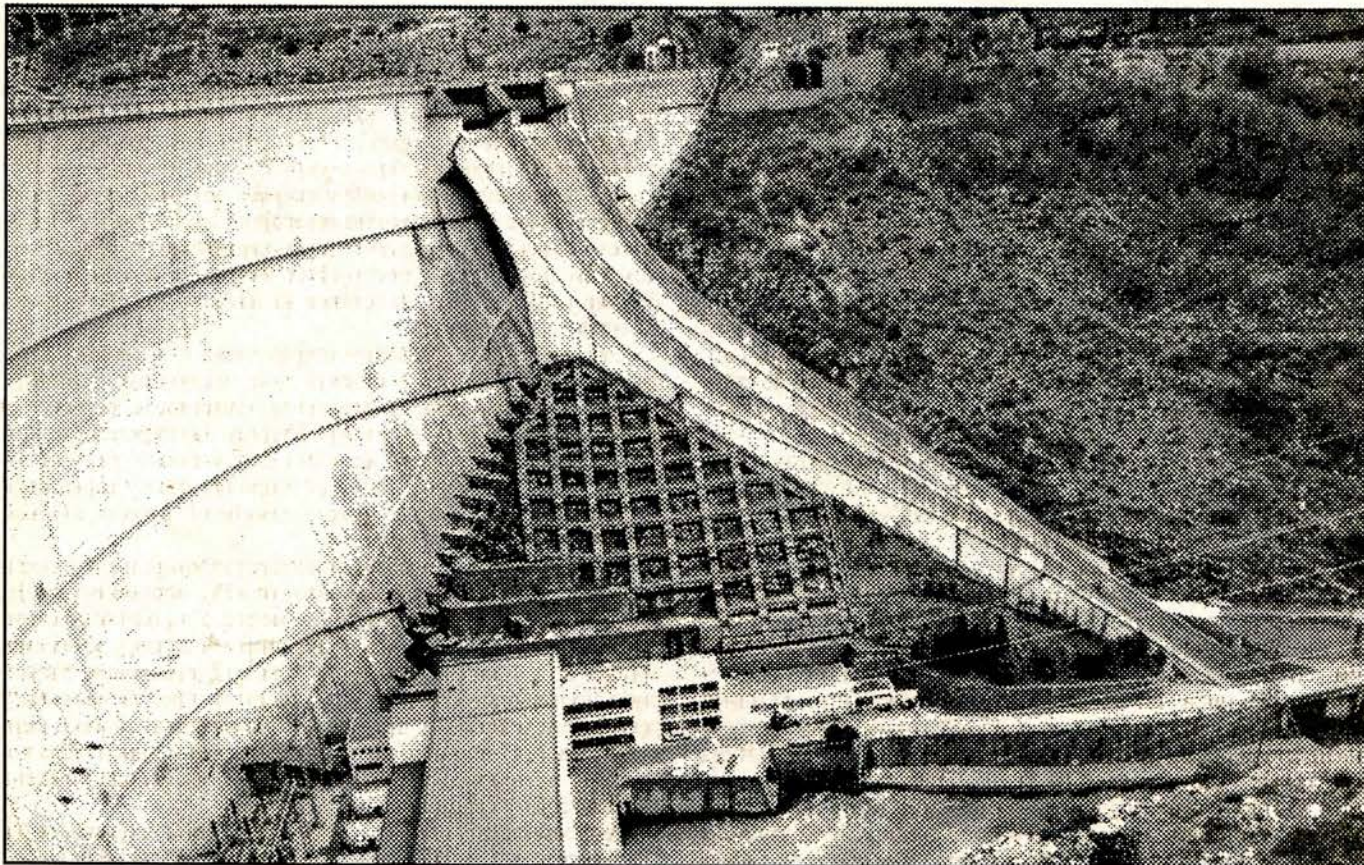
Опоравак електропривреде треба започети усаглашавањем цена са европским просеком. Нужно је формулисати модел за одређивање цене, а тарифни систем уредити тако да одражава стварне трошкове које поједине категорије потрошача намећу систему. Из цене електричне енергије избацити ставке које немају никакве везе са електро-

привредом – плаћање ТВ претплате и пореза за железницу. Када би се то учинило створио би се простор за пораст прихода електропривреде без раста цена.

Измена структуре електропривреде је свакако неизбежна. То се мора учинити на начин да се сачува економски потенцијал, али и смањи вертикална интегрисаност, неопходна је другачија интерна организација и врло еластична економска регулација. Улога државе у овом процесу је неспорна, али то не значи да електропривреда треба да остане у државном власништву, без обзира на чињеницу да постоји велики број предузећа у свету која су у државном власништву, а послују успешно. Приватизација долази после процеса структурних измена које би биле извршене на бази економских и техничких студија, а обухватале питање степена вертикалне и хоризонталне интегрисаности, могуће конкуренције у производњи и дистрибуцији евентуалних тржишта енергије, као и облике регулације природног монопола у преносу и делу дистрибуције.

С обзиром на значај и стање електропривреде, посебно је важно питање потребних инвестиција које се процењују на 2 милијарде долара. Ову процену треба узети с резервом, јер земља нема концепт енергетске стратегије. Застарео концепт економске регулације одбија стране инвеститоре и чини тешко примењивим алтернативне концепте градње и финансирања електроенергетских објеката.

У свету постоји тренд појачаног инвестирања приватних инвеститора за улагања у електроенергетику. Да би их привукли потребно је изменити прописе о електропривреди у смислу да и друге фирме, сем државних, могу да производе, преносе и дистрибуирају електричну енергију. Изменом структуре у електропривреди, и уз страна улагања, електропривреда би поново могла постати систем који ствара профит, што би олакшало приватизацију дела система. Стварање флексибилније структуре гране уз појачану концентрацију треба да буде циљ и саме државе у овој области у којој има значајне компаративне предности.

Електропривреда Републике Српске има све предуслове да постане систем који би, уз страна улагања, постао профитабилан

72. Рударство

Рудно богатство и енергија, са својим постојећим потенцијалом, морају претрпети трансформације у циљу рационалнијег коришћења минералних сировина и електричне енергије. У области металних сировина (минералних) главни рудници који се баве експлоатацијом и прерадом металних минералних сировина, треба да се трансформишу из друштвене својине у државни и приватни својински облик и то у оптималном односу. Наиме, нова истраживања треба понудити тржишту концесијама. Минералне сировине би експлоатисала предузећа и друга страна лица добијањем концесија уз одговарајућу накнаду, и ту је простор за државу и државно власништво. У осталим фазама производње могуће је укључивање приватног капитала. У перспективи треба рачунати и на концесије и слична улагања на страним територијама, теренима који до сада нису довољно истраживани, а то је област Африке и Азије.

Треба заштитити ретке, лаке и племените метале и на тај начин сачувати ове драгоцености. Неметалне сировине, као што су металуршке, хемијске, ватросталне сировине, шљунак, песак, керамичка глина итд. треба препустити тржишту без ограничења врсте својине у њиховој експлоатацији, уз законско обавезивање на експлоатацију на рационалан начин, уз примену савремених достигнућа и обавезно поседовање планова експлоатације и организовање послова заштите животне средине, с обавезом плаћања накнаде за коришћење рудног блага.

Посебну пажњу треба посветити истраживању и експлоатацији енергичних минералних сировина као што су: угаљ, битуминозни шкриљци, нафта, гас, геотермална и термална енергија. Угаљ је главни ослонац наше енергетике и због тога треба озбиљно приступити његовој експлоатацији, истраживању и валоризацији резерви. Акцент треба да буде на геолошко-економским одликама лежишта угља, на модерним методама за одређивање развоја рудника и механизацији откопавања у јамским рудницима. У развоју великих копова и подземних рудника, уз мало више улагања, могу се постићи европски резултати експлоатације.

Истраживање примарних облика енергије чврстих фаза, као што су камени угаљ, мрки угаљ и лигнит, мора бити дугорочно. Треба одредити титулара својине над свим рудницима угља, што значи укинути друштвену својину и донети нов закон о свим рудницима угља и ставити их под исти критеријум, како у геолошком истраживању тако и у експлоатацији јамских и површинских копова.

Што се тиче течне и гасовите компоненте енергетских минералних сировина, основна пажња мора се поклонити потреби и могућностима за даљу интензификацију истраживања нафте и гаса, што је битна претпоставка за повећање производње. Посебан проблем у овој области представља предимензионасаност рафинерија. Делови источне Србије веома су интересантни за геолошка истраживања битуминозних шкриљаца из којих се могу добити нафтне компоненте. То је, за сада, веома мало истражена област, као што се веома мало примењује експлоатација термалних енергија. Истраживања термалних вода су у зачетку, а овај вид енергије даје велику могућност замене постојећих енергија, а добит је вишеструка (могућност грејања индустријских хала, станова, топлих леја и пластеника), као и развој бањско-рекреативног туризма.

Енергетски извори не представљају ограничавајући фактор развоја земље до краја овог века и касније. По расположивим резервама, још неколико деценија се може рачунати са изворима довољним за обезбеђење 3/4 потребне енергије. У томе далеко предњачи угаљ, затим нафта и гас у мањим процентима. Основе будућег развоја енергетике треба да представљају међусобно комплементарни програми развоја, пре свега градња енергетских и електроенергетских капацитета, развијање и увођење нових технологија. Реализацијом таквих и сличних програма обезбедило би

се потпуно задовољавање енергетских потреба, уз остваривање опредељења и проналажење начина да сваки будући потрошач партиципира у средствима за градњу таквих капацитета, односно да развој енергетике буде виталан интерес појединца и државе.

Из наведеног се намећу следеће промене у области законске регулативе о рударству: укидање друштвене својине у области рударства и рудног блага, могућност експлоатације минералних сировина од предузећа и страних лица која добијају концесију, коришћење минералних сировина уз плаћање накнаде, поштривање мера заштите на раду и заштите животне средине у експлоатацији минералних сировина, омогућавање приватном власницима изградње малих електрана које ће се уклапати у енергетски систем, потпуна приватизација неметалних сировина, стимулација предузећа која истражују и експлоатишу минералне сировине, нафту, гас и воду, као и стимулација и подстицање пројеката истраживања енергије у земљи и иностранству.

73. Саобраћај

Ради обезбеђења максималне проточности и безбедности саобраћаја нужно је утврдити целовите и темељне програме радова на одржавању и развоју магистралних и регионалних путева. Неопходно је појачати инспекцијски надзор и поштривати услове за обављање јавног превоза у смислу већих захтева техничке опремљености и кадровске способности, а због безбедног и квалитетног обављања превоза путника. Даље је потребно поштривати политику издавана одобрења за извођење радова у подручју путног земљишта, предложити увођење одређених дажбина за заузећа саобраћајних површина и ометања текућег саобраћаја из било ког разлога.

Укупна ситуација намеће ревизију многих постојећих планова развоја у оквиру чега је потребно одредити политику интензивније модернизације мреже локалних путева. Ово треба да омогући убрзани развој многих сеоских подручја која су била запостављена и без адекватних саобраћајних веза остала потпуно неразвијена. За развој земље важна је градња аутопутева ка Мађарској, Македонији и Бугарској. У изградњи ових саобраћајница треба укључивати заинтересоване државе по систему концесија, како у градњи тако и у области превоза. При конципирању развоја путне мреже приоритет треба да имају одређени стратешки путни правци.

Један од важнијих развојних планова у овој области је развој јавног градског саобраћаја у свим већим градовима где треба ићи на развој шинског, као и тролејбуског превоза. Циљ наведеног је супституција енергије и сви економски ефекти који из тога проистичу, као и ефекти заштите и очувања животне средине. Саставни део овога је организовање производње возила са електричном вучом у домаћим фабрикама, које су иначе највећим делом оспособљене за то, али за сада нису производиле ова возила зато што није вођена организована политика за постизање тог циља. Исто важи за разноврсну опрему јавног градског саобраћаја коју треба стандардизовати и прописима захтевати њену употребу.

Железнички саобраћај данас нема ни изблиза положај који би требало да заузима с обзиром на рационалност и технолошку и економску ефикасност. Овај вид превоза је потпуно под државном контролом и недопустиво је да се систем који сачињава 12% од укупног националног капитала нађе у ситуацији изузетно ниске репродуктивне и акумулативне способности. Наиме, транспортни капацитети су технички застарели и економски са високим степеном отписаности. Приходи од транспортне делатности ни изблиза не покривају трошкове експлоатације остварујући врло високе губитке у пословању.

На неповољан положај железница деловали су како узроци општег привредног карактера, тако и узроци који су настали у самој железници као последица лошег стања капа-

цитета, њиховог неадекватног одржавања и високог степена имобилизације вучних и вучених транспортних средстава. Најважнији узроци који директно утичу на лоше стање су: опадање обима превоза робе услед општих привредних кретања, прекидање токова репродукције произрованих санкцијама; недостатак дизел горива за превозе на пругама које нису електрифициране; недостатак појединих специјалних врста кола за превоз, нарочито цистерни; висок степен имобилизације како вучних тако и вучених возила; диспаритети цена превозних услуга са кретањем цена репроматеријала и погонске енергије.

У путничком саобраћају је знатно опао квалитет услуга и ефикасност превоза, а од укупне дужине пруга електрифицирано је тек 31%, што условљава честа отказивања знатног броја возова на пругама које нису електрифициране. Зато један од основних праваца развојне политике железнице мора бити електрификација пруга. За развој железнице неопходно је наставити разраду пројекта модернизације магистралних пруга Београд – Нови Сад – Суботица и Београд – Ниш – Димитровград ка Бугарској, чиме се остварује неопходан услов за укључивање у магистралну мрежу европских железница са свим техничким условима.

Такође, неопходна је реформа организационих структура рационализацијом свих технолошких процеса, побољшавање квалитета услуга, ефикасније наплаћивање возарине, како у робном, тако и у превозу путника, возарину за превозе у међународном саобраћају наплаћивати у девизама и сл. У домену економије наставити са мерама рационализација смањењем броја запослених и организовати јавне радове у изградњи инфраструктурних објеката, ради запошљавања радника.

Финансирање железнице из посебног пореза на промет у висини од 2% (које функционише од 1993.) као додатног извора, намеће посебну обавезу у рационализацији пословања, нарочито у области организације рада, коришћењу простора и имовине, побољшању квалитета услуга, нарочито у доменима где се то може постићи без додатних улагања.

Речни саобраћај је изузетно значајан вид саобраћаја, а предузећа која се баве овом врстом превоза нису јавног карактера. За будући развој речног саобраћаја у нашој земљи, битна је чињеница да се отварањем канала Дунав – Рајна – Мајна у многоме скраћује пут између земаља западне Европе и Блиског истока, те се убудуће очекује вишеструко повећање превоза робе. Овим се испуњавају услови за експанзију речног саобраћаја. С обзиром да речни саобраћај има великих могућности за одвијање на територији земље и да подразумева најлакши и најјефтинији вид транспорта, јер се остварује природним путевима, и то између земаља развијеног Запада и земаља Истока богатих сировинама, неопходно је да држава својим мерама регулисања уреди ову област, не ограничавајући се на вођење уписника за одређене пловне објекте и пловидбене дозволе.

Ваздушни саобраћај се налази под потпуном контролом државе у форми јавног предузећа, које је оптерећено високим иностраним дуговима, и представља једно од већих жаришта континуираних губитака који се покривају преко буџета, стварајући тако високе износе што јавних, што прикривених дефицита. Нужно је, у што краћем року, донети прописе којима би се овој области вратили тржишни односи, односно укинуло ово јавно предузеће. То би свакако смањило губитке државе и умањило притиске на буџет.

Поштански, телеграфски и телефонски саобраћај је област коју карактерише постојање јединственог техничког процеса, који није и јединствено регулисан, што би било рационално. Овај вид саобраћаја далеко заостаје за потребама, а основни разлог је недостатак средстава, иако је од области где је, због конјунктуре и атрактивности тржишта, најлакше довести страни капитал, посебно у систем мобилне телефоније.

74. Урбанизам и просторно планирање

У овој области је нужно преиспитати организационе и стручне потенцијале, а такође и постојање и делатност многих установа, које су се у име и за рачун државних

У Републици Српској хитно треба пронаћи могућности за решавање стамбених проблема избеглица и младих, способних кадрова

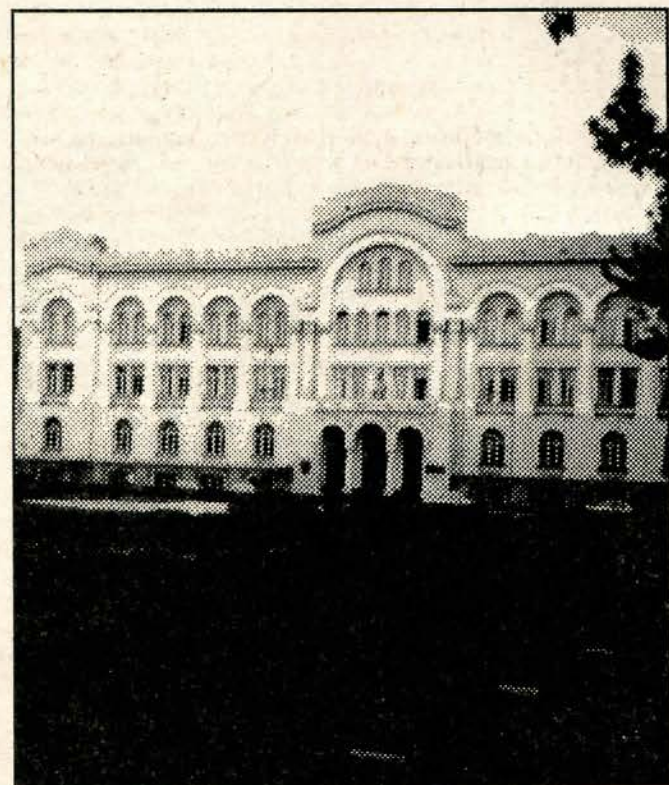
органа, бавиле питањима урбанизма и просторног планирања. У том правцу доћи ће до укидања или престанка финансирања средствима буџета већег броја регионалних завода за урбанизам. С обзиром да су урбанистичка решења, по правилу, вишегодишња, некад и трајна, то подразумева задржавање ваљаних и корисних решења, са постављањем њиховог континуитета.

Нужно је решавање проблема бесправне градње и дефинисање услова за санирање тог стања у смислу могуће легализације, уз финансијску накнаду, тамо где је то технички могуће.

Просторно планирање и просторни план, као документ трајне вредности по својим решењима, мора да задовољи неколико услова: целовит стратешки и управљачки документ, којим се успоставља однос према коришћењу и очувању укупног простора са прецизним одређењима према пројектима који имају национални значај; како би се постигао циљ дугорочног социјалног и економског развоја нужно је планом фаворизовати све оне сегменте који ће економски најоправданије и временски најбрже допринети остварењу тог циља; планом је нужно дефинисати величину хидропотенцијала и њихов квалитет, као и предвиђање ревитализације постојећих термо и хидроелектрана; за одређене просторне јединице неопходно је дефинисати основне проблеме и потенцијале, природне, демографске и економске, а онда и циљеве и приоритете у реализацији; приоритет у изради просторног плана треба да имају подручја од изузетног значаја, што подразумева дефинисање листе подручја приоритетног развоја итд.

75. Стамбена политика и грађевинарство

У овој области је нужно изналажење могућности за решавање стамбених питања првенствено одређених категорија угрожених, младих и способних кадрова, а на начин и у складу са материјалним приликама. У том правцу, сагласно политици Српске радикалне странке, предложено је се локације за индивидуалну стамбену изградњу одређеном кругу и категорији грађана, уз стварање услова да се то и реализује, а да се истовремено, у границама могућности, ангажују и лична средства. У овој области, као

Надзор комуналних активности мора бити у надлежности републичких органа

што је то случај у свим савременим државама, посебна пажња биће посвећена најугроженијој категорији становништва, као и оним делатностима које су од виталног интереса за одбрану и безбедност државе. За ове категорије грађине се станови који ће имати посебан својински третман (државни станови) и моћи ће да се користе само док траје стање угрожености, односно одређени службени позив (војска, милиција). У сарадњи са пословима везаним за просторно планирање ствараће се услови за правилније и равномерније насељавање и ванградских подручја. У том циљу даће се приоритет насељавању ванградских подручја, посебно у великим и сада пренатрпаним градовима.

Област грађевинарства је изузетно значајна за земљу у целини, имајући при том у виду постојећу оперативу, као и огромна стручна знања која спадају у ред водећих у свету. Као доказ овог навода може послужити и податак да се, и поред тешких услова привређивања, ова грана одржава и изводи радове не само у земљи, већ и на светском тржишту. Што се тиче саме изградње објеката она је у непосредној вези са осталим делатностима привреде и само представља њихову реализацију. У овој делатности нагомилани су значајни проблеми за чије решавање су неопходна значајна средства, која су највећим делом, свесно или несвесно, испуштена кроз решења која су уређивала стамбене односе и комуналну делатност. Уместо да се потребна средства кумулирају за даљу изградњу, продајом и откупом станова, или наплатом путарина и других извора усмере у даљи развој, односно даљу изградњу објеката, то није учињено па је ова делатност доведена у крајње незавидан положај, очекујући подстицајна средства, пре свега из разних буџета. Изградња објеката, у овом тренутку, спада у област најзначајнијих и најпрофитабилнијих делатности, па ће јој се, у складу с тим, посветити посебна пажња, како кроз нормативна решења, тако и кроз конкретну реализацију одређених програма.

76. Комуналне делатности

Основна карактеристика досадашњег уређивања односа у комуналној делатности је да су конкретне радње, а тиме и одговорност, пренете са државе на градове и општине, чиме се доказује неспособност за целовито и јединствено уређење односа у овој области. Доношењем јединствених прописа за целу територију државе не би се довело у питање уставно право нижих територијалних јединица, везано за питања локалне самоуправе, с обзиром да је питање уређивања одређених специфичности, као питање извршења задатака, свакако у њиховој надлежности. Међутим, питање уређивања основних односа, као и питање контроле надзора над њиховом реализацијом, мора бити у надлежности републичких органа управе. Јединствено уређењем ових односа не доводи се у питање централизација власти, већ стварање услова за потпуну једнакост грађана, без обзира да ли су корисници комуналних услуга у великом или малом насељу.

77. Водопривреда

Трансформисање делатности у вези са водом, са статуса хидротехничке службе и пасивне водопривреде у активну у функционалну водопривреду, природно повлачи за собом формирање адекватне водопривредне оперативе, преко које се реализује процес водопривређивања. У нашим условима водопривредна оператива је у надлежности јавних водопривредних предузећа – на бази коришћења монопола над природним ресурсима воде.

По својој суштини, водна рента представља екстрадобит, односно екстрадоходак у условима робно-новчаних односа. Она се јавља као последица околности што се водопривређивање остварује у условима робне привреде, где се вода не појављује као нетржишно природно добро, већ има својство робе при њеном искоришћавању. Законски је водна рента регулисана на начин да држави, преко систе-

ма накнада за коришћење вода и за заштиту вода као и већег дела (90%) накнаде за коришћење минералних вода, припадне натпросечни износ остварене акумулације у односу на општепривредни просек акумулативности и то као последица природног монопола. Заузврат, држава из тих средстава и из буџета финансира изградњу водопри- вредних објеката, објеката за заштиту од поплава и за заштиту од загађивања. Колико ефикасно држава то остварује говоре подаци о броју већих градова који имају проблеме са водоснабдевањем. О ефикасној употреби средстава говоре и примери загађивања вода, како инцидентни случајеви тако и континуирани, од стране индустријских загађивача.

Средства од накнаде за наводњавање, накнаде за одвођење сувишних вода, накнаде за извађени материјал из водотока и накнаде за коришћење водопри- вредних објеката, приход су јавног водопри- вредног предузећа. Ова предузећа су дужна да обезбеде одржавање објеката водопри- вредне инфраструктуре, као и да наплаћују накнаде. Поред проблематичних критеријума за утврђивање висине накнада за коришћење вода, као посебан проблем појављује се наплата накнаде за наводњавање и то како од индивидуалних корисника, тако и великих система у друштвеној својини.

Држава се не може задовољити доношењем регулативе чије је спровођење у пракси без икаквих резултата, не само што је реч о јавним водопри- вредним предузећима, већ и зато што су такви системи, у највећем броју случајева, оптерећени високим девизним кредитима, који ће, пре или касније, морати да се отплаћују. Логично је да се држава макар не одриче прихода који јој припадају у области водопри- вреде.

78. Туризам

Туризам, као привредна грана, у условима тржишне привреде и потпуне приватизације, мора себи да обезбеди изворну акумулативност. Ослањање на државу се мора ограничити у обезбеђивању стабилних услова привређивања – здрав новац, солидна пореска политика, тржишност и слободна конкуренција. У тим условима могуће је планирати и остваривати туристичке услуге без кредита из примарне емисије и на основама предузетничке добити.

Улога државе у обезбеђивању нормалног функционисања туризма огледа се још и у обезбеђивању услова за изградњу привредне и комуналне инфраструктуре и саобраћаја. Социјалистички систем стварања и негована привилегија у овој области је погубан и мора бити елиминисан што пре отварањем врата правим власницима капитала, како домаћим тако и страним, за приватизацију у потпуности. То се не може постићи простом изменом законске регулативе која регулише нпр. страна улагања, а блокадом тих процеса неспровођењем измене власничке структуре. Нису потребне три националне организације у области туризма, као ни велики број туристичких савеза и организација на свим нивоима, које су пратиле разгранату бирократску структуру скупе и неефикасне државе. Баласт прошлости се не може правдати ни потребом јединственог организовања и спровођења туристичке информативне пропаганде на инотржишту.

Туризму треба, пре свега изменом својинских односа, омогућити конкурентност укупне туристичке понуде и подизање нивоа квалитета услуга, што ће се постићи законским дефинисањем приватизације и прописивањем минимума услова за оснивање предузећа у овој области (где значајну улогу, поред материјалних услова, има и квалитет и кадровска оспособљеност људи који ће се бавити овим послом). Све остало треба да регулише тржиште својим санкцијама и правна држава поштовањем института уговорних односа.

79. Занатство

Развој занатства, и производног и услужног, систематски је занемариван дуго година, првенствено због заснованости на приватној својини и аверзији власти према њој. Чак и данас се не прихвата чињеница да је привати-

зација једини излаз из постојеће ситуације, па се уз занатство, у законе о приватном предузетништву, смешта целокупна активност приватног сектора, без обзира на врсте делатности и видове организације, као и уставом дефинисану равноправност свих облика својине. Поред тога, доношење закона се образлаже нужношћу сузбијања сиве економије, чиме се између приватног сектора и сиве економије ставља знак једнакости, а сам назив закона, који првенствено треба да елиминише досада важећу ограничену слободу предузетништва, деградира основни принцип либерално-тржишне привреде – слободну предузетничку слободу предузетника, свођењем на овако узак оквир.

Организовање занатства у форми радње без својства правног лица, без ограничења броја радника које запошљава и са прописивањем минимума услова за обављање одређене врсте посла, сасвим је довољно државно регулисање. Мерама пореске политике треба дефинисати захватање државе из реално оствареног промета, односно прихода, а осталим законским нормама се регулише немогућност злоупотребе повлашћеног пореског статуса у односу на правна лица (ограничење количине робе која се може набавити по повлашћеној цени за потребе обављања делатности, без могућности да она служи за шпекулативну трговину). Перспективе развоја занатства, уз стимулативну – неограничавајућу законску регулативу су у области услужног занатства, уметничких предмета и домаће радности.

80. Заштита животне средине

Циљ Српске радикалне странке је квалитетан ниво заштите и унапређења животне средине. Сложеност и међузависност процеса у природној средини, чињеница да је људско друштво нераздвојни део тог система, и да се основни узроци деградације животне средине налазе у области људског деловања, упућују на то да се у решавању садашњих и будућих проблема заштите и унапређења животне средине, мора поћи од сазнања о узајамној повезаности економског развоја и стања животне средине. Уколико не заштитимо структуру, функције и разноликост природних система нашег света, од којих зависи све друго, па и наша врста, развој ће нас предодредити за неуспех.

Уколико ресурсе земље не будемо користили мудро и одмерено, будућим генерацијама, без икаквог оправдања, одузимамо право на будућност. Систем заштите и унапређења животне средине мора садржати и одређене мере заштите, поступак стављања под заштиту и управљање заштићеним добрима, мере и поступке заштите од штетних утицаја делатности на животну средину, финансирање заштите и унапређивања животне средине и сл.

Било који вид интервенције у животној средини, квалификован као коришћење природних богатстава, може бити предузиман само под условом да се елиминише нарушавање животне средине, како би се избегла трајна оштећења или значајне промене природних облика, загађивања или деградација животне средине. Ову обавезу, односно обавезу испуњења превентивних мера заштите животне средине, најбоље је лоцирати на инвеститора.

Мере заштите треба дефинисати још у планирању и изградњи. Потребно је дефинисати начелну обавезу да се уређење простора, коришћење природних богатстава, биљног и животињског света, одређено просторним и урбанистичким планом (као и другим плановима) обавља уз очување и унапређење природних богатстава, обезбеђење заштите природних добара, очување биолошке разноврсности, одређивање мере заштите од улеса и елементарних непогода ширих размера. У овим плановима треба дефинисати режим очувања и коришћења одређених подручја, одређивање подручја угрожених делова животне средине (загађена, подручја угрожена ерозијом, експлоатацијом минералних сировина) са мерама за њихову санацију. Изузетно је важна и област која се односи на потврђивање мера и услова заштите животне средине које одређују коришћење простора намењеног експлоатацији минералних сировина, изградњи индустријских и енергет-

ских објеката, објеката за одлагање отпада, објеката инфраструктуре и других објеката чијом изградњом или коришћењем се може угрозити животна средина.

Како спровођење ових мера заштите подразумева давање сагласности државног органа надлежног за ове послове, то се критеријуми за анализу утицаја објеката и радова на животну средину морају детаљно дефинисати, ради елиминисања могућности дискриминације инвеститора према произвољној оцени, као и спречавања корупције која нужно прати систем дозвола и сагласности.

Средства неопходна за обезбеђивање и подстицање мера превенције и санације у заштити животне средине у земљи, треба обезбедити из следећих извора: средства буџета прикупљена од пореза на цигарете, пластичну амбалажу, пестициде, моторна возила и сл., као и из средстава инвестиција за објекте за које је прописана обавеза израде анализе утицаја на животну средину. Такође је могуће, преусмеравањем дела буџетских средстава, обезбедити додатна средства за ове потребе, на пример елиминацијом буџетских потрошача попут разних удружења из комунистичких времена. Извор би могао бити и порез на застареле и прљаве технологије чиме би се њихови корисници стимулисали на њихову замену, као и из наплаћених казни за непридржавање прописаних правила заштите животне средине.

Посебним казним мерама би требало санкционисати увоз, прераду, складиштење и одлагање радиоактивног и другог отпада који има својство опасних материјала иностраног порекла, што у међународним размерама постаје предмет најunosније трговине на највишим државним нивоима. Исто тако, нужно је предвидети најстроже санкције за државне органе задужене за послове заштите и унапређења животне средине, који не објаве истините податке који се односе на квалитет животне средине.

IV. СОЦИЈАЛНИ ПРОГРАМ

81. Основна начела социјалне политике

Данас, на прагу XXI века, налазимо се у сличној социјалној ситуацији као на крају XIX века. Храна и одећа поново су постале значајан политички идеал, јер се наше посткомунистичко друштво раслојило на око 90% сиромашних и око 10% изузетно богатих грађана. Социјална политика вођена протеклих 50 година показала се крајње неуспешном а резултати те и такве политике манифестују се кроз врло упечатљиве показатеље. Око 500.000 грађана гладује, око 2.000.000 грађана је на ивици егзистенције – сиромаштва, око 1.000.000 радно способних је без посла или са статусом запослених на принудним плаћеним одморима, око 1.300.000 пензионера је у тешком материјалном положају, јер су пензије минималне и исплаћују се са вишемесечним закашњењем. Тежина материјалног положаја пензионера потпуније се сагледава тек када се зна да преко 2.200.000 грађана живи од пензије као јединог извора прихода. Податак да 75% грађана од месечних прихода (зарада, плата, пензија, социјална примања итд.) једва обезбеђује само храну, најбоље показује какав је квалитет живота у нашој земљи. Сви облици социјалних давања постали су симболични и крајње неизвесни.

Овакав социјални статус грађана створио је социјалистички режим, коме су пуна уста хвале како брине о човеку и спроводи социјалну правду. На основу квалитета живота у нашој земљи (животни стандард), потврђује се правило да сиромаштво и болест никада нису последица личних моралних мана појединца, већ последица тешке друштвене болести и друштвеног зла. Полазећи од грађанина појединца и његове умне, материјалне и моралне снаге, као изворишта укупног напретка народа и друштва, социјални програм Српске радикалне странке има за циљ да понуди јавности ставове и смернице српских радикала како да се уреде закони и управа ради постизања бољег ква-

литета живота наших грађана и искорени друштвена болест и зло који су нас довели у ово стање. Сматрамо да главни напори државе и државне политике морају бити усмерени на успостављање народног благостања, јачањем произвођачке народне снаге и правичном поделом државних терета уз стално неговање грађанских слобода, што је и услов живота достојног човека. Једино народно благостање може бити гаранција стабилне социјалне сигурности грађана, а тај циљ се може постићи на основу следећих начела:

1. Лични интерес појединца је покретач свих активности. Интерес гони човека на активности, а самим тим отвара му нове просторе за деловање и умножавање интереса и области интересовања. Лични интерес чини човека далеко одговорнијим за активности које предузима јер, у крајњем, сви резултати се превасходно њега тичу, погађају га или награђују. Средство за остваривање личног интереса и аниматора активности је конкуренција – тржиште. Слобода је услов који треба да омогући живот достојан човека. Лични интерес није могуће остварити уколико нема истинских слобода.
2. Лична одговорност са санкцијама које погађају појединца и представљају његов ризик поводом неког деловања које има карактер друштвено непризнатог начина остваривања интереса.
3. Материјална сигурност, која искључује болест и сиромаштво, могућа је уколико се човеку дозволи да се слободно размахне својом способношћу, интересовањем и врлинама. Природна неједнакост људи, што подразумева различите способности и могућности, намеће потребу постојања државних гаранција минимума виталних интереса грађана, као норме стандарда обавезујуће за сва социјална права човека.
4. Држава мора бити опозиција сиромаштву и болести. Средства за финансирање државе треба да обезбеђују грађани према својој економској снази, односно имовном стању. Из овог начела следе бројни принципи који треба да успоставе јефтину и ефикасну државу која може испуњавати социјалну функцију и у којој државни терети неће бити намет чије испуњење доводи у питање егзистенцију грађана.
5. Ефикасност социјалне заштите постиже се законима, који обезбеђују механизме који спречавају понирање социјалног стања човека којима се обавља правремена социјална интервенција државе. О социјалном стању превасходну бригу мора да води појединац и породица, а држава у изузетним случајевима, прописаним законом, када природне неједнакости и неспособност угрожавају, пре свега, живот појединца.

82. Здравство

Наше здравство се може окарактерисати као веома скупа делатност која ни издалека не пружа квалитетну здравствену заштиту становништву. Организација здравства је круто и гломазно постављена, а финансира се, превасходно, обавезним доприносима за здравствено осигурање, који су један од јавних прихода. Обавезним здравственим осигурањем и доприносима који се уплаћују, обавља се тзв. текуће финансирање здравствене заштите као државне функције која се остварује преко парадржавних органа и институција. То доводи појединца у ситуацију да годинама издваја за здравство а када треба да оствари право на здравствену заштиту улази у лавиринт прописа који га ограничавају и мора да плаћа специјалистичке прегледе и лекове. Питања, зашто је онда та средства издвајао, где су та средства, зашто мора у државном здравству и државним апотекама да плаћа, остају без одговора. Са друге стране, постоје категорије становништва које годинама само користе здравствене услуге, а ништа не уплаћују, нити финансирају здравствену заштиту. Наравно, све се то правда високим степеном социјалне заштите и узајамне солидарности корисника здравствених услуга. Здравствене уста-

Конкретан доказ да су у здравству потребне корените реформе:
у Земуну је уз помоћ радикала отворено породилиште које није радило више од деценије

нове су тако организоване и територијално размештене да је огромна разлика у квалитету услуга и могућности њиховог коришћења. У општој декаденцији и криминализацији, готово да делује нормално што поједини здравствени радници државне ординације претварају у своје личне ординације, где за пружену здравствену услугу примају скупочене поклоне у знак захвалности. Начин финансирања здравства није омогућио развој капацитета (објеката, уређаја, опреме) и њихово обнављање. Модернизација, која је спорадично чињена, била је недовољна, јер систем није омогућио репродуктивност у здравству. Институт и рехабилитациони центри налазе се у тешком материјалном положају, а слична ситуација је и са високоспецијализованим институцијама. Основно здравство и превенција нису у стању да испуне функције. После обавезног стажа лекари су препуштени сналажљивости и умешности при запошљавању. Специјализација, магистеријум и докторат постају привилегија и дар. Тако сада имамо ситуацију да се на медицинским факултетима запошљавају већином деца професора тог факултета. Материјални положај здравствених радника је тежак и он представља јак дестимулациони фактор. Генерално стање у здравству поклапа се са стањем у држави и друштву. Због тога српски радикали сматрају да је у нашој земљи неопходна свеобухватна реформа здравства.

83. Основне здравствене заштите и осигурања

Српски радикали су уверења да би се најефикасније спровела здравствена заштита по следећим принципима:

1. Основна бригаа о здравственом стању превасходна је бригаа појединца, његове породице, па тек онда државе. Држава се (као универзални гарант) јавља у законом прописаним случајевима када појединац није способан или нема средства за здравствену заштиту. Овим решењем држава онемогућава појаву ситуације да неко због природне неједнакости умре од болести зато што није у могућности да обезбеди средства за лечење.

2. Средства за здравствено осигурање обезбеђује грађанин добровољним осигурањем. Све уплате евидентирају се у посебном картону за појединца. То је уједно својеврсни облик штедне наменских средстава за здравство.
3. Појединац има апсолутну слободу избора лекара и здравствене установе у којој ће користити здравствену заштиту.
4. Лица и установе које пружају здравствене услуге послују на тржишним принципима. Без обзира на својински облик, сви који нуде здравствене услуге су равноправни и учествују на тржишту. То значи да је битна здравствена услуга, њен квалитет, ефикасност заштите и други параметри способности и вредности, а не својински облик.
5. О коришћењу средстава са здравственог картона одлучује појединац. На овај начин избегава се свака врста лажне солидарности, која је до сада имала карактер отимања средстава. На овај начин се максимално поштује право личне својине сваког појединца.
6. Организације здравственог осигурања овлашћене су да издају гаранције да ће пружена здравствена услуга бити наплаћена. Њоме се гарантује сигурност организацији која пружа здравствене услуге да може наплатити цену услуге, а уједно се пружа сигурност појединцу да, без обзира на стање средстава на његовом картону, може да користи здравствену услугу. У пракси то може да значи и својеврстан облик кредитирања појединца који нема довољно средстава на свом картону.
7. Овај начин обезбеђивања и коришћења средстава намењених здравству неминовно доводи до конкуренције и успостављања здравственог тржишта. Конкуренција, пак, доводи до пада цена здравствених услуга. Профит гони здравствене установе да саме проналазе најоптималнију организацију и да се боре за пацијенте. Ту нема места за неспособне, нерационалне и неефикасне. Лечење постаје доступно сваком грађанину и он, руководећи се пре свега личним интересом, бира здравствену организацију која ће му пружити здравствену услугу.

8. Сва права која се остварују из здравственог осигурања зависе од стања средстава на картону појединца. Тако појединац кроз здравствено осигурање, у суштини, обезбеђује себи средства за боловање, односно наменски штеди за случај болести као ризика. Дакле, нема могућности, као што је данас често пракса, одласка на боловање иако не постоји болест, јер болест напада људе без одређене закономерности, па је потребно чувати средства на картону као сталну резерву за случај стварне потребе.
9. У свим областима здравствене заштите мора постојати конкуренција установа које пружају здравствену услугу, а поред државних мора се дозволити и организација и пословање здравствених установа у приватној својини. Установе за пружање здравствених услуга могу започети своје делатности тек пошто специјализована организација, којој су пренети послови бриге о здрављу становништва, изда решење да су испуњени сви закон утврђени услови.
10. Труднице, деца до 18 година живота и грађани старији од 65 година, имају право на здравствену заштиту из јавних прихода. То значи да здравствене услуге, које користе наведене категорије становништва, плаћа држава средствима буџета. Тако држава испуњава своју функцију универзалног гаранта. Тежња за повећањем natalитета налаже држави да посебно води рачуна о деци, а са 65 година живота губи се радна способност те нема могућности да појединац сам о себи води бригу. Уколико ове категорије становништва желе да користе услуге приватних установа, разлику у цени коштања услуга (државна – приватна) плаћају сами.
11. Заводи за заштиту здравља били би надлежни за спровођење вакцинаисања становништва, превентивну здравствену заштиту, а и контролисали би стручно усавршавање здравствених кадрова, здравствену исправност воде, хране, ваздуха и отпадних вода која се испуштају у реке. Како би се предупредиле епидемије, елиминисали протагонисти нестручног рада, смањила стопа смртности становништва, установе које пружају здравствене услуге морају свакодневно достављати податке за здравствену статистику.
12. Картон осигурањика постаје водич кроз права која се остварују на тржишту заснованом на конкуренцији, а то чини беспредметним већину права која се данас административно реализују уз многе бирократске препреке.
13. На основу ових принципа лекар се максимално враћа струци – лечењу болесника, а послови организације и стварања услова за рад струке поверавају се другим професијама.
14. Категорија становништва која је неспособна за рад и незапослени који немају средства за живот, здравствене услуге могу користити само у државним установама, а средства за њихово лечење обезбеђују се у буџету државе.
15. Болести које угрожавају здравље на целој територији државе и оне болести за које не постоји ефикасан лек (рак, сида итд.) обавезно се пријављују заводу. За њих држава увек обезбеђује средства за лечење уколико су она недовољна на картону осигурањика.
16. Постојећу мрежу здравствених станица и амбуланти треба одржати на сеоским подручјима уз стварање услова за приватну иницијативу.
17. Велики број незапослених здравствених радника може решити питање запослења кроз институт кућних лекара који, осим интервенције прве помоћи, прегледа, уобичајене терапије, постају и здравствени водичи целој породици преузимајући потпуну бригу о здравственом стању својих пацијената.
18. Рехабилитациони центри и бање, које су до сада биле привилегије у лечењу, средствима постојећих фондова

постају доступнији свим грађанима, а за њихово коришћење нису одлучујући упуту администрације.

19. Све инвестиције у здравствену заштиту имају апсолутно пореско ослобађање, без обзира да ли су уложене у државне или приватне установе. Процес приватизације је нужан и у овој области али са њим треба почети тек пошто се ураде нове основе здравственог осигурања на бази овог програма.
20. Како су здравствене услуге на тржишту, овај начин организовања здравства ствара велике могућности за укључивање на међународно тржиште. Бројне бање, рехабилитациони центри и високо специјализоване здравствене установе са својим кадровским потенцијалом, уз одговарајући маркетинг, могу привући стране пацијенте.
21. Недозвољено је, у цивилизованим земљама, да се лекови издају без рецепта, а самим тим и без одговарајуће здравствене дијагностике. Због нерегулисаних односа између приватних апотека и фондова здравства то је код нас уобичајена пракса. И у овој области се морају увести ригорозне мере контроле.

Средње медицинске школе и медицински факултети могу се оснивати у свим облицима својине. Обавезни стаж може се обавити у свим здравственим установама које испуњавају прописане услове у погледу врсте здравствених услуга које пружају, опреме, уређаја и кадрова. Средства за специјализацију лекара обезбеђује држава за лекаре запослене у државним здравственим установама, односно приватни власници којима су потребни специјалистички кадрови.

84. Социјална политика

Страховито раслојавање друштва последица је погубне владавине социјалиста. Званична политика није нашла одговарајуће механизме заштите социјалног положаја грађана или није хтела, како би социјално угрожене грађане држала што дуже у зависности од званичне политике и њене "социјалне правде". Пад свих привредних активности и недостатак решења за њихово подстицање, договорна економија као облик организовања и функционисања привреде, друштвена својина, занемаривање економских законитости и њихово подређивање погрешним идеолошким примесима, узроци су драстичног пада стандарда грађана и довођења великог дела становништва на руб егзистенције.

Тамо где је политика власник, управљач, порезник, контролор па и тржиште, проблеми и апсурди су неминовни.

Пад привредних активности и чињеница да социјалистички покретачи не постоје, довели су до пада прихода запослених и повећања броја незапослених. Да апсурд буде већи, међу незапосленима се налазе најшколованији и млађи који би, по логици ствари, морали да буду најпродуктивнији део популације. Култ нерада и неодговорности социјалисти негују као признату вредност. Култ идеолошке припадности, послушности, подобности и флексибилности негује се као вредност која се цени и валоризује распоређивањем на боља радна места. Стручни кадрови на руководећим местима скоро да и нису потребни јер партија "води бригу о свему". И могу се предлагати "промене", само се не сме дирати у друштвену својину и монопол власти. Неконтролисано пензионисање (старосне, инвалидске пензије), запошљавање без стварних потреба привреде у друштвеним предузећима, материјално обезбеђивање запослених без стварања нових вредности, уз сталан пад производње, само су продубљивали економску кризу и нису значајније спречили суноврат социјалног положаја становништва. Флоскула социјалистичког режима о активној социјалној политици показала је сву бесмисленост социјалистичке власти. Зато српски радикали променом власти и увођењем либералног концепта привреде пројектују услове за вођење рационалне и успешне социјалне политике.

85. Зараде

Рад и запослење треба ослободити свих административних стега. Закони у овој области морају бити јасни и гарантовати минимум заштите слободе и права. Радни однос треба јединствено регулисати на целом простору наше земље, као јединственом привредном подручју. Пошто је рад на тржишту, уговором о раду ангажује се радне способности на један општи и трајан начин који омогућава непосредно коришћење радних способности. Код уговора о раду, зарада се јавља као награда која се периодично даје зависно од вредности уложеног рада. Зарада је оно што мотивише појединца да свој рад нуди на тржишту. Њена сигурност и висина су за већину грађана готово једини извор материјалне егзистенције и материјална претпоставка свеукупног развоја личности. Запослени који, поред зараде, имају могућности да обезбеде средства на друге начине (имовина, рад на "црно", шверц, пензије итд.), неупоредиво су у бољем положају од оних којима је зарада једини извор средстава егзистенције. С обзиром да је узрок и последица социјалистичке владавине губитак имовине појединца, односно лишавање права својине и слобода, онда је разумљиво зашто је зарада изузетно значајна економска, а нарочито социјална категорија у овом тренутку. Социјалистички режим се плаши економски јаког и самосталног грађанина, па зато платама и зарадама грађане држи у поданичком односу. Општа карактеристика постојећег (социјалистичког) система зарада је општа конфузија, драстичне разлике, нестабилност и неизвесност.

Ради наводне заштите стандарда уведен је и систем гарантованих зарада. Зараде у монополским предузећима (било државним или приватним) су неупоредиво више од просечних, а та разлика се не темељи на економским ефектима рада, већ, пре свега, на блискости са социјалистичким режимом. У држави апсурда могуће је да и банке губиташи деле неоправдано велике зараде, поједини запослени на плаћеним одуствима примају веће накнаде него што су зараде њихових колега који раде. Најнижа цена рада постала је имагинарна категорија за већину запослених, било да раде или су на принудним одморима, зато што

због лоших резултата пословања и неликвидности предузећа нису у стању ни то да исплате.

Драстичне разлике у зарадама запослених по секторима, унутар гране и разним својинским облицима организованости привредних субјеката, последице су конфузије, задржавања по сваку цену друштвене својине и нефункционисања привреде на принципима тржишне економије. Прехранити породицу постало је ноћна мора за већину запослених. На другој страни налази се мали број оних који примају пристојне зараде (или се баве неким радом на "црно") па немају проблема са егзистенцијом.

По концепту српских радикала, зарада мора бити, пре свега, економска категорија која само једним делом има социјалну компоненту, тако да се социјала максимално сели из привређивања и стварања нове вредности намењене тржишту. Не сме се заборавити да је рад на тржишту и да зарада мора пратити ефекте рада који се такође верификују на тржишту рада или услуга. Зараде запослених у државним службама и јавном сектору, где је оснивач држава, поделићемо у 15 платних разреда, с тим да плата службеника 15 разреда буде највише 5 пута већа од плате службеника 1 платног разреда. Успостављени норматив није лимит већ оквир који се мора доказати а натпросечно увек и адекватно стимулисати. Зараде се морају утврђивати на основу цене рада и оствареног учинка по основу норматива, стандарда и других критеријума и мерила на основу којих се оцењује квалитет и квантитет рада. Критеријуми морају бити унутрашња ствар послодавца и запослених јер се тичу унутрашњег уговарања расподеле масе која је намењена за зараде. Повећано издвајање за зараде мора се порески стимулисати, а порезима на добит корпорације треба грамзивост обуздавати већим издвајањем за финансирање државе и правичну расподелу државног терета према економској снази и могућности.

Значајан фактор стабилности и сигурности зараде мора бити систем колективног уговарања. Централни колективни уговор мора бити општи колективни уговор који се закључује на нивоу државе. Најважније питање тог уговора је најнижа цена рада и механизми за њено очување.

Ослобађањем од административних стега у Земуну се догодило радикалско чудо

Механизмима за заштиту најниже цене рада штити се минимум зараде који се исплаћује и гарантује да се и зарадом за најједноставнији рад може обезбедити солидна egzистенција. То је лимит испод кога се не сме ићи. Поред послодавца и запослених, страна уговорница је и влада која гарантује да својом економском, монетарном, фискалном и другим политикама неће обезвредити најнижу цену рада. Механизам колективног уговарања мора садржати и јасне правце обезбеђења најниже цене рада за случај пословања са губитком. Такво пословање неминовно доводи до угрожавања зарада које, ипак, не смеју пасти у амбис симболичне награде која се прима реда ради. Ако предузеће послује са губитком, најнижа зарада може да се исплаћује умањена за највише 15%, али најдуже три месеца. После тог рока послодавац неминовно иде у стечај, јер када није могао своје интересе да реализује очигледно је неспособан да привређује.

Највећи проблеми у систему зарада наступају баш у случајевима пословања са губитком, које доводи до стечаја или ликвидације послодавца, и у случају технолошких, организационих и економских промена које наступе код послодавца. Поред реалног губитка и нарушавања интереса послодавца, јавља се и угрожавање права на запослење и права на зарadu. Први начин анулирања стања насталог престанком потребе за радом упосленог мора бити најактивнији однос брзог успостављања нове упослености. На располагању су две мере: а) запослење код другог послодавца, б) преквалификација и доквалификација ради запослење код истог или другог послодавца. То су мере које мора да понуди и обезбеди послодавац код кога престаје потреба за радом запослених. Мерама економске и пореске политике та активност послодавца се уважава а запослени санкционише уколико је не прихвати.

Следећа мера која може, донекле, поправити положај запосленог за чијим радом престаје потреба је једнократна отпремнина коју уговарају послодавац и запослени. Та отпремнина је трошак послодавца, после чије исплате престаје радни однос запосленог. Исплата ове отпремнине има други приоритет у редоследу наплате из стечајне масе. За случај привремене незапослености (престанак радног односа) установљава се материјално обезбеђење као облик заштите социјалне сигурности грађана. Средства за овај вид социјалне сигурности обезбеђују запослени по основу добровољног осигурања за случај незапослености. Запослени, док су у радном односу, добровољно издвајају за своју социјалну сигурност за случај незапослености. То је облик штедне и каско осигурања чији је циљ да запослени, док је у радном односу, издваја и штеди средства преко тржишта рада за случај да остане без посла и да буде нарушена његова egzистенција.

Резултати привређивања и порески подстицај морају стимулисати послодавца да квалитетну радну снагу адекватно награди. Један од значајних фактора у систему зарада је минули рад, који, такође, мора да претрпи корениту промену. Минули рад треба напустити и преформулисати га у сталност и верност на раду. Њега треба вредновати са 1% цене рада за сваку пуну годину радног стажа код послодавца. Овом мером се отвара простор за послодавца да награђује, а губе се до сада присутни разлози постојања минулог рада као доказа да је дугогодишњим радом запослени учествовао у подизању послодавца и друштва. Такво тумачење минулог рада је неприхватљиво јер је рад на тржишту економска категорија.

Да би тржиште рада оживело мора да буде концентрирано као место где се сусрећу све понуде и потражње за радном снагом и где се добијају најосновније информације, обавештења и препоруке како, где и под којим условима могу да се реше захтеви радника и послодавца. Оспособљавање, преквалификација, доквалификација, тестирања и анализе ради потребе запослења су основне услуге. Те делатности финансира буџет, а у делу додатних захтева и посебних интереса послодавца и наградом, на основу уговора који закључују тржиште рада и заинтересовани по-

слодавац. У евиденцију лица која траже да им тржиште посредује у запошљању уносе се сви грађани који имају потребу да се запосле или промене послодавца. Само приликом запошљавања лица која се по први пут примају у радни однос послодавац може користити пореске бенефиције. Том мером се једино стимулише запошљавање младих. Никако не треба искључити постојање наменских фондова који се финансирају добровољно (за запошљавање на недовољно развијеним подручјима, за запошљавање изузетних талената, итд.) као и фонд за случај привремене незапослености.

Дугогодишњим и добровољним издвајањем средстава запослени преузима својевољно бригу о свом материјалном положају уколико дође у ситуацију да нема средстава по основу зараде. Та средства, која издваја месечно, не би требало да представљају терет, а после дуго година она постају значајна и стално се увећавају по основу каматног приноса. Та средства тржиште рада треба да пласира као инвестициони фонд и стално увећава. Овакав начин обезбеђења средстава због престанка запослења, а самим тим и ускраћивања зараде, одраз је личне одговорности појединца који је дужан да, пре свих, сам води бригу о себи и о својој породици. Зато је потребно пореским мерама стимулисати штедњу и аутоsigурност о којој запослени размишља и у релативном благостању. Тај облик штедне преко тржишта рада, којим запослени обезбеђују материјално обезбеђење за случај незапослености, признаје се и не улази у пореску основицу грађана. За то постоје два крупна разлога. Први, обезбеђење сигурности на овај начин је, у ствари, делегирање социјалне компоненте државе на појединца и други, што се на тај начин штеде средства која би била намењена личној потрошњи, чиме се акумулира капитал неопходан за тржиште капитала, а тиме се снижава укупна каматна стопа и стабилизује домаће средство плаћања.

86. Пензије

Систем пензијског и инвалидског осигурања мора бити јединствено решен на читавој територији државе. Обавезност осигурања мора се трансформисати у добровољност, а издвајање појединца за пензије мора представљати његову штедњу и уједно својину која у држави ужива апсолутну заштиту. Окамаћени доприноси увећавају средства појединца и друштвена брига постаје лична имовинска брига и категорија. Права из пензијског осигурања такође треба ставити у зависност од дужине и обима (висине) улагања. Један део пензије, који не зависи од доприноса појединца, припада сваком грађанину који наврши 65 година живота или има 40 година стажа осигурања. Тај део пензије има исти износ, а средства се обезбеђују у буџету државе.

Други, далеко већи део пензије зависи од висине и дужине трајања добровољног улагања и увећан је дугогодишњим окамаћивањем. Окамаћени доприноси за осигурање за случај незапослености моментом остваривања права на пензију приписују се такође добровољно издвојеним окамаћеним доприносима за пензијско осигурање.

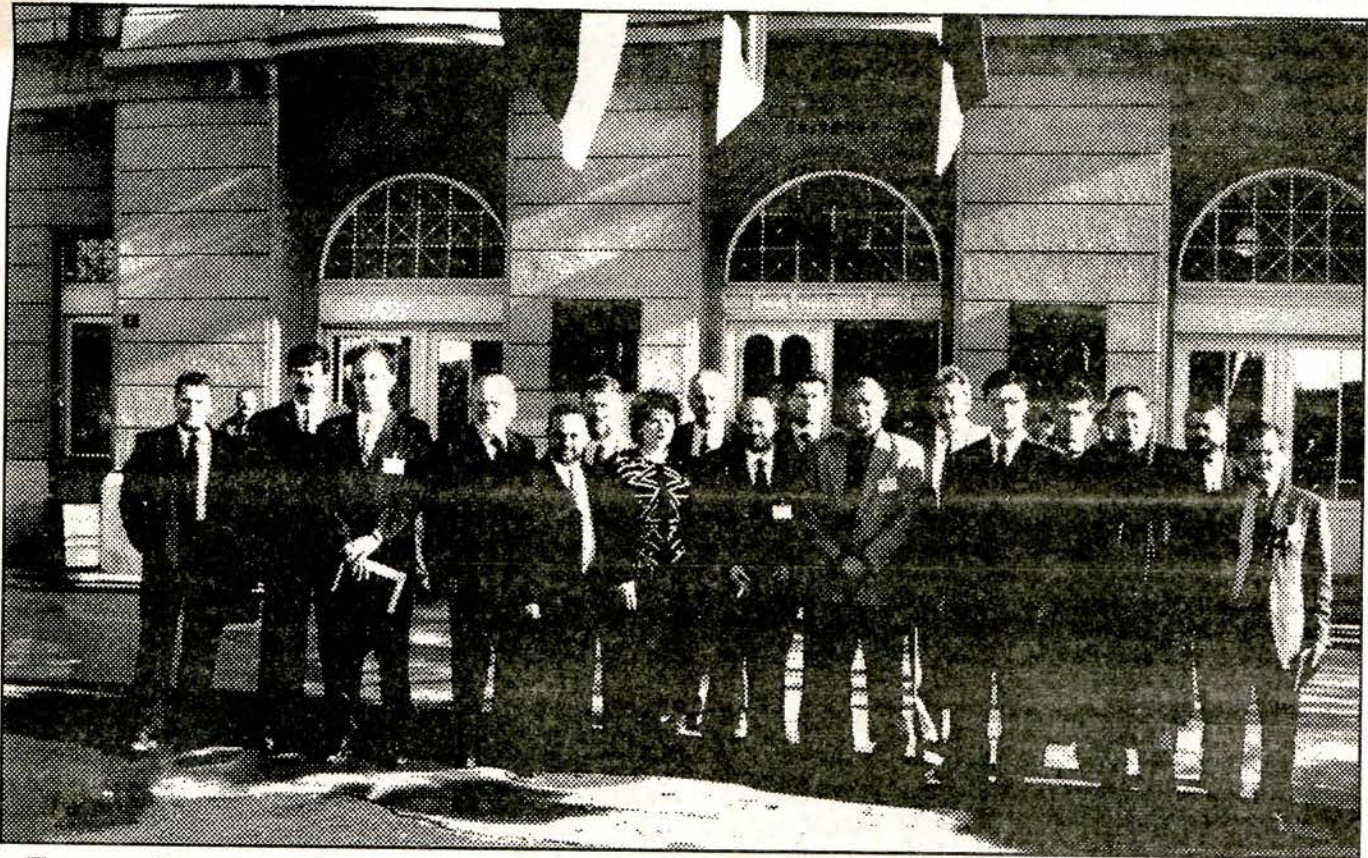
Институт превремене пензије, до 5 недостајућих година пре стицања права на пуну пензију треба задржати, с тим што се умањење пензије мора кретати од 1,5% до 2% за сваку недостајућу годину. Када се наврше године старости за стицање права на пуну пензију умањење пензије се прекида и она практично зависи, као и старосна пензија, од дужине и висине улагања. Овај систем пензијског осигурања у суштини признаје само 3 категорије права и то личну старосну пензију, инвалидску пензију и породичну пензију. Сва досадашња права попут накнаде за телесно оштећење, право по основу смањења радне способности (друга и трећа категорија), помоћ и нега, права на друштвени стандард губе се јер у суштини не представљају осигурани случај и њихова акцесорност се чини непотребном јер по основи добровољности пензијског осигу-

рања појединац је у прилици да на време реши већину социјалних потреба. Добровољност осигурања омогућава да на почетку радног века, када су радне способности израженије, појединац реши бројна питања друштвеног положаја и социјалног статуса (обезбеђење куће, стана, стицања имовине, уштеђевине, прихода од акција итд.). Сви доприноси који се уплаћују за добровољно пензијско осигурање не урачунавају се у пореску основицу.

За прелазак са текућег финансирања пензија на окамаћене добровољно уплаћене доприносе постоје решења. Прво решење је у домену државне гаранције исплате пензија за све садашње и будуће пензионере у сразмери с временом које су провели у обавезном пензијском осигурању. Средства за исплату пензија држава треба да обезбеди кроз финансијске кредите, распродајом државне имовине која није непосредно у функцији испуњавања државних послова, делом по обављеној приватизацији друштвене имовине, а делом по основу пореза.

крајње неизвесна. Тренутно су најугроженија права бораца и инвалида оружаних сукоба после 17. 08. 1991. године. Споро и недоследно решавање њиховог статуса, поред социјалних проблема, ствара и много спорних питања – патриотизма, националног и људског достојанства, што погубно делује на задовољство и квалитет живота. Социјалистички режим са својим идеолошким предрасудама има посебног интереса да заштиту бораца последњег рата маргинализује јер једино тако може одржавати и продубљивати конфликтно стање у земљи.

Грађани који су на позив надлежног државног органа мобилисани или добровољно укључени у оружане сукобе, заслужују апсолутну заштиту социјалних права од државе. Сва права која треба да остваре по основу борачко-инвалидске заштите могу се сврстати у неколико група у зависности од корисника права. Прву групу чине права која припадају свим борцима без обзира на инвалидитет. Њима се из државног буџета морају обезбеђивати: сред-

Посланици Српске радикалне странке: људи који су осетили рат су најбоља гаранција да борци неће бити заборављени

Овај систем захтева да се организатори пензијског осигурања поставе као моћан инвестициони фонд који је стимулисан да средства ангажује на тржишту капитала ради окамаћења, улаже у акције ради дивиденде, па чак и оснива профитабилна предузећа из области производње и услуга, а нарочито институције које би повратно нудиле услуге пензионерима на тржишним принципима па у замену за пензију или један њен део водили комплетну бригу о социјалном стању пензионера. По правилу, на Западу су пензиони фондови најмоћнији инвестициони фондови који одржавају стабилност привредног система, како уплаћени доприноси из ранијих година не би били обезвређени.

87. Борачка заштита

Борачко-инвалидску заштиту учесника рата, војних и цивилних жртава оружаних сукоба и чланова њихових породица данас карактерише велика државна небрига. Сва права која се остварују на свим нивоима, недовољна су и

тва за приоритетно запошљавање, бесплатан превоз у градском саобраћају, бенифициран превоз (до 50%) у јавном друмском, речном и железничком саобраћају), коришћење бесплатне здравствене заштите, смањења старосне границе за одлазак у пензију сразмерно времену проведеном на ратишту.

Другу групу права чине права која су израз инвалидитета, ратног или мирнодопског. Лицима која су у потпуности изгубила радну способност из буџета државе треба обезбедити право на инвалидску пензију, бесплатне лекове, помагала, помоћ у кући и смештај у одговарајуће установе. За лица која су радну способност изгубила делимично треба обезбедити помоћ при преквалификацији, доквалификацији, помоћ при оспособљавању и запошљавању као и право на личну инвалиднину. Трећа група тиче се права породица палих бораца којима из државног буџета треба обезбедити породичну инвалиднину која ће пратити социјално стање и потребе породице.

Све наведене мере су нужне како би грађани увек знали да због патриотског чина и испуњавања дужности од-

бране земље неће бити у стању нерешеног социјалног статуса. Ратни и мирнодопски инвалиди морају бити државна брига, јер је на позив државе грађанин дошао у ситуацију да губитком дела тела или на други сличан начин наруши своје здравствено стање а самим тим и своју радну способност.

88. Инвалидска заштита

Нарушена радна способност је објективни хендикеп појединца који га чини неравноправним са онима чија радна способност није нарушена. Нарушена радна способност је изведени облик природне неједнакости и зато заслужује посебну пажњу државе, као политичке организације свих грађана. Нарушавање радне способности је зло за грађанина појединца, његову породицу и државу. Она оптерећује појединца јер му је отежан рад, а због ниже цене на тржишту рада не може да обезбеди средства за задовољавајућу егзистенцију за себе и породицу. Нарушена радна способност битно утиче на стварање нових вредности чиме угрожава интересе послодавца и државе. Лако се може закључити да је нарушена радна способност друштвено зло које треба уклонити, спречити могућност настајања, а уколико наступи потребно је на одговарајући начин ублажити штетне ефекте који носи.

По узроцима који су довели до инвалидности разликују се инвалидност која је наступила због разлога непосредног дејства услова и догађаја на радном месту: повреда на раду и професионална болест, инвалидност која је наступила због повреде ван рада или због болести.

По схватању српских радикала, за случај повреде на раду или професионалне болести учешће послодавца и државе у санирању последица смањења радне способности мора да буде њихова обавеза. Инвалид рада може остварити право на преквалификацију, доквалификацију и осposобљавање ради запослења код истог или другог послодавца, о трошку послодавца код кога је претрпео повреду на раду или задобио професионално обољење. Једно од права које може остварити је распоређивање на послове који одговарају преосталој радној способности инвалида рада, са пуним или скраћеним радним временом. Накнаде које послодавац исплаћује инвалидима рада не улазе у основу за опорезивање, јер сва давања по овом основу у суштини имају карактер накнаде штете. Запошљавање инвалида рада мора бити уважено у пореској политици.

Ради ефикасније заштите запослених и спречавања настанка инвалидности потребна је ревизија свих радних места на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем. Пошто мерама заштите на раду није могуће отклонити штетне последице тог посла обавезно треба прописати обавезу послодавца да осигура запослене који раде на тим местима код организације здравственог осигурања. Ова средства се користе за исплату права по основу инвалидности и бенефиција у остваривању пензија.

За случај повреде ван рада или болести ситуација је слична као у случају повреде на раду или професионалне болести, с тим што накнаде не обезбеђује послодавац већ организација здравственог осигурања где је запослени добровољно осигуран. Инвалидску заштиту деце, учесника јавних акција и акција спашавања преузима држава којој стоје на располагању сличне мере.

89. Заштита и раст стандарда становништва

Посебан предмет овог дела програма су механизми заштите стандарда грађана неспособних за рад који не располажу средствима за издржавање, и грађана и породица које не могу да обезбеде довољно средстава за задовољавање виталних животних потреба. То је систем материјалног обезбеђења, односно социјалне помоћи. Дакле, уколико појединац и породица немају прихода по основу зараде, имовине или располагања имовином, обавезе издржавања и сл., њима се обезбеђује социјална помоћ из буџета др-

жаве. Социјална помоћ одређује се у висини недостајућих средстава којима се обезбеђује задовољење виталних интереса.

Лицима која примају социјалну помоћ, зато што немају средстава за издржавање, социјално положај држава решава приоритетним упошљавањем. Дакле, доквалификацијама и посредовањем ради запослења из средстава буџета, појединац и његова породица се доводе у стање да самостално обезбеђују средства за своју егзистенцију. Развијањем система обезбеђења стамбеног простора за смештај, народних кухиња, дневних прихватилишта за скитнице помоћи ће се најугроженијима. Развијањем система пружања социјалних услуга, који послују на тржишним принципима, помоћи ће се и грађанима који су материјално ситуирани али су због неког хендикеп (болест, дубока старост и др.) принуђени да користе ове услуге.

90. Породица и политика наталитета

Традиционална српска породица је стуб који је омогућио ослобођење, уједињење и просперитет генерација, стварање и развој слободне личности, патриотизма, моралности и одговорности. Својом економском снагом увек је била гарант личног суверенитета и велика сметна политичком авантуризму званом социјализам. Ти стубови су морали темељно да се униште како би се створио простор за колективизацију у беду, облик ненародне владавине једне партије. За социјализам је потребна поданичка и безлична маса, а пошто традиционална српска православна породица не производи такву масу, јасно је зашто је морала бити уништена.

"Нова" социјалистичка породица никада се није одликовала економском снагом, моралношћу, патриотизмом, узајамним поштовањем и православлем. Она је "рашчистила" са традицијом и родбинским поштовањем. "Нова" породица је постала максимално зависна од воље државе и парадржавних органа. Она готово да и не располаже имовином, а једини приходи те породице су плате и зарале супружника који претежно раде у друштвеним предузећима. "Нова" породица се смањила, тако да у просеку има 3-5 чланова.

Разним мерама социјалистички режим је успео да испразни читава просторства и самим тим створи простор за нарушавање српске државности. Не треба подсећати на све миграције изазване економским и националним разлозима. У нашем окружењу и на појединим просторима наше земље постоје етничке групе и националне мањине који чине демографску експанзију, а бројне студије указују да ће за неколико десетина година, уколико се не промени политика заштите српске породице и наталитета, Срби у Србији бити национална мањина.

Дужина просечног века се повећала, али озбиљну сметњу просперитету представља ниска стопа наталитета, а у неким крајевима и дугогодишња негативна стопа. Каква је политика била најбоље се може видети на примерима да су се људи одрицали очевине и дедовине ради дејег додатка. Дакле, друштво је награђивало одрицање од узајамне љубави, поштовања, међусобног помагања и издржавања, а све ради бриге о радном човеку.

Постављени циљ "треће дете" се не остварује, јер на сваком кораку родитеље срећу бројни проблеми који дестимулативно делују на рађање. Постојећи прописи о заштити трудница и породиља, здравственој заштити трудница, породиља и новорођенчади, друштвеној заштити деце, образовању, пензијском и инвалидском осигурању, пореском систему, стамбеној изградњи, социјалној заштити не дају позитивне резултате. Економска независност породица не постоји, оне зависе од минималних зарада које се нередовно исплаћују.

Дечји додаток представља симболично признање које се исплаћује са закашњењем те не представља никакву помоћ породици. Накнаде које се исплаћују трудницама и породиљама су такође симболичне и нередовно се испла-

ћују. Образовање и васпитање преко постојећих институција је маргинализовано, а знања и способност која се "стичу" у школи готово су непримењива у процесу радног ангажовања. Стамбена изградња, саобраћај, регионални развој и информисање такође значајно утичу на наталитет и значајно су допринели стању породице и наталитета.

Породица треба да постане темељ друштва. Овај програм има за циљ да поврати углед и значај српске породице, како би јака и стабилна породица постала извор свих умних, моралних, слободарских, способних и хуманих појединаца за стварање народног благостања. Овим програмом се нуде мере из области економског живота, фискалне политике, образовања, заштите здравља, дечје заштите, брака и породичних односа, информисања, стамбене изградње, саобраћаја, комуналне инфраструктуре и равномерног развоја подручја, које би требало да допринесу заштити породице и подизања наталитета.

1. Породица мора да буде што независнија од деловања државе. Егзистенцију и материјална добра породица мора сама да обезбеђује, па је потребно створити амбијент како би способности, капитал и предузетништво могли на тржишту да остваре одговарајућу сатисфакцију. Што се сеоских домаћинстава тиче мораће се укинати сви лимити у погледу величине земљишног поседа.

2. Обезбедити стабилност прихода чланова породичног домаћинства. Запослени чланови породице морају имати гаранцију да се њихов рад налази на тржишту и да су у прилици да, сходно својим способностима, остварују адекватну плату или зараду.

3. Мисија сваког брака и породице је подизање потомства. Онолико колико је овај догађај важан за породицу једнако је важан и за државу. Да би се повећао наталитет, у појединим земљама врло упечатљиво обележавају тај дан, како симболичним мерама тако и значајном помоћу. Поред породилског одсуства, обиласка патронажних служби, дечјег додатка, бесплатног лечења и лекова, јефтине дечје хране и одеће, значајних пореских ослобођења у првим годинама живота, у свакој јединици локалне самоуправе треба формирати фонд детета који би делом из буџетских средстава, делом путем спонзорства и донација, традиционалним аукцијама и другим манифестацијама обезбеђивао средства за симболично обележавање захвалности поводом рођења и поклон пакетима значајније помогао родитеље.

4. До 15 година живота детета треба признати право на дечји додаток без обзира на материјални положај и приходе родитеља. Износ треба прилагодити узрасту детета јер су потребе различите у зависности од година живота. Од 15 до 18 година дечји додаток треба условљавати само школовањем детета. Рођена и усвојена деца морају имати иста права. Средства за дечји додаток треба да се обезбеде у буџету државе а јединице локалне самоуправе треба само да раде поверени посао. Право на дечји додаток могу користити само деца наших држављана који су пописани.

5. Све трошкове породице намењене образовању и васпитању деце, и здравственој заштити деце, одећи, обући, храни за новорођенчад итд. треба признати у трошкове који не улазе у основу за опорезивање, а основица се смањује; најмање за 30% за свако дете до 2 године живота, за дете од 2 до 15 година најмање 15% а за свако дете старије од 15 година по 10% уколико се школује. Овим пореским олакшицама не дира се у постојећа пореска ослобођења за сваког издржаваног члана домаћинства.

6. Чињеница је да су многе породице усмерене на обезбеђење индустријске хране за одојчад. Предузећа која производе ову храну морају бити под најстрожијом контролом квалитета и здравствене исправности. Ти производи морају бити ослобођени пореза на промет, а предузећа која их производе за добит коју остваре из те производње неће плаћати порез на добит корпорације.

7. Обезбеђење одеће и обуће за децу представља високу ставку у породичним буџетима. Потребно је организо-

вати контролу промета тих артикала јер не мали број предузећа под наводно дечјим бројевима продаје гардеробу за одрасле, чиме избегава порез на промет. Одећу и обућу за децу треба ослободити пореза на промет, а произвођаче дела пореза на добит корпорације.

8. Када су у питању деца не сме бити никаквог ограничења и оправдања што лека нема и није доступан родитељиња. Лекови за децу до 15 година се не плаћају, њихова цена се надокнађује установама и апотекама из буџета, а држава је гарант њиховог обезбеђивања.

9. Патронажну службу треба тако организовати да дете до 2 године старости буде под непрестаном контролом стручних кадрова. Најмање једном месечно, према унапред заказаним терминима, родитељи морају децу до две године старости доводити на редовне контроле без обзира на здравствено стање детета. Уколико родитељи не дозвољавају преглед и контролу детета прекршајно не кажњавати. Вакцинисање и систематско прегледе треба много ефикасније спроводити у обдаништима и школама. Мора се водити посебно рачуна о здравственим специфичностима појединих подручја где патронажне службе морају превентивно деловати по налозима завода за здравствену заштиту. Здравствене екипе морају бити у обдаништима и школама неколико пута месечно ради контроле хигијенских и осталих услова неопходних за здрав боравак деце тог узраста.

10. У зависности од специфичности појединих средина, потребно је организовати рад установа за смештај деце предшколског узраста. Брига о деци док су родитељи на послу заслужује посебну пажњу. Цену боравка деце предшколског узраста мора одређивати и контролисати локална самоуправа и према критеријумима материјалног положаја родитеља субвенционисати. Уколико се тим послом баве физичка лица треба им омогућити бесплатну коришћење просторија за боравак деце. Поред контрола санитарних и смештајних услова, потребне су и контроле програма васпитања и едукације деце која су смештена у предшколске установе.

11. Рађање, подизање и васпитавање рођене или усвојене деце је основна мисија сваког брака. Издржавање, васпитавање и подизање деце, имовински однос и издржавање супружника после развода су свакако најбољнија питања сваког брачног бродолома. Решавање ових питања мора бити далеко ефикасније јер одуговлачење само продубљује поремећене односе супружника, а уколико постоје и деца из тог брака врло неповољно се односи на њихов будући живот.

12. Старатељство породица над малолетном децом, уколико се обавља истовремено и са заједницом живота са малолетним штићеником, мора бити стимулисано пореским ослобађањем сличним као и за рођену или усвојену децу.

13. Сва донаторства и спонзорства у установе за смештај деце треба ослободити свих пореских обавеза у неограђеном износу.

14. Локална самоуправа, уз помоћ државе, мора да обезбеди средства за бесплатан градски превоз мајке деце до две године живота, мајке која је родила троје и више деце као и свој деци до 18 година старости. Деца са сеоских подручја морају имати апсолутну предност у обезбеђењу бесплатног превоза. Пуним пореским ослобађањем правних и физичких лица која превозе ове категорије грађана битно се смањују трошкови.

15. Чињеница је да се многи туристички капацитети на планинама и језерима користе само неколико месеци у години, током сезоне. Потребно је, одређеним мерама, омогућити боравак школске деце у тим објектима у вансезони. Власнике тих објеката треба ослободити свих пореза за услуге у вансезони и уз већ постојеће понусте за превоз омладине трошкови боравка деце се знатно смањују.

16. Собзиром да најмање 1/4 популације чине деца потребно је програме државних медија прилагодити њима. Пре-

ко образовних и културних програма за децу стално ћемо потенцирати традиционалне вредности српске породице, православље, наше манастире, наше природне лепоте и значајне догађаје из историје српског народа.

17. Познато је да нешто што представља тзв. ваннаставне активности више не постоји. С друге стране, деца су све више препуштена штетном утицају улице. Да би се смањило штетно дејство тог непријатеља породичног васпитања потребно је упорно радити на новим средствима за анимацију деце и омладине. Очигледно је да су то спорт и сви облици стваралаштва, зависно од афинитета и склоности деце. Потребно је све институције и сва лица која се баве анимацијом деце стимулисати и обезбедити им услове за овај важан посао.
18. У општинама или деловима општина са негативним наталитетом, жена која је родила три детета или више, очувала их и васпитала, урадила је најзначајнији државни посао и зато јој, када наврши 60 година, припада национална пензија. Жена усвојилац под истим усло-

Не постоји српски радикал којем породица није на првом месту

вима може остварити наведено право. Та пензија се не урачунава у пореску основицу.

19. Запослена жена и мајка мора имати посебну заштиту на раду. Накнаде због одсуствовања запослене жене са посла због одржавања трудноће или неге болесног детета не смеју бити поражавајуће по жену и породицу. Накнада мора бити у висини износа зараде и од првог дана се мора исплаћивати на терет организација које спроводе здравствено осигурање. Запослена жена-мајка за свако рођено или усвојено дете над којим има старатељство има право на увећање годишњег одмора у трајању најмање 10 дана за децу до 3 године живота, односно 5 дана за децу од 3 до 15 година живота. Ту накнаду зараде због увећаног трајања годишњег одмора послодавцу надокнађује надлежни орган локалне самоуправе који обавља државне послове бриге о деци.

20. Урбана породица, у цас, станује у простору просечне величине од око 55 м². То су откупљени друштвени станови у вишеспратницама или породичне зграде са једним или два стана. Наша традиционална породица, са јако израженом потребом за широким простором, када се нађе у стамбеном простору од 55 м² не може задовољити ни најосновније потребе. Нашем духу и менталитету одговара велика породица са неколико генерација на окупу, унутар једног домаћинства, као и јако изражен осећај и потреба за својном. За нашу породицу је потребно урбанистичким стандардима предвидети изградњу породичних стамбених зграда са два до три стана и већим кућним плацем. Такав објекат омогућава да најмање три генерације слободно и комотно живе у заједничком домаћинству, што подразумева снажну породицу, јако изражен родбински осећај и пружа много практичних предности. За најмању децу обезбеђено је током целог дана чување и пристојно васпитање, а за најстарије брига деце. На тај начин се смањује брига родитеља, притисак на обданишта, кућну негу и домове за старе.

Да би се ојачала породица, као најјачи ослонац нашег друштва, потребно је стимулисати изградњу оваквих породичних објеката. По обављеној категоризацији грађевинског земљишта, уз минималне накнаде, а за поједине категорије становника и бесплатно, треба доделити грађевинске парцеле уз услов да се гради објекат који ће задовољити већ наведене захтеве у погледу габарита и величине грађевинске парцеле. Сви уплаћени прикључци приликом добијања дозвола за градњу, морају бити обезбеђени најкасније у року од 6 месеци од добијања дозволе. Грађевински материјал мора бити ослобођен пореза на промет. Посебним прописима утврдити да је изградња вишеспратница изузетак. У пројектовању насеља посебно пажњу обратити на изградњу паркова и уређених простора за игру и обављање спортских активности деце.

V. КУЛТУРНИ ПРОГРАМ

91. Информисање

Једну од елементарних претпоставки демократије и демократског организовања државе у свету представља систем слободног и независног информисања грађана. На основу сагледавања степена ослобођености средстава информисања од државних и режимских може се сагледати и степен демократије у тој држави. Однос власти према информисању је истовремено слика односа власти према демократији, правима и слободама грађана и односа власти према грађанима, уопште. Када власт преузима и узурпира права грађана, режим првенствено присваја права из области информисања и одлукама, уредбама и законским актима ставља под своју контролу средстава информисања из тзв. државног сектора: државну телевизију, државни радио, државне новине. Овим средствима режим касније оправдава преузимање одређених, углавном недемократских корака и потеза, често објашњавајући и оправдавајући ове потезе потребом заштите поретка и првенствено права грађана.

Право на истинито, потпуно и благовремено информисање представља једно од основних права сваког грађанина. Српска радикална странка ће у реорганизацији државе посебну пажњу посветити систему информисања, као кључном и незаобилазном сегменту за организацију државе и развој демократије.

Српски радикали ће доделу фреквенција, као посебног привредног ресурса и националног блага и издавање дозвола за покретање рада одређених радио или телевизијских програма (станица) регулисати тако што ће на временски период од пет година фреквенције бити продаване на јавној лиценцији. На тај начин би фреквенције, као национално богатство, биле сачуване од могућих злоупотре-

треба органа државне власти, а пошто се ради о ограниченом ресурсу, који се додељује на ограничено време (5 година), не постоји никаква могућност коначног отуђења и за државу губитка овог значајног ресурса. Држава би располагала са три телевизијска канала од којих би један само формално био под ингеренцијом државне власти, јер би се у потпуности комерцијализовао и препустио приватној иницијативи и њеној слободној вољи. Такође, државна телевизија не би била финансирана на начин на који је то до сада чињено телевизијском претплатом, већ би се неопходна средства прибављала комерцијалним путем и из буџета државе. Тиме би грађани наше земље били ослобођени финансијских намета са којима су били суочени претходних година, јер би бригу о програму своје телевизије коначно преузео државни апарат. Српска радикална странка се залаже да органе државне телевизије бира народна скупштина уместо да их, као до сада, именује влада.

Досадашње образложење представника социјалистичког режима како би се на овакав начин, наводно, "изменио" уставом уређени карактер законодавног и извршног органа и довела у питање уставна одредба по којој влада води политику", не може се прихватити. Тврђња да би избор органа државне телевизије, које би бирала скупштина, био неуставан, неодржива је, јер смисао постојања скупштине у парламентарном систему поделе власти је да она може у свако доба довести у питање политику владе. Стварање управног одбора државне телевизије коју би, сразмерно броју посланичких мандата, чинили представници политичких странака који су учествовали на изборима и који представљају народну вољу, био би први корак у демонополизацији државне телевизије као претпоставке остваривања слобода јавног информисања. Српска радикална странка сматра да се демонополизација јавног информисања, посебно државне телевизије, поред избора органа управљања које бира представничко тело, може постићи, између осталог, и инкорпорацијом појединих антимонополских солуција у законске прописе у области јавног информисања. Сви остали програми, чије фреквенције нису у директном државном власништву, били би слободно уређивани, са јединим уставним ограничењем да се не баве непријатељском делатношћу против државе и њених интереса.

Остале медије, штампу и сл. такође би, лицитацијом, требало приватизовати. Омогућићемо оснивање нових гласила свим заинтересованим лицима, а тржиште ће само одредити домете. Квалитет информативних гласила ће на површину избацити само квалитетна издања, док ће лоша и неквалитетна на реалном тржишту бити уништена. У складу са досадашњим залагањем за остварењем демократског друштва и либерализацију тржишта, Српска радикална странка ће забранити финансирање било каквих гласила државних органа, како на државном тако и на локалном нивоу, чиме би се уштедела значајна материјална средства, а приватни сектор и у овој области подстакан на бржи развој.

Благовремена, тачна и потпуна информација једини је начин ширења истине и демократије а једино правилно информисан грађанин може да доноси квалитетне одлуке. Зато ћемо реорганизацији информативног система и његовом развоју и постављању на праве основе посветити посебну пажњу.

92. образовање

Образовна политика Српске радикалне странке заснива се на стварању услова за свима доступно, дакле бесплатно основно школовање и превазилажење заосталости наслеђене из претходног система. Основа програма је дете а не обрзовни садржај и то се односи на предшколско и школско васпитање и образовање.

Предшколско васпитање, као наставак и допуна породичног васпитања и први степен система васпитања и образовања, није само припрема за школу, већ и за оптима-

лан развој детета. Став да основу програма чини дете васпитачима пружа шире могућности креације рада, него што то даје пука реализација програма. Предшколско васпитање треба да ублажи социјалне разлике међу децом и да их научи да, живећи у групи, сазнају потребе и искуства других. Међутим, васпитни поступак мора помоћи сваком детету да буде своје, односно да до максимума развије све своје индивидуалне карактеристике, сва лична обележја, потребе и интересовања. Специфичан и посебно вредан облик учења предшколског детета је игра, коју треба максимално користити и директно допуњавати узорима из спорта, уметности и слично.

Српска радикална странка сматра да основно и средње образовање мора бити бесплатно. Школовање би се плаћало само у приватним школама, у које би родитељи своју децу уписивали по личном нахођењу. Више и високо школовање би се делимично плаћало. Изузетак би могли да буду одлични студенти или доказани таленти из разних области.

Мрежа школа није добра. Претходни систем је у овој области за собом оставио безбројне неправилности. Неопходна је рационализација саме мреже као и укидање школа – гиганата, јер школе са преко 30 одељења нису функционисале. Раднички и народни универзитети само фабрикују дипломе. Потребно је сузбити број такзованих вечерњих школа у државном власништву и подстаћи приватну иницијативу на овом подручју образовања. Као неопходну и незаобилазну новину треба предвидети и формирање свих услова потребних за оснивање и рад приватних школа.

Програми у школама су преобимни и презасићени вишком непотребних информација, па је потребна њихова ревизија и усаглашавање. У предшколским установама неопходно је деци оставити што више простора да буду деца, а учити их најосновнијим стварима као што су дружење, љубав, међусобно помагање и значај завичаја и отаџбине. У основним школама мора се укинути квантитативна пролазност и вратити реноме школама. Друга варијанта је тестирање које ће препоручити ученицима избор будућег занимања. Алтернатива је оснивање установе за избор занимања или за рад на професионалној оријентацији ученика.

Питање финансирања у просвети је вероватно и најважније од свих питања. До сада, друштво образовању није поклонило дужну пажњу на свим нивоима. Сматрамо да је неопходно одвојити средства, како за градњу нових објеката, тако и за санацију постојећих, односно, потребно је одвојити средства за материјалне трошкове и инвестиционо и текуће одржавање школских објеката. Свуда где је то могуће потребно је увести приватни капитал.

Стручном усавршавању наставника мора се посветити више пажње нарочито код употребе наставних средстава. Многи уџбеници и литература не прате потребе образовања и саме наставе, не задовољавају ни најосновније захтеве просвете и, при том, и не излазе на време. Стога је у рад на састављању уџбеника потребно укључити састављаче школских програма, али и наставнике и професоре основних и средњих школа, преко јавног конкурса.

Лица запослена у просвети морају имати прописану стручну и педагошку спрему и обавезна су да раде на свом стручном и педагошком усавршавању, које би организовали и помагали републички и други центри за усавршавање наставног особља. Стандард васпитача, учитеља и професора мора се побољшати и ускладити са материјалним примањима државних функционера и чиновника одговарајућег платног разреда.

93. Наука и технологија

Наука као систематско и методско истраживање и знање, засновано на довољним и релеватним рационалним разлозима, као и технолошки развој, представљају најважније факторе битне за структурне промене у производњи, пораст продуктивности рада, као и за укључивање у међународну поделу рада и економски и друштвени развој у целини. Српска радикална странка се залаже да наука и њена достигнућа постану носилац прогресивних друштвено-економских збивања. То претпоставља такву стратегију развоја науке која ће одредити приоритете доследно повезане са циљевима развоја у будућим, новоствореним условима. Утврђивање опште стратегије укључивања научно-истраживачке делатности у развојне процесе, услов је за активирање научног, интелектуалног и радног потенцијала и његово усмеравање на кључне проблеме развоја земље.

Такође, потребно је прилагодити прописе и отклонити (сада многобројне) административне баријере које отежавају научни и технолошки развој. Неопходно је стварање материјалних и других услова којима ће се обезбедити да средства намењена научно-истраживачком раду и осталим облицима активности, у оквиру научног деловања, буду у складу са друштвеним производом. Наравно, како не бисмо заостајали за светским токовима развоја, држава би помагала и тзв. ванпривредну научну делатност, где би предност имали најмлађи стручни кадрови.

Посебно је значајно стварање услова, као и обезбеђивање планског оспособљавања и усавршавања научног кадра, нарочито за научне дисциплине у којима је очигледан недостатак стручњака. Политиком стварања виших стандарда животних и радних услова у нашој земљи, морају се пресећи токови непрекидног одлива најквалитетнијих и најшколованијих кадрова у иностранство. Истом политиком, требало би стимулисати и оне који су већ напустили земљу, да осете оправданост повратка у отаџбину где би, затим, наставили даље научно-истраживачке делатности.

Свесни чињенице да су наука и технологија не само важни, већ и незамењиви фактори економског, социјалног и општецивилизацијског развоја наше земље, српски радикали ће, ради што бржег и успешнијег научно-технолошког развоја, уважавати светске стандарде, кретања и токове прилагођавајући их нашим специфичностима.

Технолошки развој зависи од појединачне и заједничке способности, мотивисаности и понашања бројних актера. Улога тржишних механизма у научно-истраживачком развоју не може се заменити никаквим системом старог и свеобухватног планирања и нормирања, али су ти механизми недовољни без одговарајуће стратегије.

Програм приоритетних научно-истраживачких делатности, српски радикали би сврстали у две групе. 1. Истраживања која треба да допринесу циљевима економског, привредног и технолошког развоја у областима истраживања и коришћења природних ресурса, технологије, производње и продуктивности у индустрији, саобраћаја и комуникација, грађевинарства и архитектуре, технологије и продуктивности у пољопривреди и шумарству; 2. Истраживања која су усмерена ка унапређењу здравља народа, заштити животне средине и унапређењу услова живота и рада, као и унапређењу развоја науке.

94. Култура

Култура као развијање, усавршавање, односно богаћење духа и константно подизање степена опште образованости, развијања и усавршавања свих тековина људског духа (материјална, друштвена и духовна култура) и начин опхођења у складу са етичким и друштвеним нормама, има у политици Српске радикалне странке посебан значај. Неопходно је подстицати и подржавати свеобухватни развој културног деловања и то без наметања идеолошких,

политичких или личних интереса, руководећи се искључиво параметрима вредности самих дела, односно ствараоца.

Потребно је уредити законске, финансијске и политичке услове за заштиту и коришћење културних добара, као и комплетну ревизију критеријума по којима су се поједина културна добра и активности до сада вредновали. Ово се, пре свега, односи на институционалне облике рада, као што су област заштите споменика културе, музејска и архивска делатност, позориште и филм, рад културно-уметничких друштава, заједница и удружења итд. Мора се дефинисати листа приоритета и утврдити услови под којима би се улагала финансијска средства, а ти приоритети морају испуњавати на два основна захтева – квалитативно-естетски критеријум вредновања и општи национални интерес за инвестирање у области културе.

Културна традиција српског народа представља јединствену цивилизацијску основу на којој се формирала свест о сопственом идентитету. Културне тековине српског народа, које се изражавају кроз духовне, материјалне и друштвене вредности, спадају у сам врх светске културне баштине. Културна тековина народа мора се неговати и очувати и то је срж политике Српске радикалне странке.

Постојећи закони, којима се регулишу односи у култури у целини, не одговарају ни захтевима времена, ни потребама делатности којима су намењени. Морају се донети нови закони о финансирању културе, организацији и раду надлежних државних институција и установа, закон о културним добрима, као и они којима се регулишу односи у сфери тржишних и имовинско-правних односа, ауторских права и слично. Законска решења морају бити савремена по духу, ослобођена било каквих идеолошких предзнака, лексички и термилошки пречишћена, лака за усвајање и практично примењива. На њиховој изради треба ангажовати ауторитете из свих области културног и уметничког живота, као и врхунске правне стручњаке.

Финансирање културе у нашој земљи мора се изједначити са искуствима савременог света у овој области, уз стварање услова за продор приватне иницијативе. Такође, подржаће се и оснивање разних других, невладиних фондација, нових задужбина, легата и сл. Подржаће се и директне приватне финансијске интервенције у виду донаторства и спонзорства.

У условима глобалне медијске пропаганде промет идеја, дела и креативних стваралаца, најсигурнији је пут ка афирмисању сопствених културних вредности. Неопходно је уложити максималне организационе и финансијске напоре да се светској јавности атрактивно и квалитетно репрезентују домети српске културе. Подједнако је, међутим, важно и да се врхунски домети светске културне продукције понуде српском народу.

95. Уметност

Порекло уметности налази се у људском нагону да се изразе мисли и осећања кроз стварање и забављање. Људска способност да се естетски изразе мисли и осећања помоћу говорне или писане речи, или помоћу инструмента или људског гласа, као и кроз линију боја или покрета, ствара најлепша и највреднија од свих дела које је човек у стању да начини – уметничка дела. Уметничко дело даје животни елан, пружа двоструко задовољство, како ономе ко га ствара, тако и ономе ко га посматра.

Српска радикална странка залагаће се за неопходну, ничим ометану слободу свих видова уметничког изражавања. Са великим идеолошким, економским и другим променама, неминовно долази и до промена уметничких схватања. То су нормални, еволутивни процеси, познати и из саме историје уметности. Они се ни на који начин не смеју заустављати, гушити или спречавати. Уметничко дело је слободна творевина људског духа и мора то и остати.

Уметничке галерије, као установе у којима се прикупљају, излажу и научно обрађују уметничка дела морају

имати пуну материјалну и организациону подршку саме државе, али истовремено се мора радити и на стварању што бољих услова за улагања значајног приватног капитала у ову врсту установа. Све то, наравно, уз поштовање професионалних, образовних и осталих услова неопходних за бављење овом делатношћу.

96. Верске заједнице

Српска радикална странка залагаће се да право на исповедање вере имају сви верујући, без обзира на то које су верске припадности. Верски објекти могли би се без икаквих проблема административне природе, каквих је сада безброј, градити свуда где за то постоји стварна потреба. То се нарочито односи на градска језгра са великом концентрацијом верника, али и на мања насеља која и данас немају храм. Мора се реafirмисати и социјална функција цркве, пре свега као опште интегративне снаге српског народа.

Посредством васпитно-образовног система, младима се мора омогућити упознавање са религијским системима уопште, а посебно афирмативно тежиште треба ставити на православље. Мора бити слободно оснивање школа за образовање свештених лица. На државном радију и телевизији треба уступити део простора који би Српска православна црква користила за верско образовање, дакле, за упознавање са историјом хришћанства, са обичајима и обредима као и темељима теолошких наука.

Максималним развијањем и помагањем приватног сектора створити повољне услове за воспостављање некада врло развијених институција ктиторства и донаторства. Сви ктиторски и донаторски поклони учињени цркви морају бити обрачунати као пореске олакшице приликом плаћања пореза. Законом ћемо забранити оснивање и деловање оних секти чија учења пропагирају не само обавезу давања огромних материјалних средстава вођама секти, већ и (што је и посебно опасно) пропагирају најразличитије, деструктивне, често и самоубилачке идеје код својих поданика.

97. Морал

Искључива је кривица педесетогодишње владавине комунистичког режима што се на помисао о моралу, нечему тако позитивном и неопходном за повољан и складан опстанак и развитак појединца и друштва, као прва асоцијација јавља непријатно сећање на деценијама наметнути, основни критеријум за оцену (позитивну или негативну) појединца и његове улоге у друштву – "морално-политичку подобност". Према тада установљеном систему норми, управо је "комунистички морал" био овлашћен да санкционише, односно ограничава грађанске слободе, уколико су оне биле усмерене у правцу "негације социјалистичких друштвених односа". Овакве и сличне накардне одреднице довеле су до потпуног рушења старих проверених моралних норми и до губљења, померања, односно искривљавања, свих позитивних моралних вредности. Стога је могуће да данас криминалци буду проглашавани за јунаке (васпитне узоре и обрасце успешности), издајници за националне хероје и слично.

Српска радикална странка ће се, пре свега, залагати за поштовање српске традиције, па сходно томе и за враћање традиционалним моралним вредностима, односно за враћање нашег народа православно-хришћанском систему моралних норми. Ту се ништа ново не мора измишљати, довољно је сетити се свега што је још давно записано у десет Божијих заповести и придржавати се записаних мудрости као што су то и наши стари чинили.

У моралној свести људи конституишу се идеалне потребе, које имају предност над личним прохтевима и нагонима, а то и јесте основа складности односа на релацији појединац-друштво. Али, неопходно је престано имати у виду чињеницу да су моралне норме, у првом реду – слободне норме. Морал није диктат ничије воље, нити сме

то икада да постане. Снага морала потиче из њега самог. Друштво уређено на најсрећнијим моралним принципима било би оно у коме би важећи закон био "морални закон" који би, пре свега, представљао унутрашњи закон сваког појединца, а по коме он никада не би требало да чини оно што не би желео њему да се чини. То значи да сваки практични чин мора бити такав да би га слободно могли поновити сви људи.

Српска радикална странка ће посебну пажњу посветити развијању другачијих моралних вредности код младих људи, како би највиши императив њиховог рада и делатности био напредак друштва и државе у којој живе, као и лични прогрес и просперитет, а не разградња и уништавање свих традиционалних вредности и прихватање морала "улице". Наравно, стално се мора имати у виду да морал није јединствена категорија. Свака група, односно заједница, као и сваки појединац, поседује (условно речено) свој морал. Нажалост, друштво, на садашњем степену развитака, је неретко спремно на јавну осуду појединца који се разликује својим схватањем моралних вредности. Превазилажење таквог начина опхођења друштва према различито мислећем појединцу мора бити наш циљ.

98. Спорт

Спорт као неговање телесних способности и њихово проваравање и даље унапређење кроз надметања, борбе и игре, од посебног је значаја за стање, како физичког тако и менталног здравља сваког народа, па му због тога српски радикали посвећују посебну пажњу. Имајући у виду стање, положај и организациону структуру система физичке културе, у коме је највећи део спортских и спорско-креативних активности доведено у незавидан положај, активности које би стање покренуле у супротном правцу морају се одвијати у два смера – мерама које ће се остваривати на реализацији физичке културе чији ће носиоци бити надлежни републички органи, и што је још важније – трансформацијама у спорту које ће се остварити по линији професионализације, као и приватизације клубова и спортских објеката.

Актуелнијим и ефикаснијим, треба учинити физичко васпитање у наставном процесу. Суштина је плански, организовани и кадровски стручно вођен школски систем физичког васпитања. За све ово неопходно је даље стручно усавршавање и осавременавање знања наставног кадра.

Спорт би морао, по нашим до сада постигнутим резултатима, уз науку и културу, да представља основну везу са светским цивилизацијским токовима којима као друштво тежимо. Врхунска спортска остварења на међународном плану, било појединаца или екипа, представљају афирмацију и допринос општекултурном развиту наше земље, а она од појединаца захтевају изузетне напоре и ангажовање. Стога је потребно да им се омогући стручно оспособљавање и то кредитима и стипендијама.

Решење за клубове, спортске организације, самосталне спортске школе, установе које се баве рекреацијом и појединце – спортисте, јесте приватизација. Улагачи ће, водећи рачуна о уложеном капиталу, водити рачуна о средствима и објектима којима располажу, самостално ће одлучивати о политици клубова, а њихов опстанак зависиће искључиво од способности да се докажу и одрже на тржишту.

99. Државна пропаганда

Српска радикална странка би државну пропаганду поделила у три сектора имајући у виду примаоце садржаја онога што се, у ширем смислу, назива пропаганда, а у ужем агитација.

Прво, државна пропаганда била би усмерена на враћање и обнову старих, традиционалних вредности, али и других вредности од значаја за саме грађане наше државе. Дакле, циљ ове врсте пропаганде био би развијање искључиво позитивних вредности код грађана.

Друго, државна пропаганда у међународним односима била би усмерена на проширивање утицаја извесних гледишта и убеђивања јавног мњења у истинитост тврдњи и теза наше дипломатије.

Треће, тзв. привредна пропаганда би значајан део активности усмерила ка придобијању економских клијената, како у земљи тако и у иностранству. Српска радикална странка ће искористити све могућности најсавременијих електронских средстава за пропаганду, али и оних класичних, како би највише традиционалне и моралне вредности постале општеприхваћене у нашем друштву. Неопходност оваквог деловања најбоље се види после ерозије свих људских, моралних, националних и културних вредности која је захватила државу у целини и готово сваког појединца. Повратак истинској српској традицији, реалном патриотизму, стварању националног духа представља један од најважнијих задатака будуће државне пропаганде. Такође, поправљање слике о нашем народу и држави у светским оквирима не мора бити учињено давањем територијалних и других политичких уступака нашим непријатељима, већ професионалним односом и другачијим приступом представљању праве истине и аргумената које ни међународна заједница неће моћи да одбаци.

Српска радикална странка ће учинити све да свеобухватни и целокупни интереси грађана наше земље и нашег народа буду основни циљ деловања државно-пропагандних средстава, а партикуларни интереси владајуће номенклатуре, у овом сегменту, морају бити сасвим сузбијени. Посебно је значајна тзв. привредна пропаганда, јер само економско благостање и социјална сигурност свих грађана наше земље представљају императив који власт уз помоћ државне пропаганде мора да досегне.

100. Забава и разонода

Забава и разонода представљају једну од најзначајнијих потреба сваког појединца, чији су прави садржаји умногоме занемарени, а стихијско понашање и прилагођавање свакодневним трендовима показују да је ово поље недовољно истражено и да треба тражити нове и другачије концепције одмарања и забаве, не само младих људи већ и старијих

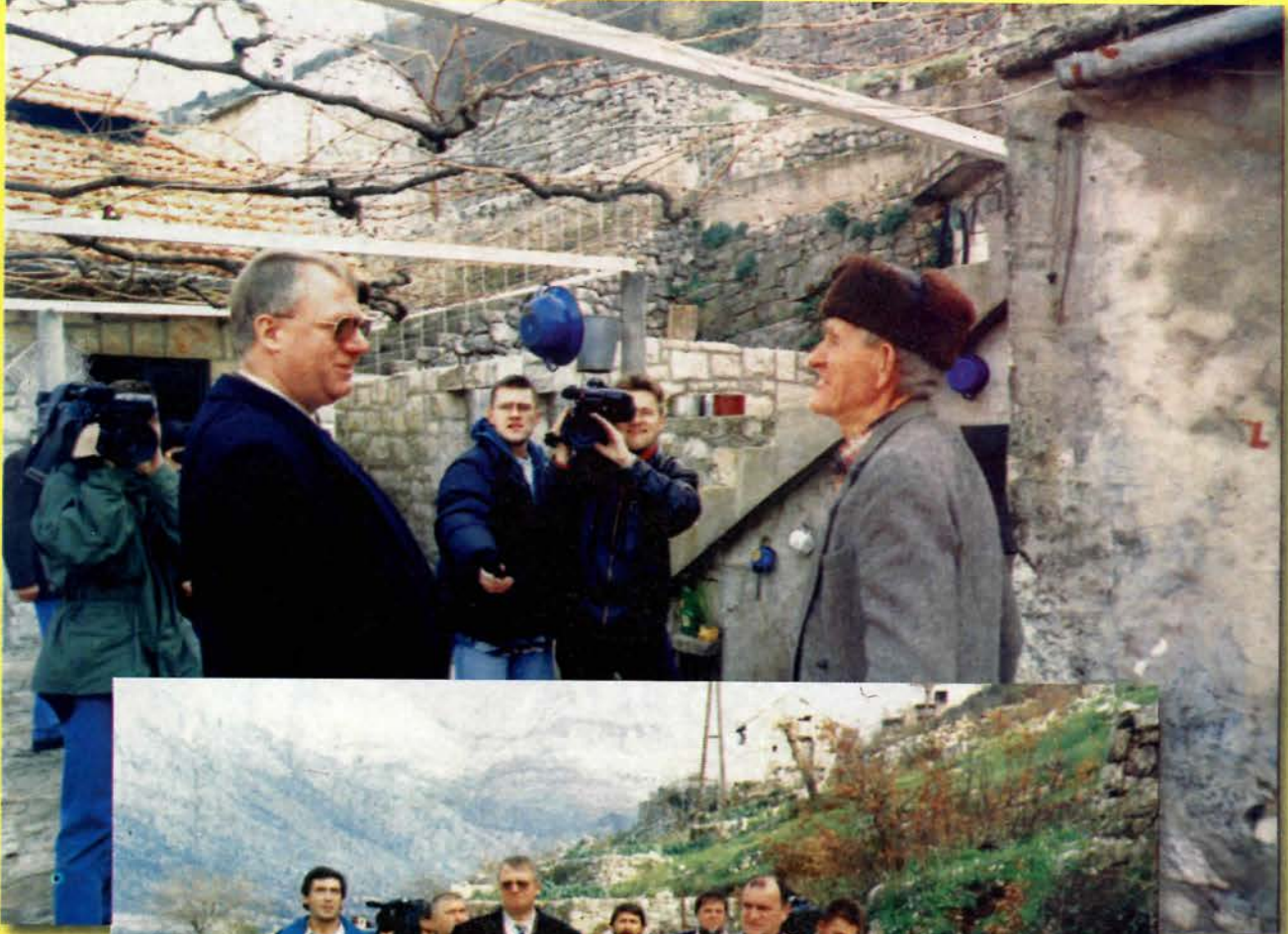
грађана наше земље. Начин на који ће грађани наше земље проводити слободно време вишеструко је значајан. Прво, прекид физичке или интелектуалне активности ради накнаде утрошене радне снаге мора бити искоришћен на најцелисходнији начин, јер не само то време, већ и поновна радна продуктивност зависе од садржајаведеног времена у доколици. Друго, уколико забава и разонода добију место које заслужују у систему људских потреба, могу се избећи многобројне антисоцијалне и девијантне појаве у друштву и држави.

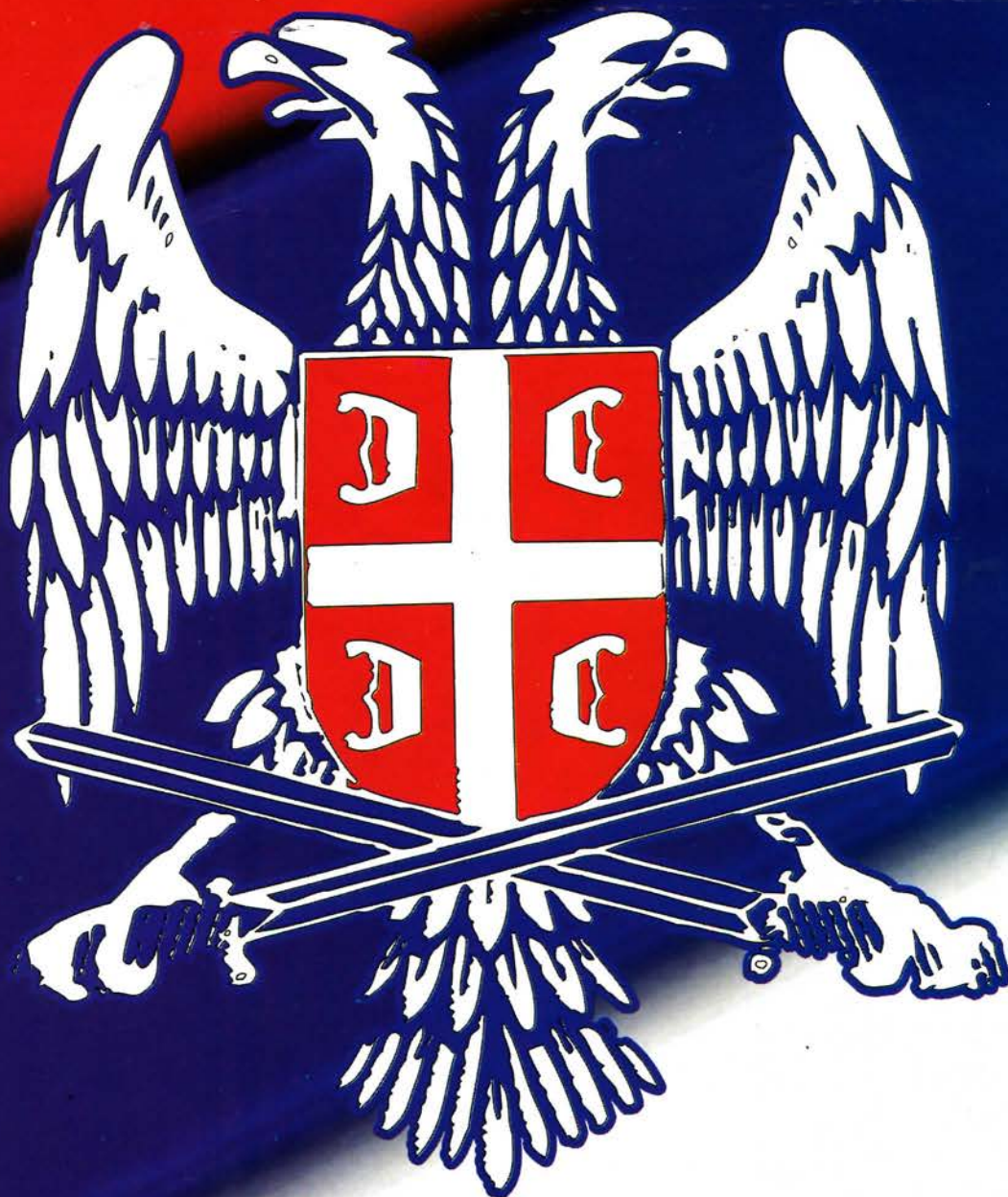
С обзиром на то да забава у многоме кореспондира са културом и уметношћу, неопходно је и даље развијање ове две области друштвене свести. Забава, свакако, спада у, условно речено, ниже и лакше облике и нивое културе, односно уметности, што само значи да је лишена неопходности поседовања врхунских естетских и других вредности, које култура и уметност саме по себи подразумевају.

У овој области неопходно је максимално искористити приватни капитал, јер ће се на тржишту услуга које забаве и разонода подразумевају, он најбоље снаћи и пружити најбоље резултате. Такође, приватној иницијативи се морају пружити оптимални услови. То подразумева олакшано добијање дозвола за отварање и рад објеката за забаву (дискотека, кафића, салона, апарата и сл.) или за њихово постављање – ако се ради о дечијим забавним парковима.

Српска радикална странка сматра да не смеју бити постављена никаква ограничења у погледу радног времена ових објеката, али се, истовремено, власници морају обавезати да ће испунити све потребне услове који се односе на уважавање околине у којој се објекат налази. Значи, морају се поштовати сви прописи који регулишу постојање и одржавање јавног реда и мира или безбедности. Посебно, мора бити обезбеђена безбедност и сигурност свих посетилаца појединих забавних објеката, што је до сада представљало велики проблем за младе људе у нашој земљи, а посебно у великим урбаним срединама. Такође, српски радикали би подстицањем изградње и рада довољног броја објеката за забаву и разоноду учинили много на одбијању и одвраћању младих људи од опасних и штетних садржаја, на пример наркоманије, а уличарство и други облици асоцијалног понашања били би сведени на минимум.

**СВЕ ЗА СРПСТВО,
А СРПСТВО НИЗАШТА!**